

† Dr. FRAN BARAC

* *26.* VIII. *1872.* u Šemovcu, † *20.* IX. *1940.* u Zagrebu

† DR. FRAN BARAC.

Prof. A. Živković.

Pokojnoga predsjednika Hrvatske Bogoslovske Akademije, umirovljenoga profesora bogoslovskoga fakulteta i kanonika dr. FRANA BARCA, ispratila je povodom njegove smrti (20. IX.) i pokopa (23. IX. 1940.) hrvatska javnost pohvalama i priznanjima, što ih je pokojnik u punoj mjeri zaslužio. Njegove svećeničke vrline, njegov rad na korist zagrebačke nadbiskupije u svojstvu katehete, profesora bogoslovlja, ravnatelja nadbisk. dječačkog sjemeništa, branitelja ženidbenog veza i člana Prvostolnog Kaptola zagrebačkoga, ocrtao je »Katolički List«, (br. 39. 1940.), kojemu je i pokojnik kroz niz godina bio urednikom. Njegov nacionalni rad u svojstvu političara i hrvatskoga patriote istakla su javna glasila (Hrvatski Dnevnik, Jutarnji List, Obzor i dr.), odajući priznanje i poštovanje nesebičnu i požrtvovnu njegovu nastojanju u najkritičnijim trenucima naše hrvatske povijesti.[1] Njegov naučno-literarni rad, napose u svojstvu profesora sveučilišta i stručnoga bogoslovskoga pisca, prikladno je da bude prikazan u »Bogoslovskoj Smotri« kao glavnom glasilu Hrvatske Bogoslovske Akademije, kojoj je pokojnik do posljednjih dana svoga života bio predsjednikom.

Neka odmah bude rečeno, da je Hrvatska Bogoslovska Akademija organizovana i u život privedena baš najviše njegovim nastojanjem. Što je pokojni Fran Barac u tom pogledu učinio u pojedinostima, vidi se iz prikaza koji u ovom broju donosi sadanji tajnik HBA dr. Keilbach. Iz tijesne suradnje s pok. predsjednikom u ovoj našoj instituciji, znadem s kolikom je ljubavlju pratio svaki njezin pothvat, koliko je žalio, da je uslijed neprilika na našem novčanom tržištu imetak HBA kroz dugo godina ostao vezan, da se postepeno smanjivao i tako onemogućio HBA onaj i onakav plodonosan razmah kako smo svi s njim željeli i očekivali. Da to stanje u neku ruku popravi i da

[1] O djelovanju pokojnikovu na ovom polju niti je ovom prilikom dostatno, niti točno pisano. Nije možda još ni vrijeme za to.

u najtežim časovima omogući nesmetano izlaženje glavnoga glasila »Bogoslovske Smotre« i crkveno-povjesnog časopisa »Croatia Sacra«, pokojni je dr. Barac pripomogao na taj način, što je svoju novčanu zakladu postepeno povisio na svotu od 100.000 dinara. Nije dakle Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji bio samo predsjednikom, nego i veledušnim dobrotvorom. U svojim je govorima kod glavnih skupština uvijek isticao veliko značenje ove naše institucije za kulturni život hrvatskoga naroda, napose njegove inteligencije i opominjao mlađe svećenstvo, da ne zanemari tečevina i tvorevina svoje starije subraće, nego da zauzeto prione uz već uzorane brazde i nastavi ondje, gdje su stariji prestali.

I.

Bogoslovske je studije svršio pok. Fran Barac god. 1894. u zagrebačkom sjemeništu. Već je zarana okušavao na peru svoju sposobnost i okretnost, koju je kasnije vrsno zasvjedočio. Njegova suradnja u »Katoličkom Listu« otpočinje godine 1895. s člankom »Je li religija doista absolutno nuždna?« i reda se u narednim godištima.[2] Iz priloga iz toga vremena se vidi koji su i kakovi su problemi zanimali mladoga svećenika i profesora. Oni su već odavali smjer kasnijem njegovom literarnom djelovanju, što je dobilo svoj biljeg revnim vršenjem vjeroučiteljske službe, kad je on izbliza zagledao u mlade duše svojih đaka, osjećao njihove potrebe, primjećivao njihove sumnje, pa po svojoj dužnosti kao i po osjećaju ljubavi, nastojao da im pomogne.

Barčev nastup kao srednjoškolskoga profesora religije (1895.) pada u vrijeme kad se kod nas stala razmahivati t. zv. pokretaška struja. Liberalizam se kod nas kao kopija stranih ideja ispoljavao poodavna u povremenim časopisima, više u literarnom nego u naučnom području, više od mode nego od uvjerenja. Ali je kao svaka negativnost zahvaćao sve više i prodirao sve jače osobito među omladinu. Naši su listovi iz onoga vremena,[3] brošire i neki zbornici, rasadišta misli koje po-

[2] Slike iz biblijske povijesti na pozornici (1898); Naši zavodi i njihova zadaća (1904); Prilog reformi za nauk vjere u srednjim školama (1905); Vjera i znanost (1906).

[3] Hrvatska misao (1897); Novo Doba, Pokret, Novi List, Hrvatski Đak, ponekad i Obzor, i dr.

tiču na revolt naročito u vjerskom i moralnom pogledu. Nije to ostalo nepoznato F. Barcu, pa je, razumljivo, tražilo od njega da i perom brani ono, što brani i naučava riječju pred đacima. On se zato laća posla da nakon deset-godišnjeg stručnog iskustva, đacima širom domovine utisne u ruke udžbenike, koji će biti obrana njihove djedovske vjere i štit pred nasrtajima moderne poganštine. God. 1908. izlazi njegova »Liturgika«, a god. 1909. »Katolička dogmatika« za više razrede srednjih učilišta. Izvrsna knjiga, koju do danas nije uspjelo drugom boljom zamijeniti. — »Dodatak« na kraju knjige opsiže oko 60 štampanih stranica u osmini i predstavlja jednu skladnu cjelinu kratko, ali iscrpno obrađenih najvažnjih osnovnih pitanja katoličkog naziranja na svijet.

Uopće su pitanja od osnovna značenja za život pobuđivala naročit njegov interes, napose pitanje odnosa vjere i nauke. U različnim se oblicima njegovo zanimanje kreće oko tih problema. A usredotočilo se na pitanju odnosa naravnoga reda prema nadnaravnom, dakle prvenstveno na apologetskom problemu. Nije isključeno da su i neki izvanjski razlozi odredili taj smjer njegova naučnoga interesa; činjenica je da se pok. Barac spremao, da na zagrebačkom bogoslovskom fakultetu danas sutra preuzme stolicu apologetike.

II.

U mjesecu siječnju godine 1907. odobrio je zagrebački bogoslovski fakultet Barčevu habilitacionu radnju »O modernoj katoličkoj apologetici«. Kratko je iza toga izašla štampom u Požegi[4] negdje pod jesen, gotovo u isto vrijeme, kad je objelodanjena i glasovita enciklika Pija X. »De modernistarum doctrinis«. Već je u posljednjem svesku krčke »Hrvatske Straže« te iste godine u članku »Vratimo se silogizmu«[5] nabačena misao, da se u Barčevoj knjizi nalazi koješta što najnovija enciklika kori i zabacuje, čemu prigovara kod nekih katoličkih filozofa i apologeta. Dr. Barac ubrzo poziva »Hrvatsku Stražu« da nabačenu tvrdnju dokaže.[6] Odgovara mu ured-

[4] Tisak Hrvatske Tiskare, 8°, str. 160, cijena 1 Kr. 75 fil.
[5] Hrvatska Straža V (1907), str. 593.
[6] Katolički List, br. 7 (1908).

nik H. S. dr. Binički,[7] da će H. S. u novom svom godištu podrobno ocijeniti Barčevu studiju. I doista! Pod naslovom »Kritička pisma mladom apologetu« nanizao je — bez svog potpisa — pok. biskup dr. A. Mahnić seriju članaka,[8] koji su oštro upirali na pojedina mjesta studije »O modernoj katoličkoj apologetici«, dovodeći ih u vezu s mislima i naukama, što ih je Pijo X. odsudio u netom izašloj enciklici. Ne čekajući svršetka Mahnićevih članaka, javlja se u »Katoličkom Listu« profesor (a kasnije nadbiskup) dr. A. Bauer,[9] zatim prof. dr. Pazman,[10] a nakon njih sâm autor studije[11] odbijajući i svaku pomisao na ma kakovu vezu autorovih misli i izvoda s modernističkim naukama. Ni bogoslovi izvan Zagreba nisu šutjeli; o Barčevoj studiji su iznijeli svoja mišljenja[12] stavljajući neke prigovore, ali u dosta blagoj i obazrivoj formi. Uzbuđenost je i previranje zbog oštrih nastupa bilo u jednom veoma visokom stupnju, tako da je ta polemika daleko nadmašila prosječni interes jedne nove publikacije i postala kod nekih mjerilom za ocjenu ispravnosti. Dr. Barac se sa svojim prijateljima utekao pravorijeku glasovitoga kardinala Merciera i zatražio njegovo mišljenje. Studija je prevedena na latinski i odaslana kardinalu dne 3. III. 1909. U međuvremenu je nastavljena polemika, pa »Hrvatska Straža« u god. 1909. brani[13] svoje izneseno gledište, opsežno se osvrćući na svaku riječ obrane. Čak i u god. 1911. donosi HS nov jedan opsežan prilog koji tereti Barca.[14] Tako je o toj studiji bilo napisano više, nego što je ona sama po opsegu zauzimala kad je izašla.

Danas mogu iznijeti iz ostavine pokojnikove što se sve poduzelo u toj stvari. Pod datumom od 24. XII. 1908. javlja gener. vikar kardinala Merciera, E. Van Roey pristanak kardinala, da mu se u prijevodu

---

[7] Jutro br. 3 (1908).
[8] Hrvatska Straža VI (1908): Kritička pisma mladom apologetu.
[9] Katolički List br. 15 (1908): Na obranu studije »O modernoj katoličkoj apologetici«.
[10] Katolički List br. 17 (1908).
[11] Katolički List br. 40, 41, 42 (1908): Hrvatskoj Straži na »Kritička pisma mladom apologetu«.
[12] Vrhbosna br. 23 (1908); br. 1 (1909); Kat. List br. 36—43 (1908); Glasnik biskupija bosanske i srijemske br. 10 (1907); Serafinski perivoj 1909 str. 41.
[13] »Hrvatska Straža« na obranu svoje kritike, god. VII (1909), Prilog, str. 1—66.
[14] »Na razmišljanje kritičarima« od Tomislava H-vić, Hrvatska Straža, god. IX. (1911), Prilog str. 1—84.

dostavi spomenuta studija. Dne 26. lipnja 1909. javlja isti, da će mišljenje kardinalovo stići zakratko i pravodobno. Dne 27. srpnja 1909. saopćuje brzojavno: Judicium bonum est, hodie mittetur. Pod datumom od 28. srpnja 1909. stiže pismo s vlastoručnim potpisom kard. Merciera i s ovim tekstom: **»Opus quod dr. Barac de scientia atque methodo apologetica conscripsit, nullam damnati modernismi formam vel doctrinam nobis referre videtur. Quae passim leguntur de necessitate mentem modernam assequendi, necnon de internis religionis supernaturalis criteriis, et de methodo psychologica adhibenda, bene cohaerent cum methodo quae traditionalis vocata externis criteriis innititur. Propositiones quae insinuatae fuerunt, a veritate discordare non videntur si iuxta contextum et totius libri doctrinam judicantur.«**

Mechliniae, die 28. julii 1909. **D. Card. Mercier**
arch. mechliniensis

Pismom od 16. XII. 1909. javlja dr. Barcu gener. vikar Van **R o e y**, da je i biskupu Mahniću saopćen tekst kardinalove deklaracije, pošto se on obratio na kardinala s pitanjem: stoji li da je uslijedilo neko kardinalovo pismo u toj stvari koje kruži u Hrvatskoj, a puno je hvale za autora. U svom pismu od 30. XII. 1909. saopćuje dr. Barac, da deklaracija kruži samo »au cercle des adeptes«, a nije isključeno da je tko i komentira kao »pleine d'eloges«. Javno nije objelodanjena, nego je on misli objelodaniti u siječnju 1910. kad nastupi mjesto privatnog docenta u Zagrebu. Odmah na to slijedi pismo od 3. siječnja 1910. u komu čestita Van Roey imenovanje za profesora na fakultetu, ali misli da ne bi bilo umjesno objelodaniti gore spomenutu kardinalovu deklaraciju s razloga, da se njegovo ime ne provlači u polemikama, koje će se vjerojatno nastaviti. Pok. dr. Barac mu u pismu od 10. svibnja 1910. izlaže razloge, koji ga nukaju, da ipak objelodani onu deklaraciju, jer se radi o njegovom izboru za profesora (ispravlja navod posljednjega pisma: da nije izabran za profesora nego za privatnog docenta), a i o časti samih profesora, koji bi inače mogli doći pod sumnju, da biraju čovjeka neoprana od modernističke ljage. Na to je pismo uslijedio odgovor od 16. lipnja 1910. gdje kardinal dozvoljava publiciranje svoje deklaracije uz uvjet, da pred tekst bude stavljena ova opaska: **»Relatione mihi de opere tuo a revisore competente facta, iudicium hoc de »Apologetica moderna catholica« ferre posse ac debere existimo:** Opus etc . . .«.

Svi su aktivni sudionici kod ove uzbudljive i po pokojnoga dr. Barca teške drame, danas na Božjoj pravdi. Njima ne može biti krivo, ako se konačno saznade put i način, kako se pobjeda istine i pravednosti probijala na svijetlo. Da nije bilo fatalne vremenske koincidencije s izlaženjem enciklike »O modernizmu« i Barčeve studije, pa da je ova izašla samo godinu dana prije, imala bi podnijeti koji taj prigovor radi napadnog omalovažavanja skolastičke filozofije (str. 95, 107), radi nejasne formulacije nekih stavaka (str. 84), radi misli da bi se i u mo-

dernoj filozofiji mogli naći podesni pojmovi za tumačenje dogmi (str. 78.) i sl. Ali tolike graje, sumnjičenja i nervoze, koliko je doista proizvela kritika pok. biskupa Mahnića, stvarno ne bi bilo. A da je studija izašla samo pô godine kasnije, sâm bi autor ona mjesta koja mogu dati neki povod sumnjičenju, popratio i dotjerao prema namjerama i uputama enciklike. Jer pokojni se Fran Barac nije nikada udaljio od intencija sv. Stolice i ortodoksna crkvenog mišljenja, niti je imao ma i sjenku težnje da se udalji. To je najbolje pokazao sav njegov život i rad nakon ove bolne afere, koju je, recimo slobodno, skrivio preoštri nastup inače oštroumnoga i svetoga biskupa Mahnića. On je u svojoj revnosti za Božju stvar držao, da bi samosvijesno i samouvjerljivo pisana Barčeva studija »O modernoj katoličkoj apologetici« mogla imati za mladi »katolički pokret« loših posljedica, pa je udario svom žestinom da to u korijenu spriječi. To mu je doista i uspjelo, i to je jamačno jedan pozitivan uspjeh ove žestoke polemike. Ali je njegov sud bio stvarno preoštar, njegovi izvodi povlačeni odviše pod dojmom istom izašle enciklike, a njegov obzir na ličnost autora i teške posljedice za nj i naše prilike — baš nikakav. Za pisca je studije »O modernoj katoličkoj apologetici« razumljivo, da se u predenciklično vrijeme nije znao posve oteti navalama i utjecajima, što su ih Loisy i njegovi istomišljenici sijali po francuskim časopisima i knjigama, s kojima se pok. Barac u svom studiju apologetike najviše služio. Pogotovo kad su modernističke ideje Loisyeve oprezno sipane po časopisima pod raznim imenima autora, namjerice uvijeno i kroz dosta dugo vrijeme, kako je to sam Loisy naknadno priznao.[15] Otud je shvatljivo da se autora studije uhvatilo nešto od onoga načina izražavanja, kako su skolastika i ostali apologetski problemi prolazili u predstavljanju tih modernističkih autora. Ali to je kod njega sve bila tek izvanjska prašina, nehotična i nesvijesna manjkavost, daleko od stvarnog ideološkog stava modernističkih pisaca. Pogotovo bi u takovom slučaju jedan obziran, prijateljski i ireničan nastup kritičara bio kud i kamo više na mjestu, nego onaj što je doista uslijedio.

[15] Vidi: Gračanin, »Ciljevi i putevi modernizma«, Bogoslovska Smotra, XXVIII (1940), str. 253.

Pred prijestoljem su Svevišnjega danas smireni i izmireni nekadanji teški protivnici; i jedan i drugi dobro vide kako su im duše bile čiste od svake zle namjere i ako su pogrješke ljudske slabosti postojale s obje strane. Pokoj im i vječni mir u Gospodu!

* * *

Nema sumnje da je habilitaciona studija »O modernoj katoličkoj apologetici« najbolje i najvrijednije Barčevo literarno-naučno djelo. Napisana znalački, sa zagledanjem u srž predmeta, jasno i iscrpno, ona ga je stvarno kvalifikovala za posao, koji mu se kao profesoru apologetike na sveučilištu u neku ruku službeno nametao. On je i sâm cio život svoj mislio na svoju dužnost, da hrvatskom narodu pruži katoličku apologetiku, djelo izrađeno za naše moderno skeptičko i agnostičko vrijeme. Znao je za težinu posla koji ga čeka, snovao je i kombinovao, kad i kako da ga otpočne. Danas je mrtav, a te svoje želje nije ostvario.

Zašto? Od godine 1907. pa do 1940. protekao je lijepi niz godina. Vremenski bi se i kraj ostalih drugih posala dalo ipak napisati djelo, koje bi u dva ili u tri sveska iznijelo sav predmet, obrađen savremeno i stručno. Mislim da ću ispravno odgovoriti ako spomenem: da je od konca godine 1907. sve do svršetka 1910. stajao lično i odviše pod dojmom teške borbe za svoju reputaciju i ortodoksnost nazora iznesenih u studiji »O modernoj katoličkoj apologetici«; da mu je nakon dolaska na fakultet tek valjalo izrađivati redovna predavanja; da je već godine 1914. buknuo svjetski rat i trajao do pod konac 1918., a to vrijeme ni u našim prilikama nije bilo podesno za teži naučni posao. Pogotovo je to vrijedilo za nj, koji se u to doba intenzivno bacio na politiku. Politika je posao što čovjeka zanosi i odnosi kao snažno strujanje vjetra i oluje; tim je on vjetrom ostao nošen i kroz sve ostale godine svoga života — taman do smrti.

Uklanjanje s profesorske stolice i s fakulteta — i ako za kratko — (proveo Sv. Pribićević g. 1924) samo ga je još više odalečilo od struke. A kasnije je nadošao kanonikat s dužnostima, pa gradnja Dječačkog sjemeništa i rektorat u tom zavodu — sve službe koje zauzimaju čitava čovjeka. Kraj svega toga posla još redovno vršenje predavanja i ispita na fakultetu— sve

je to očito pružalo malo nade, da će njegova želja za pisanjem apologetike na hrvatskom jeziku, prijeći u djelo.

No uz ove izvanjske smetnje pokojni se prof. Barac ponešto žacao ovoga posla još s dva unutrašnja razloga: prvi mu se izdizao pred oči u činjenici, da se on prije nastupa pravoga apologetskoga rada nije sistematski upoznao s kršćanskom filozofijom i da je to osjećao i spominjao kao jedan manjak. Njegovo poznavanje i kršćanske (skolastičke) i moderne filozofije nije bilo nipošto oskudno, ali je ono prišlo k njemu sporadički, nabačeno i prikupljeno po potrebi, a ne sistematski, zaokruženo i u formi jedne povezane cjeline. Otud izvjesno oklijevanje. Drugi je razlog u njegovoj nešto prejakoj kritičnosti i strogosti prema samome sebi i svom radu. Takova je autokritika i te kako potrebna svakome, tek ni ona ne smije biti pretjerana. Neki naši mlađi ljudi koji se laćaju pera, trebali bi da se u ovoj točci ugledaju u pokojnika. Karakteristična je za ovo činjenica, da ni do konca smrti nije otštampao u posebnu brošuru svoje predavanje »Djevica majka i Spasitelj u sumerskoj religiji«, koje je kao protuodgovor pisanju prof. Grge Novaka (u »Novostima«) održao u priredbi Hrvatske Bogoslovske Akademije u Jeronimskoj dvorani u Zagrebu. To je predavanje već kao posebna knjižica kroz dosta dugo vrijeme oglašivano na omotu »Bogoslovske Smotre«, naručivano s nekih strana, ali pokojnik ga nikada nije predao u tisak. Ostalo je neštampano u njegovoj literarno-naučnoj ostavini samo zato, jer neke tvrdnje nije dospio sa svom sigurnošću dosta točno provjeriti. Otud je shvatljivo, da mu je opsežnost materijala, važnost predmeta, raznovrsnost problema i njihovih rješenja, uz ogromnu literarnu produkciju na svim modernim jezicima, koju bi valjalo bar u glavnom svladati, — nametala misao: da možda taj posao ne bi priveo kraju sa svom potrebnom točnošću i preciznošću . . .

Šteta —; ja sam uvjeren da bi nam Apologetika Frana Barca bila i ostala na ponos!

III.

Od svoga nastupa kao profesor apologetike na bogoslovskom fakultetu štampao je pok. Barac svoje literarno-naučne prinose i u »Bogoslovskoj Smotri«, koju je pokrenuo god. 1910.

profesor Pazman uz suradnju dr. Edgarda Leopolda. Apologetskog je karaktera izvještaj o stanju pitanja »Je li Isus Krist živio?,[16] koje su pretresali naročito njemački neki časopisi; više je dogmatičke prirode, ali i za apologeta od važnosti pitanje »O tajnoj ispovijedi«,[17] koje raščinja s dogmatsko-povijesnog gledišta; »Apologetičke bilješke« u istom godištu[18] obrađuju pojam apologetike, povijest religija, vjeru i podrijetlo čovjeka u vezi s prirodnim znanostima; opet »O religiji pretpovijesnog čovjeka«.[19] — Apologetična bilješka »Iz povijesti religija«[20] nije bilješka, nego na osnovu najnovije literature potpuna radnja; na str. 211. je odgovor na upit »O nepogrešivosti sv. Oca.«

U god. 1916. izvješćuje o »O grobovima sv. Petra i Pavla u Rimu« na temelju novih otkapanja kod sv. Sebastijana i iznosi »Priloge k dokazima za ekzistenciju Božju«.[21]

U obnovljenoj »Bogoslovskoj Smotri« posvećuje napose pažnju pitanjima iz područja znanosti religija. U god. 1923. su četiri njegova priloga: prvi[22] nosi naslov »Prehistorija, etnologija i znanost religija u apologetici«, a govori o iskorišćavanju rezultata spomenutih znanosti za apologetiku; drugi[23] daje izvještaj o etnološkoj sedmici u Tilbourgu (1922), a treći u vrlo iscrpnom pregledu i s mnogo izvrsnih opazaka opisuje »Etnološko-religijski naučni kurs u St. Gabrielu« kod Beča.[24] U bilješkama toga godišta piše »Budizam i nauka o kulturnim okruzima«.[25] Godina 1925. donosi njegov »Izvještaj o Naučnom zboru za istočno bogoslovlje« u Ljubljani i »Izvještaj o etnološkoj sedmici u Milanu«.[26] Prigodom spomen-proslave 1.500-godišnjice sv. Augu-

[16] Bogoslovska Smotra, god. II (1911) str. 63.
[17] Bogoslovska Smotra, god. III (1912) str. 417.
[18] Bogoslovska Smotra, god. III (1912) str. 90.
[19] Bogoslovska Smotra, god. IV (1913) str. 194.
[20] Bogoslovska Smotra, god. V (1914) str. 197.
[21] Bogoslovska Smotra, god. VII (1916) str. 190. i 196.
[22] Bogoslovska Smotra, god. XI (1923) str. 3.
[23] Bogoslovska Smotra, god. XI (1923) str. 63.
[24] Bogoslovska Smotra, god. XI (1923) str. 312.
[25] Bogoslovska Smotra, god. XI (1923) str. 222.
[26] Bogoslovska Smotra, god. XIII (1295) str. 145. i 489.

stina govorio je u Jeronimskoj dvorani[27] kao predsjednik o »Znamenitosti sv. Augustina«. Kad je »Bogoslovska Smotra« stupila u 25. godinu svoga života napisao je uvodni članak pod naslovom: »U dvadeset i peto godište«,[28] gdje je iznio svoje misli o zadaći B. S. o dosadanjem njezinom razvoju kroz sve to vrijeme. Pokojnom dobrotvoru Hrvatske Bogoslovske Akademije nadbiskupu dr. A. Baueru odužio se lijepim prikazom[29] u kojemu prikazuje pok. nadbiskupa iz bližega stava što ga je za života zauzimao prema njemu. Jednako je B. S. donijela njegov nekrolog[30] papi Piju XI. i pozdrav novoizabranom papi Piju XII. To je uopće posljednji štampani članak iz pera pok. Frana Barca.

Vidi se da je dr. Barac u ranijim godinama više i češće sudjelovao sa stručnim prilozima, napose s onima iz područja povijesti znanosti religija. Kasnije se njegov aktivni prinos omeđio na prigodne članke i popustio s razloga što je u godinama odmakao, a i te kako bio opterećen poslovima izvan voga stručnoga područja. Kao dugogodišnji kateheta na srednjoj školi prvenstveno se zanimao za pedagoške i didaktičke probleme. Otud njegovo marno sudjelovanje u pedagoškom časopisu »Kršćanska škola«.[31] A kad je prigodom proslave 50-godišnjice hrvatskog sveučilišta u Zagrebu valjalo prikazati historički razvoj »Teološkoga fakulteta« i njegov udio u sastavu sveučilišta, izveo je to vrlo iscrpno na osnovu arhivskih podataka pok. dr. Barac.[32] Ne smijem prešutiti ni njegov rad kao kritičara i recenzenta pojedinih stručnih djela. Niz takovih priloga, koji traže ne malo truda i vremena, nalazi se razasut po stranicama pojedinih godišta »Bogoslovske Smotre«. Kad se još uzmu u obzir i prinosi izašli u tom razdoblju u »Katoličkom Listu«,[33] mora se priznati, da je Fran Barac kao marljiv radnik i s ove strane ispunio svoju zadaću potpunoma, časno i savjesno.

---

[27] Bogoslovska Smotra, god. XVIII (1930) str. 475.
[28] Bogoslovska Smotra, god. XXV (1937) str. 1.
[29] Bogoslovska Smotra, god. XXVI (1938) str. 1—45.
[30] Bogoslovska Smotra, god. XXVII (1939) str. 31. i 87.
[31] Kršćanska škola, god. 1899 »Naučna osnova za nauk vjere u srednjim školama«.
[32] Spomenica akademičkog senata (»Sveučilište kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1874—1924«), Zagreb 1925. str. 79—96.
[33] Bilješke o monizmu (1912), O vjeri i znanosti, — Religija duha i autoriteta (1914), Uzroci moderne dekadanse i njezin lijek, — Za orga-

Moram još napose spomenuti i s pohvalom istaći brigu, koju je svake godine posvećivao ciklusima javnih predavanja, što ih je Hrvatska Bogoslovska Akademija priređivala u Adventu i Korizmi. Redovno je on otvarao prvo predavanje i prisustvovao svima ostalima, prateći pojedinca i nadzirući rad na tom području. Nije se varao kad je javnim predavanjima pridavao veliku važnost s obzirom na činjenicu, da se u Zagrebu mnogo predaje, ali malo ili nikako ne razvija ona ideologija za koju je on, a za koju i mi svi živimo. To je pak potrebno Zagrebu i njegovoj inteligenciji, osobito onoj koja ima odlučnu ili barem mjerodavnu riječ u našem narodnom životu. Bez jasnih misli o svrsi života kako pojedinca tako naroda, bez ispravna shvaćanja o moralnom zakonu u tom životu, bez jasnih pogleda u pitanja što zadiru u rješenje socijalnih problema, sav se narodni život po predstavnicima koji tapaju u mraku, mora razvijati s poteškoćama. Nisu izvanjski uzroci ni najveće, ni nesavladive poteškoće; zlo za narodni život pojedinca i kolektiviteta, proizlazi iz čovjeka. Stvorite ili bolje odgojite moralno čestite ljude, pa ćete polagano, i kraj izvanjskih poteškoća, stvoriti sretan i napredan narodni život. Ako ne će uslijediti materijalno blagostanje, doći će u duše jedno ispravno razumijevanje što sobom donosi zadovoljstvo; a zadovoljstvo je veće dobro od blagostanja. Zato je pok. Barac nastojao da HBA ne napusti te svoje misije i bio vrlo žalostan, kad je bilo s kojih razloga morala odustati od priredbe javnih predavanja.

Sâm je sudjelovao u ovom poslu i predavao — i ako ne često — kako u priredbama HBA tako i u Pučkom sveučilištu. Jedno od takovih njegovih predavanja za vrijeme svjetskoga rata izašlo je i posebno otštampano.[34]

*

Ime dr. Frana Barca kao naučnoga radnika i promicatelja bogoslovske nauke na korist i za napredak hrvatskoga naroda, ostat će zlatnim slovima upisano u našoj povijesti. Vječni pokoj i mir njegovoj duši!

---

nizaciju karitativnog rada, — Papa mira i ljubavi (1915), Kralj slave, — Čuvajmo mladež, — Djeca za odrasle, odrasli za djecu, — Konferencije za zaštitu mladeži, — Organizirajmo karitativni rad (1916), Crkva hram Duha Svetoga, — U spomen † dr. J. Kreku (1917), Naša jadanja, — Neki povodi naših jadanja (1918).

[34] »Rat i vjera«, Zagreb 1916, 8°, str. 24.

PROROK MALAHIJA.

(TEKSTUALNO-KRITIČKE BILJEŠKE I EGZEGEZA)

Dr. Janko Oberški.

SUMMARIUM.

In libro Malachiae prophetae tristes condiciones vitae religiosae et moralis Judaeorum post reditum e captivitate babylonica reprehenduntur, quia populus necnon sacerdotes in lege Mosaica observanda valde negligentes erant, praesertim quoad praescripta levitica de offerendis dignis sacrificiis connubiaque illicita cum mulieribus alienigenis. Propter indifferentismum in vita religiosa et morali populus Judaeorum variis calamitatibus et penuria in vita temporali ut justa poena affligitur immeritoque contra providentiam divinam de miseris suis condicionibus conqueritur. Hac occasione propheta futurum sacrificium mundum, immaculatum atque universale necnon instaurationem spiritualem tempore regni messianici atque diem judicii universalis, cujus adventum Eliae prophetae reditus in terram praevenerit, annuntiat, populumque ita in desperatione consolatur. Jamvero cum actualitas sententiarum hujus prophetiae a condicionibus hodiernis, mutatis mutandis, haud longe distet, expositio ejusdem libri prophetici certe aliquid profuturum speramus.

U p o t r e b l j e n a   l i t e r a t u r a:* R. K i t t e l, Biblia hebraica,[2] Stuttgart 1925. — V. L o c h, Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes,[2] Ratisbonae 1886. — A. R a h l f s, Septuaginta, i. e. Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes, Stuttgart 1935. — J. V a j s, Zacharias — Malachias ex Breviario c. r. bibl. aulice vindobonensis transcripsit notis variisque aliorum codicum lectionibus instruxit, Veglae 1915. — F. V i g o u r o u x, La Sainte Bible polyglotte, Paris 1906, tome VI. — J. F u e r s t, Librorum Sacrorum Veteris Testamenti concordantiae hebraicae atque chaldaicae,[2] Lipsiae 1932. — G e s e n i u s — B u h l, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch,[17] Leipzig 1921. — K n a b e n b a u e r — M. H a g e n, Commentarius in prophetas Minores,[2] Cursus Scripturae Sacrae, Parisiis 1924, tom. II. — F. K e i l — F. D e l i t z s c h. Die zwölf Kleinen Propheten, Leipzig 1888. — L. F o n c k S. J., Streifzüge durch die biblische Flora, Freiburg im Breisgau 1900 (Bibl. Studien V, 1900, 1 Heft).

---

* Napominjem, da ovdje navodim samo onu literaturu, koja mi je u sadašnjim izvanrednim prilikama bila pristupačna.

UVOD.

Ako se, čitajući knjižicu proroka Malahije, duhom prenesemo u tužne prilike vjerske i moralne zapuštenosti odabranog naroda poslije povratka iz ropstva babilonskoga, i nehotice će nam se nametnuti misao poredbe te moralne zapuštenosti s današnjim teškim vjerskim i moralnim prilikama u svijetu, jer su, nažalost, i danas uglavnom jednaki uzroci opće moralne dekadence čovječanstva. Čovječanstvo je ostavilo Boga, koji je izvor žive vode, i u svojoj duševnoj žeđi traži uzalud napitka u razrovanim cisternama (Jer. 2, 13). Zato je potrebno, da se u današnjim desolatnim vremenima opet začuje snažan poticaj Božjega glasnika: »Vratite se k meni, pa ću se i ja vratiti k vama! — kaže Gospod nad vojskama«. (Mal 3, 7). S tom nakanom, držim, da ne će biti nesavremen moj skromni kritičko-egzegetski prikaz ove proročke knjižice, želeći ujedno, da proročka riječ Božjega glasnika među nama oživi i potakne naše duše na veću revnost u vršenju zakona Božjih i na veće pouzdanje u Božju providnost u današnjim teškim vremenima.

I. OPĆE NAPOMENE O KNJIZI PROROKA MALAHIJE.

1. Osoba proroka Malahije.

Malahija, kao posljednji od 12 malih proroka, završuje niz starozavjetnih proroka, jer od njegova vremena pa do Kristova dolaska nema više nijednog proroka do Ivana Krstitelja kao neposrednog preteče Spasiteljeva. Zato ga i Židovi zovu pečatom i svršetkom proroka.

Samo ime ovog proroka, hebr. מַלְאָכִי, po svom etimološkom korjenu znači ili »moj glasnik«, ili bi moglo također značiti »glasnik Božji«, osobito ako se uzme u obzir dulje čitanje מַלְאָכִיָּה, jer nije u hebr. rijetka pojava, da se svršetak vlastitih imena na יָה skraćuje na ִי. kao na pr. u II Dnev. 29, 1 אֲבִיָּה; a u IV Kralj 18, 2: אֲבִי ili אוּרִי—אוּרִיָּה.

Etimološki korjen riječi מַלְאָכִי bio je sv. Jeronimu i nekim kasnijim egzegetima (Ribera, Rupertus, Tuitiensis, Simonis, Umbreit, kod protestanata Hengstenberg, Vitringa) povod mišljenju, da Malahija nije vlastito, nego apelativno ime za oznaku službe, pa stoga drže, da uopće nije postojao prorok ovoga

imena, nego ovu knjigu pripisuju Ezri. Razlog za potvrdu toga nalazili su u mišljenju targumista i u prijevodu LXX, koji ovo ime razrješuju prijevodom etimološkoga korjena s riječima: *ἀγγέλου αὐτοῦ*;[1] nadalje u tom, što se u knjizi Crkvenici (49. 13—15) u »Hymnus Patrum« ne spominje poimence Ezra, pa da je on uključen u broju 12 malih proroka pod imenom Malahije (Ribera).

Međutim ovomu se mišljenju protive svjedočanstva najstarije tradicije, kako hebrejska na čelu s parafrastom Jonatanom (živio nekako u vrijeme tik pr. Kr.), tako i kršćanska (sv. Ćiril Aleksandrijski, Efrem, Izidor Španjolski), a od kasnijih: Sanctius, Cornelius a Lapide, Reinke, Isopescul i većina novijih katoličkih egzegeta.[2] Osim toga nevjerojatno je, da bi jedino ova posljednja knjiga od 12 malih proroka nosila natpis samo simboličkog imena, tim više, što je pravo realno ime uvijek odnosnoj proročkoj knjizi podavalo veći ugled, nego simboličko. Kad bi dakle auktor ove proročke knjige bio Ezra, sigurno je, da bi nosila i njegovo ime, kao što nosi i historijska knjiga Ezrina.[3] Inače nam o samom podrijetlu ovoga proroka nije ništa pobliže poznato niti iz same ove proročke knjige niti iz drugih vrela.

2. Doba proroka Malahije.

Što se tiče vremena, u kom je djelovao prorok Malahija, iz sadržaja same knjige razabire se, da je djelovao nekako u vrijeme Ezre i Nehemije, dakle u drugoj polovici 5. vij. pr. Kr., jer se u proroštvu suponira restauracija hrama, da se uzmognu redovito vršiti žrtve (1, 6—10; 2, 13; 3, 1.3), ili kako neki hoće još točnije: između Nehemijina prvog (445—433) i drugog (430—425) boravka u Jerusalemu, što čini se da je najvjerojatnije.[4] Opis prilika, kako nam ih ocrtava prorok Malahija, podudara se s opisom prilika u knjizi Ezre i Nehemije, u kakvim se nalazio židovski narod nakon povratka iz ropstva. Svećenstvo nije vršilo svoje službe točno prema propisima Moj-

---

[1] Zschokke H., Historia Sacra A. T.,[6] Vindobonae 1910, pag. 322—323; Knabenbauer—Hagen, Comm. in proph. minores,[2] Parisiis 1924, II, str. 493; Keil—F. Delitzsch, Die zwölf Kleinen Propheten, Leipzig 1888, str. 680—681.

[2] Keil—Delitzsch, Die 12 Kleinen Proph. 680.

[3] Knabenbauer—Hagen, o. c. str. 493—495.

[4] Ibid. str. 497.

sijeva zakona, nego su se često prinosile nedostojne i oskvrnjene žrtve (1, 7—13). Narod bio je nemaran u davanju prinosa (desetine) za uzdržavanje svećenstva i levita (3, 8—10, isp. Neh 13, 10—13). Nadalje uvukao se loš običaj, da su Židovi na laku ruku otpuštali žene svoje narodnosti i ženili se tuđinkama (2, 11—12; 14—15; isp. Neh 13, 23). Sve ove mane prekorava prorok Malahija nastojeći da obnovi vjerski i moralni život židovskoga naroda nakon povratka iz ropstva.

3. O sadržaju i karakteru knjige proroka Malahije.

Prilike vjerskog i moralnog života za vrijeme povratka iz ropstva babilonskoga bile su veoma bijedne i desolatne, pa je trebalo dugo vremena, da su se revnovanjem Ezre i Nehemije, kao što i proroka Malahije, pomalo počele popravljati. U takvim prilikama nije ništa neobično, da su mnogi bili potišteni te davali oduška svojoj malodušnosti tužeći se kao da i sam Bog više ne mari za svoj narod.

Ova malodušnost i pomanjkanje pouzdanja u Božju providnost daje proroku Malahiji povod, da prekorava svoj narod i podsjeća ga, neka se pita za uzroke ovom bijednom stanju, što se ne zamjećuje odmah uspješniji napredak vjerske i moralne instauracije u duhu mesijanskih proroštava, a to su grijesi ne samo naroda, nego i svećenstva, nadalje laksizam u čuvanju nepovredljivosti obiteljskoga života zbog lakomislenog otpuštanja žena svoje narodnosti i prianjanja uz žene tuđinke. Zato prorok naviješta neminovno pokaranje suda Božjega kako na levite, tako i na narod. Naročito naviješta pravedan sud Božji na one, koji hule na Boga govoreći, da je beskorisno živjeti pravedno. Potiče stoga narod na obraćenje k pokori, da bude dostojan Božjeg blagoslova, jer će Bog po pravdi naplatiti pravedne, a kazniti grješnike. Neka se dakle sjete Zakona Božjega i da će jednoć opet doći na svijet kao glasnik Božjega suda prorok Ilija.

U podjeli sadržaja proročke knjige Malahijine tumačitelji nijesu saglasni. Jedni usvajaju podjelu na dva dijela tj. od 1,—2, 16 i od 2, 17—4, 6 (Schegg, Fillion, Hoonacker); drugi na tri dijela: 1, 2—2, 9; 2, 10—16; 2, 17—4, 6 (Ewald, Keil, Vigouroux, Trochon, Ermoni, Orelli); treći na četiri dijela (Nägelsbach, Volck, Leimbach); četvrti na šest dijelova (Reinke, Bleek, Marti, Nowack, Powis-Smith), i napokon Isopescul razlikuje

osam dijelova. Najprirodnije je podijeliti ovu knjigu u dva dijela, a svaki dio u tri odsjeka.

I. dio: Prekoravanje narodne nevjere (1, 1—2, 16).

1) Ljubav Božja prema odabranom narodu očituje se odabranjem Jakova i uzabačenju plemena Ezavljeva, t. j. Edomaca (1, 2—5).

2) Prekorava same svećenike zbog nedostojnog prinašanja žrtava, i što tako sramote svete stvari, pa će zbog toga biti kažnjeni siromaštvom i preziranjem (1, 6—2, 9).

3) Prekorava narod zbog toga, što sklapa ženidbe sa ženama tuđinkama, a zakonite žene svoje narodnosti odnemaruje i bez razloga otpušta (2, 10—16).

II. dio: Božji sud je pravedan (2, 17—4, 6).

1) Prekorava drskost onih koji u svojoj nestrpljivosti prigovaraju Bogu, što grješnici živu nekažnjeni, jer će neminovno doći vrijeme Božjeg suda i pokaranja (2, 17—3, 6).

2) Prorok upućuje narod, u kojim stvarima neka se popravi, pa će onda doskora iskusiti blagodat obilnijeg Božjeg blagoslova. Neka se obrati od idolopoklonstva; neka točnije daje dužne desetine, pa će mu polja i vinogradi obilnije roditi (3, 6—12).

3) Prekorava one, koji blasfemički govore, da nema nikakve koristi od toga što služe Bogu. Bog će na dan suda svojega očito pokazati, kako će biti pravednici nagrađeni, a grješnici pokarani. Neka dakle svi prionu uz revno vršenje zakona. Bog će pred sudnji dan poslati Iliju proroka, da propovijeda obraćenje nevjernih sinova k vjeri svojih otaca (3, 13—4, 6).

Poglavito su u Malahijinoj proročkoj knjizi važna dva proroštva: o budućoj univerzalnoj i čistoj žrtvi (presvetoj Euharistiji 1, 11) i o ponovnom dolasku proroka Ilije na ovaj svijet prije sudnjega dana (4, 5—6).

Zanimljiva je i stilistička kompozicija knjige proroka Malahije. Prorok prikazuje izraelski narod kao da stoji pred Božjim sudištem, gdje se dramatskom zornošću u dijaloškom obliku ocrtava u tezama i antitezama ljubav Božja i njegova dobročinstva prema narodu izraelskom, a on, mjesto da se pokaže dostojnim te ljubavi i dobročinstava, uzvraća sve to nevjerom, koju praktički pokazuje mrmljanjem i nepouzdavanjem u Božju providnost, nehajem u vršenju bogoštovnih

obreda, a naročito gaženjem Mojsijeva zakona gledom na ženidbe s tuđinkama, uslijed čega sve više prevladava u narodu opći indiferentizam u vjerskom i ćudorednom životu. Stilistička tehnika, kojom prorok obrađuje taj sadržaj, jest ova: a) u tezi naglašuje se odnosna dogmatska ili moralna istina; b) u antitezi analiziraju se konkretne činjenice, iz kojih se vidi, da je život svećenika i naroda u velikoj opreci s Mojsijevim zakonom, i to je najznatniji razlog različitim vremenitim zlima, što ih narod proživljuje, pa zato treba svemu tomu potražiti lijeka u radikalnoj vjerskoj i moralnoj obnovi narodnog života.

4. O kanonskom ugledu proročke knjige Malahijine.

Kanonski ugled i božansko nadahnuće ove proročke knjige posvjedočava najjače sam Gospodin Isus Krist pozivajući se na riječi ovoga proroka, kada govori o dolasku proroka Ilije (Mat 11, 10—14; 17, 10—13; Mark 10, 10—12) kao i citacija u Evanđelju Lukinom (1, 17) te kod sv. Pavla apostola u Rim 9, 13. Jednako to potvrđuje postojano i sva kršćanska predaja.

5. Komentari proroka Malahije.

Knjiga proroka Malahije, budući da je malena opsegom, pretežno se obrađuje u egzegezi svih dvanaest malih proroka, a rjeđe posebno. U doba patrističko komentiraju je od grčkih pisaca: Origen, Hipolit, Apolinar Laodicejski; ali njihovi se komentari nisu sačuvali; zatim Teodor Mopsuestijski, Ćiril Aleksandrijski i Teodoret; od sirskih pisaca: sv. Efrem i Barhebraeus. Među latinskim je piscima najodličniji sv. Jeronim.

Od 16—18. vijeka, kad se počela intenzivnije obrađivati egzegeza, bili su kod katolika znatniji komentatori svih 12 malih proroka ovi: F. Ribera S. J., Antwerpen 1571; Arias Montanus, Antwerpen 1571. i 1582; Paulus de Palacio, Villaeviridi 1587; Coloniae 1588; Michael de Palacio, Salmanticae 1593; Fr. a Messana, Antwerpen 1597; Petrus a Figueiro, Lugduni 1615; C. Sanctius S. J., Lugd. 1621; I. N. Chassignet, Besançon 1601; Chr. a Castro, S. J., Lugd. 1615; H. L. Castanaeus, Paris 1630; G. Acosta, Lugd. 1641; J. Maucorps S. J., Paris 1614; Th. de Calano, Panormi 1644; Fr. de la Coullardière, Paris 1680. — Djelomično su obrađivali po kojega od 12 malih proroka i među njima Malahiju: M. Quarrè, Paris 1575. i 1585; Aug. de Quiros, Hispali 1622; Lugd. 1623; Th. Nelus, Paris 1757.

U novije doba znatniji su ovi komentatori proroka Malahije: A. Barcellona, Parafrasi dei Profeti, Venezia 1827; F. Ackermann, Prophetae Minores illustrati, Viennae 1830; I. M. A. Scholz, Frank-

furt 1833; Fr. Xav. Patrizi, Romae 1852; P. Schegg,[2] Regensburg 1862; Trochon, Les petits Prophètes, Paris 1883; L. Reinke, Der Prophet Malachi, Giessen 1856; O. Isopescul, Der Prophet Malachias, Czernovitz 1908; J. Knabenbauer-M. Hagen, Comment. in Prophetas Minores,[2] CSS, Parisiis 1924; P. Griesbach S. J., Lille 1901; A. van Hoonacker, Paris 1908; K. A. Leimbach, Fulda 1907; P. Riessler, Das Zwölfprophetenbuch, Rottenburg 1911; V. Ermoni, Malachie (Dict. d. la Bible IV, 1, Paris 1912, str. 604—610 pod Malachie). Pr. Schepens, Le Prophète Malachiel (Recherches de science religieuse XII, 1921, 362s); B. Neteler, Die Gliederung des B. der 12 Propheten, Regensburg 1852. i 54; G. Meignan, Les Prophètes d'Israël, Paris 1892. O značenju mesijanskih proroštava govore: I. Bade, Christologie des A. T. III, Münster 1852; L. Reinke, Messian. Weissagungen, Giessen 1861 s.

Od akatoličkih komentatora napominjemo nekoje znatnije: C. Frid. Bahrdt, Comm. in Malachiam, 1768; W. Böhme, Zu Maleachi und Haggai, ZFATW VII, 1887, 210—217; S. Bohl, Comm. rab. in Mal. cum disp. ebraicis et explicatione, Rostock 1637; D. Chytraeus, Explicatio Malachiae, Rostock 1568; M. Dods, Malachi, The Expositor, Third Series, vol. VI, 1887, 414—435; I. Draconites, Malachias propheta ebraice, Lipsiae 1564; W. Drake, Malachi, Introduction, commentary . . ., London 1876; J. Fr. Fischer, Prolusio . . . Malachiae, Lipsiae 1759; 1773; 1774; I. J. Grynaeus, Hypomnemata in Malachiam, Genevae 1582; Basileae 1583; J. Halévy, Le Prophète Malachie, Revue sémitique XVII, 1909, 1—44; J. Chr. Hebenstreit, Malachiae prophetae . . . comm., Lipsiae 1731—1746; N. Köppenius, Os angeli Domini sive observationes philologicae in prophetiam Malachiae, Gryphisvald 1708; Ph. Melanchthon, Explicatio in initium Malachiae, Wittemberg 1553; H. Molleri Hamburgensis, In Malachiam Proph. commentarius, Wittenbergae 1569; D. H. Müller, Discours de Malachie, Revue biblique 1896, 535—539; T. Perowne, Malachi, Cambridge 1891; A. Polanus Polansdorf, Analysis libri Malachiae, Basileae 1597, 1609; M. Sänger, Maleachi, Jena 1867; Til Salamon van, Malachias illustratus, Lugd. Bat. 1701; P. Tichomirov, Prorok Malachia, Svjato-Troickaja Sergieva Lavra 1903; J. H. Ursinus, Comm. in Malachiam, Francof. 1652; H. Venema, Comm. in libr. elenchtico-propheticum Malachiae, Leovardiae 1759. i 1763; I. Wesselius, Malachias enucleatus, Lubecae 1729. Osim toga poznatiji su noviji protestantski komentari od ovih pisaca: C. F. Keil-F. Delitzsch, Leipzig 1888; Hitzig-Steiner, Leipzig 1881; C. Orelli, Münster 1896; Nowack, Göttingen 1922; Marti, Frankturt 1904; E. Sellin, Leipzig 1922; A. Smith, London 1896—98; I. Wellhausen, Berlin 1898; Horton-Driver, London 1905; E. B. Pusey, London 1906—08; B. Duhm, Tübingen 1910; G. W. Wade, London 1925.[5]

---

[5] Iscrpljivo se navodi literatura o pror. Malahiji u: I. Knabenbauer—M. Hagen, Commentarius in prophetas Minores,[2] Parisiis 1924, t. II, 502—504; R. Cornely—A. Merk, Introductionis in S. Scripturae libros Compendium,[11] Parisiis 1934, 613—615.

II. TEKSTUALNO-KRITIČKE OPASKE.

U knjizi Malahije proroka nailazimo na razmjerno prilično mnogo tekstualnih razlika između hebrejskog masoretskog teksta (M) i septuaginte (LXX), dok Vulgatin prijevod (V), izuzevši nekoliko težih mjesta, dosta vjerno slijedi hebrejski masoretski tekst. Ali treba napomenuti, da i sam hebrejski tekst, sačuvan u masoretskoj redakciji, nije kritički posvema siguran, nego ima znatan broj mjesta s nesigurnim i dvojbenim čitanjem, koja zadaju velikih poteškoća egzegetskom tumačenju. U rješavanju takvih poteškoća znatno nam pomaže poređivanje hebrejskog teksta s tekstom LXX i pokušaj retroverzije njezinog teksta na hebrejski jezik. Pored toga potrebno je katkada na osnovu unutrašnjih kriterija, t. j. sadržaja, bližega i daljnjega konteksta, stilistike i drugih sličnih momenata prosuditi, kakvo bi čitanje bilo kritički i stvarno najsigurnije.

U registriranju tekstualno-kritičkih razlika uzeta je djelomično u obzir i recenzija staroslovenskog teksta, objelodanjenog po zaslužnom stručnjaku profesoru, dru Josipu Vajs-u, u publikacijama Krčke Staroslovenske Akademije pod naslovom: Zacharias-Malachias, ex breviario C. R. Bibl. Palaeoslavicae Veglensis, Vegliae 1915, 8°, VIII + *61* + 6 Tabulae ex codice Viti (C. R. Aulicae Bibl. Vindobonen. N. 3), ali dakako samo utoliko, ukoliko je fragmentarno taj tekst objelodanjen, t. j. od Mal 1, 1—2, 4 uključivo. Istina, ovo uspoređivanje nije toliko znatno za objektivnu kritiku biblijskog teksta, nego samo za naše partikularne prilike, da možemo otkriti, koji je tekst i koji su kodeksi služili kao podloga staroslovenskog prijevoda, pa odmah na prvi pogled možemo razabrati, da je staroslovenski prevodilac slijedio kao svoj arhetip pretežno grčki tekst, i to ili prema vatikanskom kodeksu (B), ili prema recenziji grčkog prevodioca L u c i j a n a (sačuvan u ediciji »Polyglottae Complutensis«), koji pripadaju među najuglednije familije grčkih kodeksa.[6] Ta stvar, međutim, pripada u posebni stručni studij staroslovenskih filologa, dok za samo egzegetsko izlaganje tako reći ni ne dolazi u obzir.

---

[6] Kao podlogu za tekstualnu kritiku imao sam pri ruci: R. Kittel, Biblia hebraica, II², Stuttgart 1925; V. Loch, Vetus Testamentum graece², Ratisbonae 1886; A. Rahlfs, Septuaginta, id est Vetus Testamentum graece juxta LXX interpretes, Stuttgart 1935, t. II.

Glava I. Naslov knjige: u hebr. מַלְאָכִי; LXX: *Μαλαχίας; V: Prophetia Malachiae; Glag:* Малахиѣ прркь (ovdje se podudara *Glag* s V). 1. M: בְּיַד מַלְאָכִי = V: *in manu Malachiae;* LXX razrješuje vlastito ime Malahija prijevodom apelativnog značenja: *ἀγγέλου αὐτοῦ,* što predstavlja u retroverziji hebrejsko čitanje: מַלְאָכוֹ = *njegova glasnika.* Zatim LXX umeće: *θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν; Glag* povodi se za LXX: положите се на срцихь вашихь = *zbiljski primite k srcu!* U M i V nema ovoga stavka. — 3. M: לְתַנּוֹת; LXX: *δώματα;* A[1]B[1]א: *δόματα = domos;* V: *dracones,* predpostavlja čitanje: לְתַנִּים, od korjena תַּן = zvijer (dugačka oblika), zmijurina, zmaj; ili šakal (vrst lisice; isp. Fuerst, Concordantiae hebr. str. 1230 pod תַּן; Gesenius-Buhl, Hebräisches Handwörterbuch, str. 883). — 4. כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב = V: *Quodsi dixerit Idumaea: destructi sumus, sed revertentes...;* LXX: *διότι ἐρεῖ ·* (neki grč. kod.: *διότι ἐὰν εἴπεν) ἡ 'Ιδουμαία κατέστραπται, καὶ ἐπιστρέψωμεν = zato ako rekne: Idumeja je razrušena, — vratit ćemo se...; Glag* slijedi LXX: Зане аще речеть Идоумѣѣ разори се и обратим' се... — M: יְהוָה צְבָאוֹת u LXX prevodi se postojano sa: *Κύριος παντοκράτωρ, Glag* Гь вседржитель; V: *Dominus exercituum:* hebr. riječ: צְבָאוֹת znači: vojska, četa, sila, snaga; ukras (n. pr. zvijezde kao nebeski ukras); svemir, vaseljena; dakle fraza צְבָאוֹת 'י = Gospod sabaot, Gospod nad vojskama, Gospod nebeskih četa, Gospod svemira, Gospod vasiljene, staroslov.: Svedržitelj. — 6. u grčkim kodeksima S[c] i L poslije *ἑαυτοῦ + φοβηθήσεται;* ovaj dodatak nalazi se i u *Glag:* оубоит се; M i V nemaju toga; E (venecijansko izd. LXX od g. 1518) ima neobično čitanje: *οὐ φοβηθήσεται = ne(!) pobojava se;* M: וְאִם־אֲדוֹנִים (plur. maiest.); V: *si Dominus;* LXX: *εἰ Κύριος.* — M: לָכֶם הַכֹּהֲנִים = V: *ad vos, o sacerdotes;* AB[1]א: *τ. κύριον αὐτοῦ (X + φοβηθήσεται);* LXX: *παντοκράτωρ. 'Υμεῖς οἱ ἱερεῖς... Glag* kao LXX: вседржитель, ви свещени; ali A[2] imade: *ὑμῖν, οἱ ἱερεῖς,* kao u M i V. — 7. M: נִבְזֶה V: *despecta;* LXX (BS*A): *ἠλισγημένη;* EX: *ἐξουθ(δ)ενωμένη; + καὶ τὰ ἐπιτιθήμενα* (AF: *+ βρώματα) ἐξουδενώσατε* (A: *ἐξουδενώμενα;* E: *ἐξουθένωται);* za grčkim povodi se *Glag* и надложенаѣ брашна оунничижили есте = *i ono* (jelo) *što je postavljeno* (na oltar), *oskvrnuto (prezreno) je; oskvrnuli (prezreli) ste.* — 8. M: לִזְבֹּחַ = V: *ad immolandum:* LXX: *εἰς θυσίας* (AB[1]א: *εἰς θυσίαν); Glag:* на жртвоу; M: הַקְרִיבֵהוּ = V: *offer illud;* LXX: *προσάγαγε* (S*+...*γάγετε) αὐτῷ* (bolje AB[1]א: *αὐτὸ τῷ).* — 9. M: וִיחָנֵּנוּ = *da nam se smiluje;*

V: *ut misereatur* v e s t r i*;* LXX: *καὶ δεήθητε αὐτοῦ = i molite mu se!* (S^c L: *ἵνα ἐλεήσῃ ὑμᾶς = da vam se smiluje); Glag* **и молите се ѥмоу, да помилоует ви.** M: הֲיִשָּׂא V: *si . . . suscipiat;* LXX: *εἰ λήψομαι* (S^{*+} *λημψοντε* pro *— ται) . . . πρόσωπα* (E: *πρόσωπον) ὑμῶν; Glag:* **аще обиноуѥ се лиць вашихь.** — 10. M: מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם׃ = *Ima li još koga među vama, da zatvori vrata, pa da ne zapaljujete moj oltar uzalud?* V: *Quis est in vobis, qui claudat ostia, et incendat altare meum gratuito?* LXX: *Διότι καὶ ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψεται* (E: *ἀνάψετε) τὸ θυσιαστέριόν μου δωρεάν. = Jer će se i vama zatvoriti vrata i ne će(te) se uzalud potpaljivaii moj oltar. Οὐκ ἔστι μου* (E: *μοι) . . .* — 11. M: וְעַד־מְבוֹאוֹ · · · גָּדוֹל · · · מֻקְטָר מֻגָּשׁ · · · וּמִנְחָה V: *usque ad occasum , . . magnum . . . sacrificatur* e t *offertur . . . oblatio . . .;* LXX: *καὶ ἕως δυσμῶν (X + αὐτοῦ) . . . δεδόξασται . . . θυμίαμα προςάγεται* (A^1: *προςαγάγετε ἐπὶ) . . . καὶ θυσία καθαρά;* jednako *Glag:* **там'кнь приносит се имени моѥмоу и жертва чиста,** . . . — 12. M: וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ = *et fructus eius contemptibilis cibus eius est;* V: *et quod superponitur, contemptibile est + cum igne qui illud devorat* (nema u M); LXX: *καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα ἐξουδένωται* (S^c L C) (A B^1: *ἐξουδένωνται), βρώματα αὐτοῦ; Glag:* **и надлагающа се брашна ѥго оукорене биши.** — 13. M: · · · הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם *= ecce, qualis labor (quale fastidium)? et exsufflastis;* V: *ecce de labore . . .;* LXX: *ταῦτα ἐκ κακοπαθείας ἐστὶ, καὶ ἐξεφύσησα* (A^2Fℵ: *ἐξεφυσήσατε) αὐτὰ . . . ἐὰν φέρετε* (A^1E: *εἰςφέρετε;* S^c C^+ *προσφέρετε;* L: *προσεφέρετε) . . .* na svršetku *+ παντοκράτωρ,* što nema u M i V; *Glag:* **си от страсти соуть, и отдоуноухь ѣ . . . + вседржитель.** — 14. M: נוֹכֵל; LXX: (F: *+ ἄνθρωπος) ὃς ἦν δυνατὸς,* izvodi oblik od korjena יָכֹל u partic. nifala נוֹכָל = *koji je mogao;* u *Glag:* **иже бѣ силань,** kao u grčkom; V prevodi sa *dolosus,* od korjena נָכַל = sakrivati, tajiti, varati, partic. kala akt. LXX: A^+ (poslije *ὑπῆρχεν) + αὐτῷ;* M: · · · וְנוֹדֵר *= i vrši zavjet . . .* LXX (B): *καὶ εὐχὴ αὐτοῦ ἐπ' αὐτῷ; Glag:* **и молитва ѥго намь** (?) [mjesto **на нь**]; X: *διεφθαρμένα;* M: נוֹרָא (od korjena יָרֵא) *= timendum (ugledno) =* V: *horribile;* LXX: *ἐπιφανές = Glag:* **просвѣщено** *= sjajno,* što upućuje na hebr. korjen נֵר *= svijetlo;* A: *μέγας βασιλεὺς.*

G l a v a II. 1. M: הַכֹּהֲנִים; LXX: *οἱ ἱερεῖς* (F: *ὦ ἱερ.);* V; *o sacerdotes.* — 2. LXX: *μὴ ἀκούσητε* (A: *μὴ ὑπακούσητε) εἰς τὴν καρδίαν* (S^c V: *ἐν ταῖς καρδίαις);* M: הַמְּאֵרָה *= prokletstvo;*

isto u LXX: *κατάραν;* V: *egestatem;* M. אָרוֹתִיהָ = LXX: *καταράσομαι αὐτήν* = *proklet ću to,* jer sufiks הָ ima smisao kolektiva srednjeg roda, što ispravno po smislu prevodi V: *illis;* poslije toga dodaje LXX: + *καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν* (nema u M i V) . . . *καρδίαν* + *ὑμῶν* (nema u M i V); isti dodatak u *Glag:* и разорю бл҃нне ваше и не боудеть вь васъ . . . в҃ша. — 3. M: הִנְנִי · · · גֹּעֵר (גדע ili גרע) לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע (הַזְּרֹעַ) · · · פֶּרֶשׁ · · · פֶּרֶשׁ · · · וְנָשָׂא. Ovaj tekst ima dvojbeno čitanje, pa se može na više načina prevesti, i to ili: *„Evo ja vam prekoravam (odbacujem) sjeme* (sir. i kald.) . . . *izmetine svetkovina vaših"*; ili: *„Evo ja ću vam pokvariti usjev . . ."* (Daničić); ili: *„Evo ja vam otklanjam ruku (rame).* LXX usvaja ovo posljednje čitanje: *ἀφορίζω τὸν ὦμον* . . . = *otklanjam ruku vašu;* u ostalom slaže se s M, samo ima 1. l. *λήψομαι* = *„i uzet ću vas"* mjesto: וְנָשָׂא = *„i uzet će vas"*, kao što je u V: *assumet vos.* V ispušta prvi פֶּרֶשׁ i opredjeljuje se inače za hebrejsko čitanje: גֹּעֵר · · · הַזְּרֹעַ = *proiiciam vobis brachium, et dispergam super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum; et assumet vos secum. Glag* povodi se za LXX. — 4. Ovaj vers imadu sva tri teksta saglasno; samo grčki tekst ispravljenog kodeksa A+ poslije *ἐγὼ* umeće + *κύριος*, za kojim se povodi i *Glag:* азъ г҃ь.* — 5. M: וָאֶתְּנֵם־לוֹ = *i dao sam ih njemu;* LXX: *καὶ ἔδωκα αὐτῷ* = *i dao sam mu*; V: *et dedi ei.* Inače LXX razrješuje ovo mjesto konstrukcijom akuzativa s infinitivom u namjernom smislu, zavisnom od *ἔδωκα,* pa bi onda prijevod prema LXX glasio: *„i dao sam mu, da me se vrlo boji . . . i da strepi pred mojim imenom."* — 6. M: בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר = *in pace et in aequitate*; LXX: *ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων* . . . *ἐπέστρεψεν* (F: *ἀπέστρεψεν*) = *u miru upravljajući . . .;* V: *in pace et aequitate.* — 9. U ovom versu grčki tekst pored *ἀπεῤῥιμμένους* imade u F: *παρειμένους*, ali, čini se, da je to prepisivačka pogrješka: C+ ima: *παραρεριμμένους;* mjesto: *οὐκ ἐφυλάξασθε,* u BS+ *οὐ φυλάσσεσθε.* — 10. M: נִבְגַּד = *„varamo"* (1. l. pl. fut.), ili *„da se vara"* (3. l. m. r. perf. nif.); u LXX ima 2. l. pl.: *ἐγκατελίπετε* = *ostaviste;* V: *„quare ergo despicit . . ."* Osim toga A B[1] א imadu obratni poredak: *Οὐχὶ Θεὸς εἷς ἔκτ. ὑμ . . .; οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ὑμῶν;* A[2]: *ἔκτ. ὑμᾶς; πάντων ἡμῶν.* — 11. M: וּבָעַל בַּת־אֵל נֵכָר = *i oženio se kćerju tuđeg boga;* LXX: *καὶ ἐπετήδευσεν εἰς*

---

* Opaska. Budući da dalje nemamo pri ruci glagolskog teksta, navodimo tekstualno-kritičke razlike samo po M, LXX i V.

θεοὺς ἀλλοτρίους = i priklonio se tuđim bogovima. — 12. M: וּמַגִּישׁ ··· עֵר וְעֹנֶה = *vigilem (magistrum) et discipulum;* LXX: *ἕως καὶ ταπεινωθῇ = donec humilietur,* što bi odgovaralo hebrejskom čitanju: עַד יֵעָנֶה; *ἐκ προςαγόντων* (A: *προςαγαγόντων) = između onih, koji prinose;* V slijedi tekst M: *magistrum et discipulum et offerentem.* — 13. M: ··· וְזֹאת שֵׁנִית ··· בְּכִי וַאֲנָקָה ··· מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת LXX: *καὶ ταῦτα, ἃ ἐμίσουν* (prema čitanju: שָׂנֵאתִי = *mrzio sam) = i to, na što sam mrzio, činili ste . . . καὶ κλαυθμῷ καὶ στεναγμῷ ἐκ κόπων* (S*: *ἐκκόπτων;* ovdje je čitanje sigurno pogrješno)... (A² *εἰ) ἔτι ἄξιον . . . = da li se još dolikuje . . .?* V: *et hoc rursum . . . fletu et mugitu, ita ut non respiciam ultra . . .* — 14. LXX: *ὅτι κύριος...* (A¹: *ὁ κύριος).* — 15. Ovaj vers je različit u M, LXX i V. U M: ··· וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע = *Ta nitko tako ne radi, ako u njega imade ostatak duha; a jedino što traži, jest sjeme (potomstvo) . . .* Tekst LXX je u kodeksima nesiguran. BS: *Καὶ οὐ καλὸν* (A: *καὶ οὐκ ἄλλος;* X: *οὐ κάλλος* ili *οὐκ ἄλλως) ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμα πνεύματος αὐτοῦ* (A²: *πνεύ. αὐτῷ;* X: *πνεύ. σοῦ) + καὶ εἴπατε* (nema u M i V) *Τί ἄλλο ἢ σπέρμα ζητεῖ ὁ θεός; καὶ φυλάξασθε* (S*W*+ *φυλάξεσθε) . . . ἐγκαταλίπῃς* (A¹F: *ἐγκαταλείπῃς).* V: *Nonne unus fecit, et residuum spiritus eius est? Et quid unus quaerit, nisi semen Dei? . . . noli despicere . . .* — 16. I ovaj vers imade različiti tekst u M, LXX i V. M: כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח ··· אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל ··· עַל־לְבוּשׁוֹ ··· = *jer mrzi na otpuštanje, kaže Gospod . . . i pokrit će nepravda njegovo odijelo . . .;* LXX: *ἀλλὰ ἐὰν μισήσας, ἐξαποστείλῃς, λέγει κύριος* (A* + *παντοκράτωρ) ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ . . . τὰ ἐνθυμήματά σου . . .* Sa LXX slaže se na ovom mjestu V: *Cum odio habueris, dimitte, dicit Dominus Deus Israël; operiet autem iniquitas vestimentum eius, dicit Dominus exercituum; custodite spiritum vestrum, et nolite despicere.* — 17. M: הוֹגַעְתֶּם ··· הוֹגַעְנוּהוּ = *„laborare fecistis . . .* (V: + *eum) fecimus laborare?"* U ovom versu slaže se M i V, a grčki je prijevod više po smislu, nego doslovno: *οἱ παροξύναντες* (AB¹א: *παροξύνοντες) . . . παρωξύναμεν* (A¹א: *παροξύναμεν;* A* + *αὐτόν;* C+ *σε)... καλὸν* (F: *καλὸς* — ovo je čitanje, prema M, najispravnije!)

Glava III. 1. LXX: (A+ *ἐγὼ) ἐξαποστέλλω* (X: *ἐξαποστελῶ)...* BSL: *ἑαυτοῦ* (AC: *αὐτοῦ)* — 2. M: וּמִי מְכַלְכֵּל = *i tko će moći podnijeti . . .* V: *quis poterit cogitare . . .?* — LXX: *ὑπομενεῖ . . . ἢ τίς . . .* (A: *καὶ τίς) . . .* (AB) *ποιὰ;* (QSC+L: *πόα;* S*+ *πλοία.* — 3. M i V: *. . . argentum . . . quasi aurum et quasi argentum;* LXX: *ἀργύριον . . . καὶ ὡς τὸ χρυσίον . . .* A¹: *χεῖ;* A: *χεεῖ αὐτοὺς*

ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὥσπερ τὸ χρυσίον; (B: *ὥσπερ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον);* M: מִנְחָה = *sacrificium;* V: *sacrificia:* LXX: *θυσίαν* (S Q C: *θυσίας).* — 4. M: לַיהוָה; LXX: *τῷ κυρίῳ* (F: *θεῷ)* (א: *ἡ) θυσία.* — M: וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר ··· אַלְמָנָה = *iurantibus ad mendacium* (V: *periuris)* ... *viduam* (V: *viduas);* LXX: *καὶ προςάξω* (X: *προςελεύσομαι)* ... *καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει* ... *καταδυναστεύοντας χήραν* (E F: *χήρας) καὶ τοὺς κονδυλίζοντας ὀρφανούς, καὶ τοὺς ἐκκλίνοντας κρίσιν προςηλύτου* ... = *da sudim* ... *i one, koji se zaklinju imenom mojim lažno,* ... *i one, koji čine nasilje udovicama, i one, koji pesnicom udaraju siročad, i one, koji izvraćaju pravdu strancu* ... — 6.—7. M: ··· כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי; LXX spaja posljednju riječ 6. versa s narednom riječju u 7. versu: *οὐκ ἀπέχεστε* (A: *ἀπέσχεστε) ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν* (E F: *ἁμαρτιῶν) τῶν πατέρων ὑμῶν* ... V: ... *non estis consumpti.* Razlika je između grčkog i latinskog prijevoda ta, što LXX uzima za glagol כָּלָה značenje *ἀπέχεσθαι,* a V *„consumere"* = svršiti, dovršiti, izmoriti, prestati biti, deficere. Osim toga u grčkom je čitav kontekst drukčiji, jer se tamo *ἀπέχεστε* veže s narednim stavkom: *ἀπὸ τῶν πατέρων ὑμῶν* u jednu cjelinu, kao objekt za *ἀπέχεστε.* Po unutrašnjem dakle kontekstu grčki je prijevod logičniji, nego masoretski tekst, koji neprirodno prekida misao tako da glagolu כְּלִיתֶם ne daje objekta. *Ἐπιστρέψατε* ... *ἐπιστραφήσομαι* ... (A: *ἐπιστράφητε* ... *ἐπιστρέψωμεν).* — 8. M: הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי ··· בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ = *Zar će (zar može) čovjek varati Boga? Jer vi varate mene,* ... *u čemu te varamo? Desetine i prvine!* LXX: *Μήτι πτερνιεῖ* (A: *εἰ πτερνιεῖ)* ... *καὶ ἐρεῖτε˙* (A: *καὶ εἴπατε˙) ἐν τίνι ἐπτερνίσαμέν σε* (mjesto: קְבַעֲנוּךָ čita עֲקַבְנוּךָ, dakle zamjenjuje קָבַע sa glagolom עָקַב = *πτερνίζειν* supplantare, podmetnuti nogu); (A: *ἐπτερνίκαμέν σε). Ὅτι τὰ ἐπιδέκατα καὶ αἱ ὑπαρχαὶ μεθ' ὑμῶν εἰσιν* (כִּי עִמָּכֶם) = *Zar će čovjek prevariti Boga? Jer vi mene varate* ... *i kažete: U čemu smo te prevarili? Jer su kod vas desetine i prvine!* V: *Si affliget homo Deum, quia vos configitis me? Et dixistis: In quo configimus te? In decimis et primitiis!* — Prema tomu V prevodi glagol קָבַע jednom s „affliget", a drugi i treći puta sa „configitis,' configimus". — 9.—10. M: בַּמְּאֵרָה ··· נֵאָרִים ··· קֹבְעִים = הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃ הָבִיאוּ ··· וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת ··· עַד בְּלִי־דָי *U prokletstvu* ... *prokleti* ... *i još me varate, sav narod! Unesite sve desetine u spremište, da bude hrane u mojoj kući i iskušajte me u tom,* ... *sve do nedostatka (mjesta)* ... V: *In penuria* ... *maledicti* ... *et me*

vos configitis gens tota. Inferte . . . et sit cibus in domo mea, et probate me super hoc . . . usque ad abundantiam. LXX se znatno razlikuje prijevodom i kontekstom od M i V, te predpostavlja drukčije čitanje hebrejskog teksta: *Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πτερνίζετε. Τὸ ἔτος* (A: *ἔθνος) συντελέσθη* (E: *συνετέλισε), καὶ εἰςηνέγκατε πάντα τὰ ἐκφόρια . . . εἰς τοὺς θησαυρούς, καὶ ἔσται ἡ διαρπαγὴ αὐτοῦ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ* (A: *καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἔσται διαρπαγή;* X: *διαρπαγὴ τοῦ πτωχοῦ;* E: *εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν;* F: *ἐν τοῖς οἴκοις ὑμών). Ἐπιστρέψατε* (BS* *ἐπισκέψασθε) δὴ ἐν τούτῳ . . . ἕως τοῦ ἱκανωθῆναι. = A vi se čudom čudite i mene varate. Kad se godina svrši (narod namiri), donesite sav prirod u spremišta, pa će ga biti na jagmu u kući njegovoj. Iskušajte me u tom . . . do potpuno dosta.* Odatle se vidi, da LXX mjesto korjena glagola אָרַר = proklinjati, uzima glagol רָאָה = gledati, začuđeno gledati, čuditi se; mjesto glagola קָבַע uzima glagol עָקַב mjesto הַגּוֹי כֻּלּוֹ = sav narod, čita: הָעֵת כָּלָה = *ljeto se svršilo,* pa tu rečenicu povezuje s narednom mjesto s pređašnjom, i tako se dobiva sasvim drukčiji kontekst i smisao. Prema LXX-inom čitanju čini se da je logičnije povezivanje s narednim stavkom teksta. — 11. M: וְגָעַרְתִּי ··· בָּאֹכֵל וְלֹא יַשְׁחִת ··· = *„i zaprijetit ću poradi vas proždrljivcu (skakavcima), da ne kvari . . ."* LXX: *καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρῶσιν, . . . καὶ οὐ μὴ διαφθείρω* (A+ *διαφθερῶ) . . . ἀσθενήσῃ* (A B¹: *ἀσθενήσει) . . .* Prema tome LXX predpostavlja drukčije čitanje hebrejskog teksta: וְבָזַרְתִּי ··· לֶאֱכֹל ··· אַשְׁחִית = *razaslat (razdijelit) ću vam za jelo . . . i ne ću vam kvariti . . .* V: *et increpabo devorantem . . . et non corrumpet.* — 14. שָׁוְא עֲבֹד = *zaludu* (suvišno) *je služiti . . .;* LXX: *μάταιος ὁ δουλεύων = lud je, koji služi.* Ovdje se za LXX-om povodi i V: *vanus est qui servit Deo . . .* — 16. M: אָז = *tada* = V: *tunc . . .;* LXX: *ταῦτα = ovo, ovako;* (A²: *Τότε* = tada). = 17. LXX: *καὶ αἱρετιῶ . . . αἱρετίζει . . .* V: *et parcam eis . . . parcit . . .* Razlika je ta, što LXX uzima drugotno značenje glagola חָמַל = prigrliti, a V prvotno: smilovati se, poštedjeti koga, oprostiti komu. — 18. LXX: *ἀνόμου* (A: *ἀδίκου) . . .*

Glava IV. 1. (M: 3, 19). LXX + *καὶ φλέξει αὐτοὺς = i spalit će ih.* Ovo nema u M ni u V. — 20. M: כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק = *kao telad iz staje.* LXX: *μοσχάρια ἐκ δεσμῶν = telad puštena s užeta;* V: *vituli de armento = telad od stada.* 5. (M: 3, 23). M: אֵלִיָּה הַנָּבִיא = *Iliju proroka;* LXX: *Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην = Iliju Tezbićanina.* — 6 (M: 3, 24). M: לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים

עַל אֲבוֹתָם = *cor patrum ad filios et cor filiorum ad patres eorum.* LXX: *καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ . . . γῆν ἄρδην. = srce oca k sinu i srce čovječje (svakoga) k bližnjemu svomu . . . zemlju posvema.*

Uzevši dakle u obzir tekstualne razlike M, LXX i V, donosimo u narednom dijelu hrvatski prijevod teksta knjige Malahije proroka, i to tako, da prvenstveno dajemo prijevod hebrejskog teksta, a zatim LXX i V, ukoliko se on razlikuje od hebrejskoga teksta, sačuvana u masoretskoj recenziji.

III. PRIJEVOD TEKSTA.

(M i LXX): Malahija. (V): Proroštvo Malahijino.

I. 1. Prijetnje (LXX: kazivanje riječi) Gospodnje Izraelu po Malahiji. (LXX + Zbiljski primite k srcu!). 2. Ljubim vas, kaže Gospod; a vi govorite: po čemu nas ljubiš? Nije li Ezav bio brat Jakovljev, kaže Gospod, ali sam Jakova zavolio, a Ezava zamrzio; 3. i obratio sam mu gore u pustinje; njegovu baštinu nastanio sam pustinjskim zvijerima (zmijurinama). (LXX: njegovu baštinu u pustinjska obitavališta). 4. Rekne li Idumeja: Ako smo i obraćeni u ruševine, ali ćemo opet izgraditi ono, što je opustošeno! — na to kaže Gospod nad vojskama: Štogod oni sagrade, ja ću razvaliti, pa će se prozvati pustom krajinom i pred Gospodom dovijeka omraženim narodom. 5. Tada ćete svojim očima vidjeti i sami govoriti: Velik bio Gospod preko krajeva izraelskih!

6. Sin poštuje oca, a sluga svoga gospodara. Ako sam dakle ja otac, gdje je čast moja? Ako sam ja gospodar, kakovo je strahopočitanje prema meni? — kaže Gospod nad vojskama vama, svećenici, koji prezirete ime moje, a pitate: čime pogrđujemo ime tvoje? 7. Na mom oltaru prinosite oskvrnjen hljeb, a pitate: čime te pogrđujemo? Ta sami govorite: Stol se Gospodnji oskvrnjuje! 8. A kad prinosite za žrtvu ono što je slijepo, zar to nije zlo? I kad prinosite hromo i bolesno, nije li to zlo? Donesi što takovo svome poglavici, pa da vidiš, hoćeš li mu ugoditi, ili će se razočarati tvoj pogled! — kaže Gospod nad vojskama. 9. A sada da se umiljavate pred Bogom, zar će vam se smilovati? Kad vi tako radite, zar će se obazreti na vas? — kaže Gospod nad vojskama.

10. Da li je barem tkogod među vama, da zatvori vrata. pa da se ne potpaljuje uzalud moj oltar? (LXX: Jer će se i vama zatvoriti vrata, te se ne će uzalud potpaljivati moj oltar). Niste mi po volji, kaže Gospod nad vojskama, i ne volim primati prinosa iz vaših ruku. 11. Jer od sunčanog istoka pa sve do njegova zapada veličat će se ime moje među narodima, i na svakom će se mjestu žrtvovati, (i) prinosit će se imenu mome (i to) žrtva čista; jer će se veličati (slaviti) ime moje među narodima, govori Gospod nad vojskama. 12. Vi ga pak pogrđujete time što govorite: stol je Gospodnji oskvrnjen, i prezren mu plod jest

njegovo jelo (LXX: i ono što se na nj postavlja, prezreno je njegovo jelo; V: što se na nj postavlja, prezreno je + s ognjem koji to proždire). 13. I govorite: Oh, kako je to odvratno! i prezirete to (ispr. hebr. tekst: mene), — veli Gospod nad vojskama; donosite amo oteto, hromo i bolesno, da to prinesete za žrtvu! Zar će mi se to svidjeti iz vaših ruku? — govori Gospod. 14. Proklet bio varalica, (LXX: koji može), koji ima u svom stadu muško, a zavjetuje i žrtvuje Gospodu *ono što je* nevaljalo: jer ja sam veličanstven kralj, kaže Gospod nad vojskama, i moje ime pobuđuje strahopočitanje među narodima.

II. 1. A sada ova zapovijed vama, o svećenici! 2. Ako ne poslušate i ne primite u svoje srce (i zbiljski ne pregnete) da uzdajete slavu (proslavljujete) imenu mome (ime moje), — kaže Gospod nad vojskama, poslat ću na vas prokletstvo (V: siromaštvo, oskudicu, neimaštinu), proklinjat ću vaše blagoslove, proklinjat ću ih sveudilj, jer niste primili k srcu (shvatili kao nešto ozbiljno). 3. Evo, ja vam odbacujem sjeme (LXX i V: vašu ruku), i sasut ću vam u lice izmetine, izmetine vaših svetkovina, neka vas ponesu sa sobom. 4. Tada ćete upoznati, da sam vama upravio ovu zapovijed, da bude moj zavjet s Levijem, — govori Gospod nad vojskama. 5. Bio je to s njime moj zavjet života i mira: dao sam mu to, da se živo boji mene i da strepi pred imenom mojim. 6. On je naviještao istiniti zakon, i opačina nije kaljala njegovih usana: provodio je život u miru i u pravičnosti preda mnom, i mnoge je odvraćao od opačine. 7. Jer iz svećeničkih usana treba da proistječe znanje, od njegovih ustiju treba da se pita za zakon; ta on je glasnik Gospoda nad vojskama. 8. Ali vi ste skrenuli s (pravoga) puta i premnoge sablaznili u zakonu; pogazili ste zavjet Levijev, — govori Gospod nad vojskama. 9. Zato sam i ja vas učinio prezrenima i poniženima pred svimkolikim narodom (LXX i V: pred svim narodima), budući da se niste držali mojih puteva, nego ste kod zakona gledali na osobe (u primjenjivanju zakona bili pristrani).

10. Zar nemamo svi mi zajedničkog oca? Nije li jedan Bog stvorio sve nas? Zašto dakle da se itko iznevjeruje svojoj braći (V: da itko od nas prezire svoju braću; LXX: napuštate svoju braću), kršeći zavjet svojih otaca. 11. Iznevjerio se Juda i nanio je sramotu Izraelu i Jerusalemu, jer je Juda oskvrnuo svetinju Gospodnju, koju je ljubio, i oženio se kćerju tuđeg božanstva (LXX: i priklonio se tuđim bogovima). 12. Gospod iskorijenio svakoga, koji takovo što čini, bio on učitelj ili učenik (LXX: dok ne bude satrven) iz šatora Jakovljeva, ili takav koji prinosi žrtvu Gospodu nad vojskama. 13. I ovo još činite, da kvasite suzama oltar Gospodnji, (okružujete ga) plačem i ridanjem (jaukanjem, tulenjem), tako da se više ni ne može pogledati na žrtvu, niti je primati kao prijatnu iz ruku vaših. (LXX: I to, na što mrzim, činite: pokrivate suzama oltar Gospodnji, i plačem i stenjanjem od boli. Zar se još dolikuje pogledati na žrtvu i prijatno je primati iz vaših ruku?). 14. A pitate: Zašto? Zato, jer je Gospod bio svjedokom tebi i ženi mladosti tvoje, a ti si je napustio, premda je bila tvoja drugarica i tvoja zakonita žena. 15. Ta nitko tako ne radi, ako još ima u njemu ostatak duha (ako je u njemu još zere duha)! A što je jedino, što traži Gospod? Sjeme! (potomstvo). (LXX: Što drugo traži Gospod,

nego sjeme?) (potomstvo). Čuvajte se dakle u svojem duhu (Ustrajte dakle u svojem duhu) i nemojte se iznevjeriti ženi mladosti svoje! 16. Jer mrzi na otpuštanje, — kaže Gospod Bog Izraelov, — i nepravda će pokriti njegovo odijelo, — govori Gospod nad vojskama; ustrajte dakle u svojem duhu i nemojte se iznevjeriti! 17. Izazivate Gospoda svojim riječima, a govorite: Čim ga izazivamo? Ta tim, što govorite: Svatko, tko čini zlo, dobar (ispravan) je u očima Gospodnjim, i takovi mu se sviđaju! Ili gdje je tu sud Božji?

III. 1. Evo ja šaljem svoga glasnika, da mi pripravi put preda mnom. I doći će iznenada u svoj hram Gospodar, kojega vi tražite, i glasnik zavjeta, koga vi hoćete. Evo, dolazi! — kaže Gospod nad vojskama. 2. Ali tko će podnijeti dan njegova dolaska, i tko će obastati pred njegovim pogledom? Jer on je kao vatra, koja rastapa, i kao bjeljarska biljka. (LXX: on je kao ljevaočeva vatra . . .). 3. I sjedjet će kao onaj koji rastapa i pročišćava srebro, i očistit će sinove Levijeve; pročistit će ih kao zlato i kao srebro tako, da će u pravednosti prinositi žrtvu Gospodu. 4. Tada će biti draga Gospodu žrtva Judina i Jerusalemska kao od pamtivijeka i u davnim godinama. 5. I nastupit ću protiv vas na sudu, i bit ću spreman svjedok protiv vračara (opsjenjivača), preljubnika, krivokletnika (LXX: onih koji se lažno zaklinju mojim imenom); protiv onih koji nepravedno postupaju s plaćom nadničara (radnika), s udovicama i sa sirotama (LXX: koji čine nasilje udovicama i koji pesnicom udaraju siročad), i protiv onih koji krivicu čine strancu te se ne boje mene, — govori Gospod nad vojskama. 6. Jer ja sam Gospod (LXX+ Bog vaš) i ne mijenjam se, a vi niste prestali biti sinovi Jakovljevi.* 7. od vremena naime otaca vaših opirali ste se mojim zakonitim uredbama i niste ih održavali (izvršivali). (U LXX je kontekst drukčiji: A vi, sinovi Jakovljevi, niste odstupili od nepravdâ svojih otaca; uklanjali ste se mojim zakonitim naredbama i niste ih izvršivali).

Povratite se k meni, pa ću se i ja vratiti k vama! — kaže Gospod nad vojskama. Ali vi pitate: U čemu da se vratimo? 8. Zar će čovjek (smije li čovjek) varati (prikraćivati) Boga? A vi mene varate (prikraćujete), i još pitate: u čemu te varamo (prikraćujemo)? — Ta u desetinama i prinosima! (LXX: Jer su kod vas desetine i prvine). 9. U prokletstvu ste prokleti (=zaglibili ste u prokletstvo; skrajnja vas nepogoda bije; V: u neimaštini ste prokleti; LXX: I vi se čudom čudite), a vi me ipak varate, sav narod! 10. Donesite sve desetine u spremište, da bude hrane u mojoj kući, i iskušajte me u tom! — govori Gospod nad vojskama; ne ću li vam otvoriti nebeske ustave i izliti na vas blagoslov sve do ne pomanjkanja (V: do izobilja; LXX: Ljeto se svrši, i vi donesite sav prirod u spremišta, da ga bude na jagmu . . . potpuno dosta). 11. I zaprijetit ću poradi vas proždrljivcu (skakavcima), da vam ne kvari roda zemaljskoga, i vinova loza u polju ne će vam biti ne-

---

* יַעֲקֹב uzima se ovdje u ominoznom značenju: varalica, podmuklica, — pa tako se prorok služi igrom riječi, što ih u potonjem kontekstu upotrebljava.

rodna, — kaže Gospod nad vojskama. (LXX: I razdijelit ću vam za jelo, i ne ću vam kvariti roda . . .). 12. Svi narodi zvat će vas blaženima, jer ćete vi biti poželjna zemlja, govori Gospod nad vojskama.

13. Drske su vaše riječi protiv mene, — govori Gospod; 14. a vi pitate: Što smo međusobno govorili protiv tebe? Rekli ste: Zaludu je služiti Bogu (LXX i V: Nerazuman je koji služi Bogu)! I kakva je korist od toga, što držimo njegove zapovijedi i što hodamo žalosni (t. j. u crnini u znak pokore) pred Gospodom nad vojskama? 15. Od sada ćemo dakle nazivati blaženima (slaviti) bezbožnike, jer oni se i naziđuju (napreduju), premda čine ono što je zlo; i premda iskušavaju Boga, ipak ostaju nekažnjeni (V: ipak se spašavaju). 16. Na to progovaraju među sobom oni koji se boje Boga, svaki prema bližnjemu svomu; a Bog se obazire na njih i uslišava ih; i piše se pred njim knjiga spomenica za one koji se boje Boga, i koji misle na ime njegovo. 17. I oni će biti moja tečevina u dan koji ću ja odrediti; i bit ću im milostiv, kao što je čovjek milostiv svome sinu koji mu služi (LXX: i prigrlit ću ih kao što prigrljuje čovjek svoga sina . . .; V: i oprostit ću im kao što čovjek oprašta svome sinu). 18. I obratit ćete se i vidjet ćete, kakva je razlika između pravednika i grješnika, između onoga koji služi Bogu i onoga koji mu ne služi.

IV. 1. Jer evo približava se dan vruć kao peć (LXX: i spalit će ih), i bit će svi bezbožnici i svi koji čine zlo, kao slama, i spalit će ih u dan koji će doći, — govori Gospod nad vojskama, tako da ne će ostati ni korjena ni grančice. 2. A vama, koji se bojite mene, svanut će sunce pravde, kojega zrake donose zdravlje, i izlazit ćete i poskakivati kao telad iz staje. 3. I gazit ćete po bezbožnicima, jer će oni postati prah pod stopalima vaših nogu u dan koji ću ja odrediti, — govori Gospod nad vojskama. 4. Sjećajte se zakona sluge moga Mojsija, što sam mu zapovjedio na Horebu za svega Izraela, odredbe i presude. 5. Evo, ja ću vam poslati proroka Iliju prije nego dođe veličanstven i strašan dan Gospodnji. 6. On će učiniti da se obrati srce otaca k sinovima, i srce sinova k ocima njihovim, da ne dođem i ne udarim zemlju prokletstvom (LXX: koji će obratiti srce oca k sinu i srce čovječje k bližnjemu svomu, da ne dođem i posvema ne uništim zemlju).

IV. EGZEGEZA KNJIGE PROROKA MALAHIJE.

I. PREKORAVNJE NARODNE NEVJERE (1, 1—2, 16).

1. Proročki prolog (1, 1—5).

U prologu prorok naglašuje osnovnu misao ili glavni tema, koji će kasnije potanko razrađivati. Ističe se, kako Bog pokazuje naročitu ljubav prema Izraelcima kao potomstvu Jakovljevu u opreci prema Edomcima, koji, premda su potomci brata Jakovljeva Ezava, ipak ne uživaju blagodati posebnog preodabranja, pa zato je i svako njihovo naravno nastojanje za poboljšanjem prilika uzaludno, ako im nije naklonjen Božji bla-

goslov. Ova pomisao treba da tješi sinove odabranog naroda, koji zbog desolatnih prilika nakon ropstva padaju u prekomjernu malodušnost, kojoj daju nerazborito oduška u prigovaranju Božjoj providnosti, ali će se ona ipak napokon sjajno očitovati u konačnom pravednom sudu Božjem.

Gl. I. v. 1. *Prijetnje Gospodnje Izraelu po Malahiji.* Hebrejska riječ מַשָּׂא ima prvotno značenje: nošenje, teret, tovar; drugotno značenje je preneseno: nešto što se duševno teško podnosi, a to vrijedi naročito za proroštva, kojima se naviješta komu nešto, što je teško podnositi, t. j. kakva kazna pravde Božje zbog grijeha. Stoga ovu riječ običavaju proroci stavljati na početak svojih proroštava, ako se u njima naviješta kakvo teško Božje pokaranje kojem narodu zbog njegovih opačina. Tako na pr.: Isaija 13, 1; 15, 1; 17, 1; 19, 1; 21, 1. 11. 13; 22, 1; 23, 1; 30, 6; Nah 1, 1; Hab 1, 1; Zah 9, 1; 12, 1; i dr. Znači: oraculum, effatum, teška ili kobna proročka riječ; LXX prevodi sa *λῆμμα* = stavak iz kojega se nešto izvodi, riječi kojima je dodano tumačenje. Svakako kad se radi o proroštvu, ovom se riječju naviješta težak, zamašan i koban njegov sadržaj. Zato V prevodi ovu riječ sa »onus«. *Israel.* Premda se ovdje ne radi o povratku svih 12 plemena naroda izraelskoga, nego poglavito o pripadnicima plemena Judina i Benjaminova, ipak se njih naziva Izraelom iz posebnog obzira, što su potomci Jakovljevi, pa kao takovi treba da istim duhom služe Bogu kao njihov patrijarha Jakov, te da budu nosioci njegova blagoslova za sebe i za sav svijet. *»in manu«* hebr. fraza בְּיַד = per = po ili preko, t. j. proroštvo naviješteno po Malahiji. *Malahija* jest vlastito ime proroka, a ne kako LXX razrješuje sa prijevodom **ἀγγέλου αὐτοῦ** = njegova (Božjeg) glasnika, što pretpostavlja čitanje מַלְאָכוֹ te daje povoda sumnji, da li je postojao prorok toga imena. U LXX dodano je poslije 1. versa stavak: *»Zbiljski primite k srcu!«* Tim riječima čini se, kao da se objašnjava značenje početne hebrejske riječi מַשָּׂא , koje je smisao grčkom riječi *λῆμμα* nekako preslabo izražen.

V. 2. *Ljubim vas, kaže Gospod . . .* Za ustuk malodušnosti, kojom se osjeća potišten narod Izraelski, iskušavan teškim nevoljama ropstva, naglašuje Bog na usta prorokova, da On ipak taj narod ljubi posebnom ljubavi, kakve nije iskusio niti jedan drugi narod, pa ni bratski susjedni narod Edomski, premda vuče svoje podrijetlo od brata Jakovljeva Ezava. *»Po*

čemu nas ljubiš?« Ovim riječima, koje prorok stavlja u usta narodu, predočuje nestrpljivost, malodušnost i potištenost naroda, kojoj daje oduška tako, da zapada u griješno predbacivanje i mrmljanje protiv providnosti Božje. No Bog odmah svojim odgovorom to suzbija u formi retorskog pitanja: »*Nije li Ezav bio brat Jakovljev, . . . ali sam Jakova zavolio?«* Bog hoće da na jednom vidljivom primjeru jasno pokaže neosnovanost prigovora na oprečnoj sudbini dvojice rođene braće, Ezava i Jakova, koji su ovdje uzeti kao predstavnici dvaju naroda. Bez ikakvih vlastitih zasluga Jakovljevo potomstvo, narod Izraelski, iskusio je diljem svoje povijesti nebrojene dokaze posebne naklonosti i ljubavi Božje, pa i sada nakon teškog ropstva, — koje je bilo pravedna kazna za strašne grijehe, — u samom povratku iz ropstva i obnavljanju svoga narodnog i vjerskog života, može taj narod da vidi dokaz Božje ljubavi. Kolike li razlike između njihove sudbine i sudbine bratskog naroda Idumejaca, potomaka Ezavljevih? Jedan i drugi narod padao je u grijeh; ali Jakovljevu potomstvu Bog je izlazio ususret svojom milošću, da se opet nakon pada pridigao iz grijeha, nakon kazne pokazao mu je svoje milosrđe, dok je Edomce nakon pada u grijeh prepustio, da trajno snose posljedice svojih grijeha, t. j. teško stanje zabačenosti od Boga, i tako osjećaju samo težinu Božje pravde. Ovo mjesto citira i sv. Pavao Apostol u svojoj poslanici Rimljanima (9, 13), kada govori, o Božjoj providnosti i slobodnom odabranju Božjem u dijeljenju milosnih darova. U tom smislu valja shvatiti riječi u v. 3. »*a Ezava sam zamrzio«*. Ove riječi na prvi pogled zvuče tvrdo i oporo — kao da je Bog zamrzio potomstvo Esavljevo, — ali fraza »odio habui« jest antropomorfizam, kojim se označuje primjena pravedne kazne Božje zbog učinjenih grijeha. To objašnjavaju i riječi koje slijede kao egzegetski dodatak: »*i obratio sam mu gore u pustinje«*. Bog je dao Edomitima za domovinu gorovitu pustinju, koja je usljed različitih ratova postala još više opustošena, tako da je uza sve nastojanje oko ekonomske restauracije ne mogu pridići do blagostanja, nego ostaje trajno pusta. »*Njegovu baštinu nastanio sam pustinjskim zvijerima«*. Hebr. riječ: לְתַנּוֹת prevodi Vulg. sa »*in dracones«*, dok LXX sa *εἰς δώματα*. Većina tumača priklanja se smislu Vulgatina prijevoda, gdje pod riječju »*dracones deserti«* razumijevaju različitu pustinjsku zvjerad, naročito

zmije i šakale (Aquilas, Hieronymus, Isopescul, te protestanti: Umbreit, Köhler, Keil, Reinke, Orelli, Smith). Drugi opet povodeći se za LXX, mjesto *»dracones«* prevode sa *»domos«* ili *»habitacula deserti«*, t. j. *»pustinjske stanove«*, na osnovu hebr. korjena: תְּנָה = domus, habitaculum, što također nije nevjerojatno (Symachus, Theodocijon, zatim sirski i haldejski prijevod, kao što i od modernih: Rosenmüller, Gesenius, Hitzig, Maurer, Duhm, Powis Smith, Riessler).

V. 4. Rekne li Idumeja: Ako smo i obraćeni u ruševine, ali ćemo opet izgraditi ono što je opustošeno. Ovdje se vjerojatno aludira na silovito opustošenje Idumeje, koje se zbilo usljed navale Haldeja pod Nabukodonosorom, što je spominje prorok Jeremija (25, 9. 21; 27, 1—7; 49, 7—10). O opustošenju Idumeje govori također prorok Ezekijel (35, 2—15) i Abdija. Kralj Nabukodonosor zadržavajući se u Palestini prigodom svojih vojnih pohoda, naročito prigodom 13 godišnje opsade feničkog grada Tira (576), imao je prigode plijeniti okolišne krajeve Palestine, pa nije isključeno, da je tom prilikom opustošio i Idumeju. Osim toga Josip Flavije spominje (Ant. X, 9, 7), da je Nabudokonosor p e t e godine poslije razorenja grada Jerusalema pokorio također Egipćane, Amonce i Moapce, pa nije moguće, da bi Idumejci ostali netaknuti. Neki pak tumačitelji (Grätz, Wellhausen, Powis Smith, Isopescul i dr.) drže da su zemlju Idumejsku u 5. vij. pr. Kr. osvojili Nabateji. Premda su se Idumejci nakon tolikih poraza i nedaća nastojali podići i oporaviti se, da obnove stanje svoje zemlje i dođu opet do neke slobode i samostalnosti, ipak nije njihovo nastojanje imalo uspjeha, jer su se uzdali samo u svoju snagu, a za takve vrijedi: »Nisi Dominus aedificaverit domum, in vanum laboraverunt qui aedificant eam« (Ps. 126, 1). U vrijeme Makabeja bila je Idumeja opet opustošena (I Mak 5, 3. 65; II Mak 10, 16 ss) i pokorena i napokon od Ivana Hirkana I. bili su Idumejci dapače prisiljeni, da prime obrezanje (Jos. Flavije, Ant. XIII, 9, 1; XV, 7, 9). Tako se ispunjaju na njima riječi koje dalje kaže Gospod: *»Štogod sagrade, ja ću razvaliti . . .«* Ako danas pogledamo u te krajeve, doista nalazimo u njima doslovce ovakvo stanje.

V. 5. »Tada ćete svojim očima vidjeti . . .« Nakon tih stvarnih historijskih događaja morat će i sinovi pravovjernog naroda priznati pravdu Božju i slavu imena Božjega i preko granica izraelske zemlje, tj. među neznabožačkim narodima.

Time svršava proročki prolog, u kom je navjestio glavnu temu, što će je potanje razrađivati, te prelazi dalje na razvijanje pojedinih detaljnih misli.

2. Prekoravanje svećenika (1, 6—2, 9).

U ovom odlomku prorok upravlja svoje riječi najprije svećenicima. Oni su u prvom redu dužni prednjačiti narodu u točnom vršenju Božjih zakona i da u sinovskom strahu iskazuju Bogu poštovanje kao svom ocu i gospodaru, kako se to naročito ističe u knjizi Levitskoj (10, 3; 20, 24; 22, 3). Sv. Ćiril Aleksandrijski s pravom primjećuje, tumačeći ovo mjesto, da narod u prvom redu hoće kod pretpostavljenih da gleda dobar primjer, te se nemalo smućuje, ako kod njih zapaža nehaj za štovanje Boga. Egzegeta pak Cornelius a Lapide ovdje primjećuje, da obnova države i svjetovnjaka zavisi u prvom redu od obnove svećeničkog života.[7] Ali nažalost svećenici ogrješuju se teško o poštovanje Boga time, što ne paze na propise o prinašanju dostojnih žrtava, nego prinose nedostojne žrtve i tako obeščašćuju oltar Gospodnji. Zbog toga se njihovi prinosi i ne mile Bogu i njihove molitve ne mogu biti uslišane, jer se ne vrše u duhu iskrene odanosti i pobožnosti naprama Bogu, nego iz formalizma. Zato će Bog prestati iz ruku njihovih primati prinose a mjesto njihovih žrtava prinosit će se po čitavom svijetu nova čista žrtva, kojom će se dostojno slaviti ime Božje među svim narodima. Zločin pak svećenika, koji se ne žacaju prinositi nedostojne žrtve i usuđuju se oskvrnjivati oltar Božji, ne će proći bez teških kazna, a te su: Božje prokletstvo, siromaštvo i oskudica, i Božje odbačenje. Ruka Božja sasut će na njihovo lice blato njihovih svečanosti, koje će i njih same otplaviti, jer mjesto da su ispunjali svečani ugovor između Boga i Levita, po kom su bili obvezani da prednjače narodu u istini i pravednosti, da druge odvraćaju od zla, da usne njihove budu Božji glasnici znanja i zakona Božjeg, oni su prekršili taj ugovor i sami sašli s pravoga puta sablažnjavajući mnoge. Zato će biti izvrgnuti preziru i poniženju. »Maledictus qui opus Domini facit fraudulenter!« (Jer 48, 10).

a) Nedostojne žrtve svećenika (1, 6—9).

V. 6. »Sin poštuje oca, a sluga svoga gospodara. Ako sam dakle ja otac, . . .« Prorok doziva svećenicima u pamet intimni

[7] Knabenbauer—Hagen, o. c. II., 515.

njihov odnos prema Bogu, sličan odnosu sinova naprama ocu, sluga prema gospodaru. (Ispor. Exod 20, 12; Deut 32, 6; Isai 63, 16; Jer 31, 9; Ps 100, 3). Na osnovu tog odnosa po naravi stvari slijedi da su kao sinovi dužni iskazivati Bogu kao svome ocu naročitu ljubav, poštovanje i poslušnost. Bog kao roditelj u najeminentnijem smislu riječi, jer je stvoritelj i najbrižniji staratelj čovječanstva, a napose prema svojim svećenicima, vršeći svoja roditeljska prava i dužnosti, traži opravdano sa strane sinova reciprocitet u poštivanju tih prava i vršenju dužnosti djece prema ocu, tim više, što je On i najuzvišeniji Gospodar, Gospodar nebeskih četa. Zato Bog upravlja svećenicima pitanje puno prijekora: *»Ako sam ja Otac, gdje je moja čast, ako sam ja Gospodar, kakovo je strahopočitanje prema meni?«*

»Vama, svećenici, koji prezirete ime moje . . .« Nebrojeno puta izušćuju u Psalmima ime Božje, nazivaju ga svojim Bogom, Gospodarom i Ocem, ali si nijesu svijesni veličine ovih riječi, niti se u praktičnom životu vladaju onako, kako bi dolikovalo onima, koji neprestano tako prizivaju Boga. S kolikim bi se pravom na njih mogle primijeniti riječi proroka Isaije, ponovljene u Novom Zavjetu od Krista Gospodina: *»Ovaj me narod ustima slavi, a srce mu je daleko od mene!«* (Is 29, 13; Mat 15, 8; Mark 7, 6). Ne samo, da se time ogrješuju o nedostojno izgovaranje imena Božjega, nego time upravo p r e z i r u ime Božje i izvrgavaju ga ruglu.

Tragika svećeničke zloće tim je veća, što u okorjelosti svojoj ili nesvjesno ne uviđaju svojih grijeha (Theodoret Cirski), ili farizejski hoće da se ograde protiv krivnje pitajući drsko: *»Čime pogrđujemo ime Tvoje?«* (Sv. Jeronim).

Prorok im odgovara:

V. 7. *»Na mom oltaru prinosite oskvrnjen hljeb.«* Riječ »panem« mnogi tumačitelji shvaćaju ne samo u najužem smislu »kruh«, (koji se ponajviše morao prikazivati beskvasan; Lev 2, 4. 11; 6, 17; 7, 12; Num 6, 15. 19; a katkada se mogao prinositi i kvasni: Lev 7, 13; 23, 17), nego svaku žrtvu prinešenu Bogu, kao jelo Božje (Lev 21, 6; 22, 25; 3, 11. 16. hebr.). Bog primajući žrtvu kao da jede i pije s ljudima, i što proždire i uništava vatra, smatralo se, kao da sam Bog, prisutan pod likom vatre, jede i troši (Cornel. a Lapide). Zato i sv. Ćiril Aleksandrijski kaže, da se ovdje pod riječju לֶחֶם ne treba razumjevati samo u strogom smislu žrtvu beskvasnoga kruha i

kolača, a pogotovo ne »panes propositionis«, koji se uopće nisu polagali na oltar. Da su ovdje pod riječju »panem« uključene i životinjske žrtve, očevidno je iz narednog retka, gdje se objašnjava pitanje, u čemu se sastoji oskvrnjivanje žrtava: tj. kad svećenici sami priznaju, da se *»oskvrnjuje«* stol Božji. Bog im to konkretno spočitava:

V. 8. »Kad prinosite za žrtvu slijepo . . . hromo . . . bolesno . . . zar to nije zlo?« Prema propisima Mojsijeva zakona o žrtvovanju (Levit 22, 20—22; Deut 15, 21; 17, 1; Eccli 35, 14) bilo je zabranjeno žrtvovati životinje, koje su imale kakvu tjelesnu manu, n. pr. slijepe (ili ćorave), kljaste, bolesne, šugave i svrabljive itd. U vrijeme pak proroka Malahije tako je otupio duh svećenstva, da su i sami priznavali, da se više ne poštuje svetost žrtvenika, te su žrtvovali bolesne životinje. Za prijekor prorok navodi argumentum ad hominem: »offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam . . .« *»Donesi što takovo svome poglavici, pa da vidiš, da li će mu to biti po volji, i kako će te pogledati!«* S jakom ironijom naglašuje, kako se nitko od njih ne bi usudio što slično učiniti zemaljskom (političkom) poglavaru ili upravitelju, bojeći se da ga ne bi uvrijedio i da ga on ne potjera ispred sebe. Naprotiv, kad se radi o prinosima Bogu, najuzvišenijemu Gospodaru, svećenici se ne žacaju ovolikog izraza nepoštovanja, da oskvrnutim prinosima obeščašćuju oltar Božji! *»Offer duci«*. Ove riječi pretpostavljaju, da je postojao običaj, da ljudi podavaju političkim pretstavnicima izvjesne prinose u naravi, bilo u svrhu darova, bilo u svrhu naplate poreza ili danka. Ime »dux«, hebr. פֶּחָה označuje službu upravitelja provincije ili kraljevskih namjesnika, nazvanih također »satrapi«, kakove su obično postavljali Asirci, Babilonci i Perzijci u pokorenim pokrajinama (Isai 36, 9; IV Kralj 18, 24; Jer 51, 23, 28, 57; Ezek 23, 6. 23; Est 3, 12; 8, 9; 9, 3; Ezr 8, 36; Neh 2, 7. 9; 3, 7; 5, 14; 12, 26; Ag 1, 1. 14; 2, 2. 21). No poznato je, da Nehemija kao vođa nije primao nikakvih darova ni naplata (Neh 5, 15—19), pa se iz ovog mjesta zaključuje kao najvjerojatnije, da djelovanje proroka Malahije pada u vrijeme Nehemijina boravka na kraljevskom dvoru u Babilonu (Neh 13, 6).

V. 9. »A sada da se umiljavate pred Bogom, zar će vam se smilovati? . . .« Opet riječi prijekorne ironije: ako svjetovni poglavica ne bi blagim pogledom primio darova ovakove vrste

(slijepih, hromih, bolesnih i šugavih životinja), kako se onda mogu nadati od Boga, koji dostojanstvom nadvisuje sve časti, da će ih nakon ovakvih nedostojnih žrtava uslišati i smilovati im se, pogotovo kad namjerice tako čine *(de manu enim vestra factum est hoc)*. »*Si quomodo suscipiat facies vestras?*« retorsko je pitanje, koje uključuje negativan odgovor: tj. nije moguće da ih Bog usliša i smiluje im se.

b) O novoj čistoj žrtvi (1, 10—11).

V. 10. »Da li je barem tkogod među vama . . .?« Ovo mjesto zadaje poteškoće egzetima, jer se sva tri teksta: M, LXX i V znatno među sobom razlikuju i po čitanju i po smislu. Sv. Jeronim, kojega ovdje slijede: Sv. Ćiril Aleksandrijski, Calmet, Ribera, Cornel. a Lapide i dr., tumače ovo mjesto tako, kao da prorok prekorava svećenike i levite zbog nemara, premda ne vrše svoju službu badava, nego dobivaju za svoju službu određenu plaću. Prema tome prevode s Vulgatom: »*Tko je među vama, koji zatvara vrata, i upaljuje moj oltar badava?*« No s ovim smislom nema jasne logičke veze daljni kontest: da više nisu Bogu po volji i da ne će primati više prinosa iz njihovih ruku. Osim toga svećenici i levite imali su po propisima Mojsijeva zakona i pravo na dohotke za svoje uzdržavanje, jer službenici oltara treba da živu od oltara. Nadalje, sv. Jeronim, prevodeći ovo mjesto, ispred »incendat« ispušta bez razloga niječnu česticu לֹא = *non ne,* koja spojena s veznikom וְ dobiva posljedično (konsekutivno) negativno značenje: ut non. Napokon razlika je u hebr. tekstu, što ovdje stoji 2. l. pl. m. r. futura: תָּאִירוּ koji oblik u konstrukciji sa וְלֹא daje posljedični optativni smisao: »ut non succendatis« = »da ne upaljujete . . .« Prema tomu na osnovu hebr. teksta, nadovezujući logički na pređašnji kontekst, gdje se govori o žrtvama, koje ne mogu biti Bogu drage, glasio bi prijevod ovog mjesta: »*Ima li još koga među vama, da zatvori vrata, pa da ne upaljujete moj oltar uzalud?*« Izražava se dakle u obje rečenice optativni smisao: o, da se nađe tkogod, da zatvori vrata (dvokrilna velika vrata koja su vodila iz predvorja za žene u dvorište, gdje je bio žrtvenik za žrtve paljenice) pa da ne upaljujete oltar uzalud? I po tom je sasvim logično, što se nastavlja u daljnjem kontekstu: »*niste mi po volji . . . i ne ću da primam prinose* iz vaših ruku.« Ovo tumačenje usvajaju Knabenbauer-Ha-

gen, Clarius, Hoonacker, Fillion, Reinke, Isopescul, Trochon, kao i protestantski tumačitelji: Schegg, Keil i dr. Ovom tumačenju stoji bliže i tekst LXX, iako se on također znatno razlikuje od hebrejskog teksta, jer u prijevodu glasi: »stoga će se među vama zatvoriti vrata i ne će se badava upaljivati moj žrtvenik.«

Hebrejskom tekstu, odnosno donekle i LXX, logički se nadovezuju slijedeće riječi, kao obrazloženje, zašto da se zatvore vrata i da ne upaljuju žrtvenik badava, jer: *»Niste mi po volji (ne sviđate mi se) i ne ću (ne želim, ne volim) primati prinosa iz vaših ruku.«* Važna je ovdje riječ מִנְחָה koja, iako se kadgod upotrebljava za krvne žrtve (Gen 4, 4; I Sam 2, 17), općenito se upotrebljava kao tehnički izraz za nekrvne žrtve. Stoga na ovom se mjestu proširuje smisao tako, da nakon što je gore rečeno o nedostojnosti krvnih žrtava (v. 8), Bogu se više ne mile iz njihovih ruku niti nekrvne žrtve (žito, brašno, ulje, vino, hljeb, tamjan). Ne će dakle više primati uopće nikakovih žrtava iz njihovih ruku, jer su sve postale tako reći otrcane i bez vrijednosti.

No mjesto svih starozavjetnih žrtava, koje su imale privremeni tipski karakter i koje su starozavjetni svećenici u posljednje doba toliko oskvrnjivali, naviješta prorok novu univerzalnu žrtvu, kojom će se po čitavom svijetu veličanstveno proslavljivati ime Božje među svim narodima.

V. 11. *»Jer od sunčanog istoka pa sve do njegova zapada veličat će se ime moje među narodima, i na svakom će se mjestu žrtvovati (, i) prinosit će se imenu mome (, i to) žrtva čista, jer će se veličati (slaviti) ime moje među narodima, — govori Gospod nad vojskama.«* Vulgatin prijevod ponešto se razlikuje od prijevoda s hebrejskog: *»Ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda: quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.«* Vulgatin je prijevod ovdje mnogo bolji i točniji od LXX, koja ima: **θυμίαμα προσάγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά·** = *» . . . prinosi se tamjan imenu mome, i žrtva čista . . .«* Što više, Vulgatin: *»et offertur«* pretpostavlja bolje čitanje hebr. teksta (sa veznikom וְ ispred מֻגָּשׁ a izostavlja veznik ה ispred מִנְחָה) od sadašnjeg masoretskog teksta (gdje ispred מֻגָּשׁ fali veznik וְ, a stoji ה pred מִנְחָה). Po jednodušnom sudu

katoličkih egzegeta, kao i po dekretu samog tridentskog koncila (Sess. 22), ove riječi sadržaju eminentno mesijansko proroštvo o ustanovljenju novozavjetne euharističke žrtve svete Mise. U opreci prema dotadašnjim starozavjetnim žrtvama, koje su se legitimno mogle prikazivati samo: a) na jednome mjestu na žrtveniku pred hramom Jerusalemskim; b) u jednom samo odabranom narodu izraelskom, — naviješta se nova žrtva, koja će se prikazivati po čitavom svijetu (figurativno rečeno: od ishoda sunca do zapada) — i veličat će se ime Božje među narodima, tj. ne samo izraelskom, nego i među izvan-izraelskim narodima (בַּגּוֹיִם). Ovu misao univerzalizma ističu i drugi proroci, naviještavajući obnovu duhovne teokracije mesijanskog kraljevstva, kao n. pr. Is 11, 9—10; 45, 6; 49, 6; 59, 19; 60, 9. 14. 21; 66, 19. 20; Am 9, 11—12; Mih 4, 2—3; Ps 21, 28; 49, 1; 71, 10—11; 112, 3. — *»in omni loco«* = *na svakom mjestu.* U starom zavjetu bilo je samo jedno mjesto legitimnoga kulta, jedan žrtvenik pred hramom Jerusalemskim; (II Sam 6, 15; III Kralj 9, 3; Ps 67, 16; 121; 131, 13). U mesijanskom kraljevstvu ukida se taj propis te u opreci prema dotadašnjem stanju prikazivat će se žrtva Bogu na svakom mjestu. Na taj univerzalizam kulta podsjeća u NZ Isus Krist u razgovoru sa Samarjankom (Iv 4, 21—23), pa se također iz riječi žene Samarijanke vidi, kako je bila poznata ova istina mesijanskog univerzalizma, naglašivana po prorocima.

»Sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.« Ovdje se ponešto razlikuje sadašnji masoretski tekst od onoga, koji je imao pred očima prevodilac Vulgate, sv. Jeronim. U masoretskom naime tekstu dolaze riječi: מֻקְטָר מֻגָּשׁ bez veznika (assyndetom) וְ jedna za drugom, a stavljen je veznik וּ pred riječ מִנְחָה. Prema konstataciji uvaženog tekstualnog kritika B. Kennicot-a imade 11 hebr. kodeksa, koji stavljaju partikulu ו ispred מֻגָּשׁ, a 13 hebr. kodeksa ispušta partikulu וּ ispred מִנְחָה[8] Tako čini i egzegeta Isopescul, kao što i sirski tekst. Prema tomu prijevod Vulgate nije bez prilično osnovanih tekstualno kritičkih razloga. Jedino bi se mogao smisao još točnije izraziti tako, da se oba participa hofala prevedu strajnim futurom, jer prema poznavaocima hebr. gramatike i sintakse mo-

---

[8] Knab.—Hagen, o. c. II, 523.

že se participima izražavati također i futur.[9] Što se tiče značenja participa מֻקְטָר, u kauzativnim formama hifilu i hofalu imade značenje žrtvovanja vegetabilnih prinosa, kojih se dim kao miris diže u vis. Prema tomu značenje bi bilo: »*na svakom mjestu žrtvovat će se i prinosit će se imenu mojem (nekrvna)* ž r t v a č i s t a.« מִנְחָה znači ovdje svakako nekrvnu žrtvu, i to s razloga, što i u 10 retku ova ista riječ označuje nekrvnu žrtvu.

No uzmemo li masoretski tekst kako danas glasi, može također da daje dobar smisao, samo je u tom slučaju potrebno da se partikula ו ispred מִנְחָה shvati kao znak naročite emfaze, pa bi onda prijevod glasio otprilike ovako: »*I na svakom mjestu će se žrtvovati, prinosit će se imenu mojem,* i t o *žrtva (nekrvna) čista.*«

Da se ovo proroštvo odnosi na mesijansko vrijeme, očito je već odatle što se ove riječi nikako ne bi mogle odnositi na ono vrijeme, kad ih je prorok izrekao, jer u to vrijeme još nije bilo ime pravoga Boga toliko poznato među narodima, kako se ovdje tvrdi. Ne bi se to moglo ustvrditi ni za neznabožačke žrtve tadašnjeg vremena, pa makar se gdjegod i bona fide prinosile, kako to hoće protestantski tumačitelji, jer za te žrtve, kako ispravno opaža Belarmin, nikako se ne bi moglo reći, da su »čiste«. Zato s punim pravom i koncil tridentinski tumači ovo proroštvo tako, da se pod ovom čistom žrtvom, koju naviješta prorok Malahija, imade razumijevati žrtva svete Mise (Sess. 22, c. 1). Neispravno je također mišljenje protestanata: Keila, Hengstenberga i Reinke-a, da se ovdje riječ »mincha« imade shvatiti u simboličkom smislu kao dvojaka žrtva, i to »miomirisni kâd molitve« (muqtar) i »duhovno predanje Bogu« (muggaš). U tom slučaju ne bi proroštvu postojala paralela stvarne opreke istaknute »mincha« u Starom Zavjetu i prorečene »mincha« u budućnosti, koja imade stvarno zamijeniti sve starozavjetne žrtve. Ako se pak ta prorečena žrtva shvati u stvarnom smislu kao prava »mincha«, onda postoji potpuni paralelizam stvarne opreke između dokinutih starozavjetnih »mincha« te nanovo uvedene novozavjetne »mincha«, kad se pod tom »oblatio munda« razumijeva sveta

[9] Joüon P. S. J., Grammaire de l'Hébreu Biblique, Romae 1923, pag. 339, § 121 e. cf. Gesenius W.—Kautsch, Hebräische Grammatik 28, Leipzig 1909, str. 374—375, § 116 p.

Misa. Da se u ovom smislu shvaćalo Malahijino proroštvo odmah od prvih početaka kršćanstva, potvrđuje nam jedan od najstarijih dokumenata kršćanske tradicije iz apostolskog doba: *Διδαχὴ τῶν δώδεκα ἀποστόλων* (Doctrina duodecim apostolorum) govoreći: *αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ῥηθεῖσα ὑπὸ Κυρίου ἐν παντὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ προςφέρειν μου θυσίαν καθαρὰν* ... S ovim se saglašavaju i najugledniji crkveni pisci i sveti Oci, kao na pr.: sv. Justin, sv. Irenej, Eusebije, sv. Ivan Hrizostom, sv. Jeronim, sv. Augustin, sv. Ćiril Aleksandrijski i sv. Ivan Damašćanski. To je također jednodušno mišljenje starijih i novijih katoličkih egzegeta.

c) *Navještaj kazne oskvrniteljima žrtava (1, 12—2, 4).*

U opreci prema velikoj časti, koja će se davati imenu Božjem naviještenom čistom žrtvom, ponovno prorok ističe veličinu zloće svećenika, koji oskvrnjuju oltar Božji.

V. 12. *»Vi ga pak pogrđujete time što govorite: stol je Gospodnji oskvrnjen i prezren mu plod jest njegovo jelo.«* Prijevod LXX u slobodnijem smislu prevodi istu misao, a V nadodaje, što u M ni LXX nema: »cum igne qui illud devorat«. U prinošenju žrtava zavladao je potpuno zlokobni duh Kainov tako, da se žrtvovanje smatralo kao nešto što se uopće čini preko volje. Očevidno je, da je takav duh odraz slabe vjere, a posljedica je toga i posvemašnje pomanjkanje duha pravog poštovanja Boga. To je tim kobnije, što je takav duh prevladao i u staležu svećeničkom, koji bi morao biti »sô zemlji« i »svijetlo svijeta« (Mat 5, 13—14), da daje u svemu dobar primjer narodu. S velikim negodovanjem prekorava prorok svećenike, što su narodu sami na najveću sablazan upravo u tom, što oskvrnjuju oltar Božji nedostojnim žrtvama. Predmet žrtvovanja treba da budu odabrani prinosi prvina, jer ono što se žrtvuje, u simboličkom smislu kao da se daje Bogu za jelo, a žrtveni je plamen kao simbolički organ Božjih ustiju, koji izgarajući jede žrtveni prinos (Lev 21, 6. 8. 17. 21; 22, 25). Prinoseći dakle Bogu za žrtvu ono što je nevaljalo da sami ljudi troše za svoje jelo, kao da se izruguju Bogu, davajući mu za jelo prezrene otpatke. Ogrješujući se tako postojano svetogrdnim činima prirodno je da savjest svećenika danomice osjeća sve veću težinu krivnje, zbog koje im i njihova sveta

služba postaje teška i odvratna tako, da je vrše nerado i zlovoljno, što dolazi do izražaja u narednom retku.

V. 13. *»I govorite: Oh, kako je to odvratno!«* U hebr. מַתְּלָאָה nastalo od מַה־תְּלָאָה = kolike li dosade (odvratnosti)! Sami dakle priznaju, kako je nesnosno stanje njihove savjesti, koja ih danomice prekorava zbog nedostojnog i svetogrdnog vršenja bogoštovnih obreda, ali još je kobnije, što sveudilj ustraju u toj opačini: *»i prezirete to«* (odnosno, kako neki mjesto אוֹתוֹ = njega, čitaju אוֹתִי = mene). Zloća prezira tim je strašnija, što je neizmjerno dostojanstvo onoga, prema komu se tako vladaju, a taj je *»Gospod nad vojskama«*. — *»Donosite amo oteto, hromo i bolesno, da to prinesete kao žrtvu«*. Prorok ponovno naglašuje misao izraženu već u v. 8. o nedostojnom prinašanju stvari Mojsijevim zakonom strogo zabranjenih za žrtvovanje (Lev 22, 19—25; Deut 15, 21; Eccli 35, 14). Retorsko pitanje: *»Zar će mi se to svidjeti iz vaših ruku?«* — uključuje u sebi odlučan negativni odgovor: »Ne će!« I odmah se nadovezuje u svrhu osude sankcija za takav svetogrdni čin riječima:

V. 14. *»Proklet bio varalica (koji može), koji ima u svom stadu muško, a zavjetuje i žrtvuje Gospodu ono što je nevaljalo!«* Krivnja prinošenja nedostojnih žrtava ne tereti samo svećenike, nego i svakoga onoga između naroda, koji daruje takav prinos za žrtvu, pa zato se na svakoga, tkogod imade udjela u ovakvom prinosu, obaraju ove riječi Božjeg prokletstva. To vrijedi osobito za žrtve paljenice, za koje je u Mojsijevu zakonu (Lev 22, 19) izričito bilo određeno, da mora biti *muško*. U kazni Božjeg prokletstva uključen je skup svih zala, kao što obratno: u Božjem blagoslovu skup svih dobara. Kao razlog kazne prokletstva ističe se: *»Jer ja sam veličanstven Kralj, — kaže Gospod nad vojskama, i moje ime pobuđuje strahopočitanje među narodima.«* Neizmjernom dostojanstvu i svetosti imena Božjega moraju se prije ili kasnije, htjeli ili ne htjeli, pokloniti i pravednici i bezbožnici; ovi potonji, ako ne ide drukčije, prinukani udarcima Božjeg biča pravednosti, ako već ne vremenitih zala, a ono neizbježive kazne u vječnosti.

Gl. II. v. 1. *»A sada, ova zapovijed vama, o svećenici!«* Bog na usta proroka posebno apostrofira svećenike i prijeti im osobitim kaznama za njihove prekršaje, ako se ne poprave. 2. *»Ako ne poslušate i zbiljski ne primite k srcu (pregnete) da uzdajete*

slavu imenu mome, — kaže Gospod nad vojskama i poslat ću na vas prokletstvo (siromaštvo, oskudicu, neimaštinu), proklinjat ću vaše blagoslove, proklinjat ću ih sveudilj, jer niste primili k srcu (shvatili kao nešto ozbiljno).« Prorok doziva svećenicima (a dakako i narodu) u pamet prijetnje Mojsijeva zakona (Lev 26, 14—33; Deut 28, 15) prokletstvom, ako ga ne budu točno održavali. To se prokletstvo sastoji poglavito u vremenitim nesrećama kao što su: suša, nerodica, siromaštvo, kužne bolesti na ljudima i stoci, glad (koji je u par navrata uzrokovao toliku strahotu, da su ljudi posizali za ljudskim mesom, da njima utaže nevolju gladi; (Lev 26, 29; IV Kralj 6, 28—29, opsada Jerusalema za Tita g. 70. pos. Kr.). To će ih prokletstvo trajno pratiti, kao što oni ustraju u kršenju zakona Božjega. Riječ »blagoslove« može se prema tomu, dosljedno s pređašnjim kontekstom, shvatiti u oprečnom smislu »prokletstva«, dakle u obilovanju vremenitih dobara (Lev 26, 3—13), kod svećenika konkretno u obilovanju prihoda za njihovo uzdržavanje (desetina i drugih prinosa; Teodor Mapsuestijski, Powis Smith); drugi pod »blagoslovima« razumijevaju ispunjenje Božjih obećanja (sv. Jeronim, Isopescul, Hoonacker i dr.); treći samo svećeničko dostojanstvo (Teodoret, Orelli, Marti, Eiselen); četvrti svećeničke molitve (Cornelius a Lapide). Ali najvjerojatnije je, da se ovdje imade shvatiti u doslovnom smislu za svećenička blagoslivanja, jer svećenici po svojoj službi blagoslivaju narod (Lev 9, 23; Num 6, 23). No za kaznu Bog ne će ove blagoslove uslišati, nego će ostati bez ploda i uspjeha; što više, Bog će ih prokleti. To će i sam narod uvidjeti, pa će odvratiti svoje lice od svećenika i prezirati ih, jer ne će više imati od njih koristi: da budu posrednici između Boga i naroda. Kazna odgovara grijehu: uskratili su čast i poštovanje Bogu, zato i njima oduzima Bog čast i poštovanje; preziru Božje zapovijedi, zato i njih Bog izvrgava preziru.

V. 3. »Evo, ja vam odbacujem sjeme« (LXX i V: *»vašu ruku«).* Na ovom mjestu čitanje je teksta veoma nesigurno, jer se hebrejska riječ הזרע može punktirati ili kako ima sadašnji M tekst: הַזֶּרַע = sjeme, žito; potomstvo; ili kako čita LXX i V: הַזְּרֹעַ = ruka, mišica, brachium, pleće, lopatica. Prema tomu može značiti ili: kvarenje posijanog sjemena, da ne donese ploda; ili: odbačenje potomstva, da prestane biti odabrani narod, što se zbilo u Novom Zavjetu odbačenjem

židovskoga naroda; ili može značiti otklanjanje svećeničke ruke, kad se ona diže da učini kretnju blagoslova, pa će ta liturgijska kretnja ostati bez svoga duhovnog učinka; ili može napokon značiti onaj dio mesa (pleće, lopatica) od žrtvenog prinosa, koji je bio namijenjen za dar svećeniku. Ovaj posljednji smisao usvajaju: sv. Jeronim, Teodoret, Ribera, Sanctius i Cornel. a Lapide, i to poglavito s razloga veze sa kontekstom koji slijedi: *»i sasut ću vam u lice izmetine, izmetine vaših svetkovina . . .«* Od životinjskih žrtava bacalo se na posebno određeno smetište s istočne strane oltara otpatke, koji su se imali ukloniti od mesa za žrtvovanje, kao utroba, crijeva i slično, a od izgorjele žrtve pepeo (Lev 1, 16). Prema tomu nedostojne prinose izjednačuje Bog s izmetinama otpadaka od žrtava, koji će poprskati lice svećenika; što više, i njih same povući će sa sobom u gnoj i izmetine, t. j. u stanje skrajnjeg prezira i zabačenosti. Slično imademo u Novom Zavjetu, gdje Isus Krist u svojoj gorskoj besjedi govori apostolima da su sol zemlji, a ako sol obljutavi nije za drugo nego da se baci i pogazi. (Mat 5, 13; Mark 9, 50; Luk 14, 34—35).

Drugi neki tumačitelji drže da »brachium« na ovom mjestu znači simbol moći Božje, kojom će obeskrijepiti učinak žrtava tako da će ih preobratiti u skup nečisti, što će je Bog rukom svojom sasuti u lice nedostojnim svećenicima.[10]

V. 4. »Tada ćete upoznati . . . moj zavjet s Levijem.« Za potvrdu svojih prijetnja Bog nadodaje, da će oni to sami na sebi iskusiti, jer Bog nad vojskama, koji je svečano dao Levitima tu zapovijed, ne dopušta da se ona gazi. (Lev 6, 7; Num 8, 19; Deut 33, 8—11).

d) Kako li su se udaljili od svećeničkog uzora! (2, 5—9).

V. 5. »Zavjet . . . života i mira . . . da se živo boji mene . . .« Bog podsjeća na svečani ugovor s Levitima, po kom im je zajamčio obilje vremenitih dobara (vitae), te nepomućeno zadovoljstvo (pacis) i sreću (Num 25, 12; Deut 33, 8—11). Da pak mogu sva ta dobra sebi osigurati, dao im je Bog spasonosni strah, onaj strah koji je početak životne mudrosti, tj. strahopočitanje pred Bogom i njegovim svetim imenom (Eccli 1, 11—16; 27, 4).

[10] Keil-Melitzsch, Die zwölf Kleinen Kropheten, Leipzig 1888, str. 695.

V. 6—7. *»On je naviještao istiniti zakon i opačina nije okaljala njegovih usana.«* Ovim riječima Bog podsjeća svećenike, kao stalež plemena Levijeva, na konkretne vrline drevnih svećenika sa dvije antiteze: *»istiniti zakon bio je u ustima njihovim«*, t. j. naviještali su čistu istinitu nauku; *»i opačina nije kaljala njihovih usana«*, t. j. iz njihovih usta nije se nikad čula kakva lažna nauka ili nepravda, kako je, nažalost, kasnije nastao običaj, kad su se izopačili i oni, koji su bili pozvani da revnuju za istinu i pravdu (Isai 10, 1; Jer 8, 8). *»Provodio je život u miru i u pravičnosti preda mnom . . .«* To je svećenstvo živjelo u duhovnom miru i pravednosti s Bogom. Izraz »ambulavit mecum« (sc. cum Deo) živjeti onako kako je Bogu po volji, kao što se npr. kaže za Henoha (Gen 5, 22) i za Nou (Gen 6, 9). Tako su i pravovjernom naukom i primjerom sveta života mnoge odvraćali od grješnoga života na put kreposti. I dolikuje se u punoj mjeri, da svećenici budu takvi. Naročito se naglašuje, da se odlikuju znanjem, da mogu druge poučavati u zakonu Božjem i upućivati ih na put kreposti. Punim se pravom očekuje od svećenika, da ispravno tumači zakon Božji, jer je on Božji glasnik (Lev 10, 11; Deut 17, 9 ss; Eccli 45, 6; Gal 4, 14). Na ove retke nadovezuju divna razlaganja o svećeničkom dostojanstvu egzegeti: Cornelius a Lapide i Estius.[11] No kolike li opreke između pravih idealnih svećenika u staro vrijeme i onih u vrijeme proroka Malahije. U v. 8. ističe se u poraznoj antitezi, kako su ovi potonji u svemu protivni idealu svog staleža.

V. 8. »Ali vi ste skrenuli s (pravog) puta i premnoge ste sablaznili u zakonu.« Mjesto uzorna primjera sveta života, da živu po volji Božjoj, oni sami skrenuše s puta kreposti na put opačine, pa tako ne samo da ne potiču grješnike da se obrate na put kreposti, nego još sablažnjuju premnoge koji su dobri, da ih odvraćaju od puta kreposti na put opačine. Svećenici koji bi morali upozoravati na svetost zakona Božjega, kad sami preziru zakon Božji, time zavode svojim primjerom druge na nevršenje i preziranje zakona Božjega, ili kad ga neispravno tumače drugima.*»Pogazili ste zavjet Levijev . . .«* Svećenici koji su odnemarili i pogazili zakone Božje i obveze, na koje je Bog obvezao Levite, pogazili su taj sveti

[11] Knabenbauer—Hagen, o. c. str. 542—543.

ugovor Božji s Levitima; ali zato i Bog svečano izjavljuje, da će i s njegove strane slijediti pravne posljedice toga gaženja, tj. mjesto ugodna i zadovoljna života, što je bio zajamčen Levitima za vjerno održavanje zakona Božjih, slijediti će tomu oprečna strašna kazna Božja, o kojoj se dalje govori:

V. 9. »Zato sam i ja vas učinio prezrenima i poniženima pred svimkolikim narodom, budući da se niste držali mojih puteva, nego ste kod zakona gledali na osobe.« Čim su veće visine, tim dublji je pad. Čim je veće i uzvišenije bilo dostojanstvo valjanih svećenika, tim je strašnije poniženje i prijezir, kojim Bog kažnjava opake svećenike, koji su se iznevjerili svom pozivu. Oni će biti izvrgnuti preziru svega naroda. Corruptio optimi pessima! Naročito ih prekorava zbog pristranosti u primijenjivanju zakona (accepistis faciem in lege). »Accipere faciem« jest fraza, koja znači da n. pr. suci ne sude po zakonu, nego se u svom sudu ravnaju po ličnim sklonostima prema onima, kojima treba da sude, ili dapače primaju darove i mita, da sude u prilog darovateljima. Ovu opačinu osobito prekorava i prorok Miheja (3, 11), zatim Isaija (1, 23), Ezekijel (22, 27 ss), Jeremija (5, 28) i dr. Među katoličkim egzegetima posebno naglašuje težinu ovoga grijeha sv. Jeronim. Stvar je i u današnje vrijeme aktuelna.

3. Prekoravanje naroda zbog njegovih grijeha (2, 10—16).

U ovom odlomku prekorava prorok svoj narod zbog protuzakonitih ženidaba sa ženama tuđinkama i zbog nerazložnog otpuštanja zakonitih žena svoje narodnosti. Na ovo zlo u narodu tuži se također Ezra (Gl. 9 i 10) i Nehemija (9, 2 ss; 10, 30; 13, 23 ss). Za otsutnosti Nehemijine opet se uvriježilo ovo zlo, pa protiv njega ustaje prorok Malahija nastojeći oko vjerske obnove u duhu svetog teokratičkog dostojanstva, po kom je odabrani narod bio naročita svojina Božja. Zato ih najprije podsjeća na to, kako su oni sinovi odabranog naroda, koji je posebnim načinom Bogu posvećen; dakle na istokrvno podrijetlo i na jednu pravu vjeru.

a) Ženidbe s tuđinkama (2, 10—12).

V. 10. »Zar nemamo svi mi zajedničkog oca?« Oni vuku svoje podrijetlo od svetih patrijarha: Abrahama, Isaka i Jakova. Osim toga oni su od Boga stvoreni ne samo utoliko, ukoliko sve

čovječanstvo potječe od prvih ljudi izravno od Boga stvorenih, nego u koliko ih je Bog odabrao za svoj narod te ih u tu svrhu posvetio i posebnom se brigom za njih starao. Zato se i naziva njihovim Ocem (Deut 32, 6. 18), osobito u proroka Isaije (1, 2), a i na drugim mjestima (Exod 4, 23: »filius meus primogenitus Israel«, Jerem 3, 19; 31, 20; Os 11, 1). Sramotno je dakle, ako preziru žene svoga naroda i miješaju se sa neznabožačkim tuđinkama, a osim toga to je pogubno i zbog vjerskog indiferentizma. Već ih je Nehemija ozbiljno opominjao zbog toga podsjećajući ih na sramotan primjer kralja Salomona, koga su žene tuđinke zavele na grijeh idololatrije (Neh 13, 26).

V. 11. »Iznevjerio se Juda . . .« Time, što se Izraelski, odnosno Judejski narod ženi sa neznabožačkim ženama, počinja vjerolomstvo i oskvrnuće na Božjoj svetinji, u koju uvodi žene što ne će da ostave kult lažnih bogova. *»Svetinju Gospodnju«* jedni smatraju sam starozavjetni u g o v o r s Bogom; drugi uzimaju ovu riječ u strožem smislu o s v e t i š t u h r a m a, kamo su i neznabožačke žene htjele da ulaze, da ne budu zapostavljene Izraelskim ženama, a takvim bi ulaskom postalo sveto mjesto oskvrnjeno. *»I oženio se kćerju tuđeg božanstva.«* Analogno, kako su se Izraelci kao štovatelji pravoga Boga nazivali »sinovi Božji« (Deut 14, 1; Prov 14, 26), tako se žene, koje štuju krive bogove, zovu kćerima tuđeg boga, komu su odane kao svom ocu (ispor. Jerem. 2, 27; »dicentes ligno; Pater meus est tu; et lapidi; tu me genuisti).

V. 12. »Gospod iskorijenio svakoga, koji takovo što čini!« Kako je odvratna ta opačina pred Bogom, vidi se najbolje iz ovoga retka, gdje se emfatički ističe teška kazna za one, koji se tako ogrješuju. Kazna za takve odmetnike jest istrebljenje iz naroda tako, da će mu potomstvo izginuti i time će mu nestati imena. Fraza *»svakoga«* znači, da ne će biti nikakva izuzetka: *»bio on učitelj ili učenik iz šatora Jakovljeva«* t. j. pripadao on staležu obrazovanih ili običnom puku potomaka Jakovljevih, *»ili takav, koji prinosi žrtvu . . .«*, t. j. i same svećenike, jer ako se među njima nađe koji bi se oženio neznaboškom, postaje time onečišćen i nesposoban za prinašanje žrtava, ma bile one i nekrvni prinosi (minha).

b) Krivica otpuštenim zakonitim ženama (2, 13—16).

Usljed toga, što su muževi iz požude sklapali ženidbe s tuđinkama, bila je nanesena zakonitim ženama izraelske na-

rodnosti teška krivica, a osim toga zapale su u bijedan položaj, ostavši odbačene i potjerane od svojih muževa. Takove su se žene u očaju utjecale Bogu dolazeći pred hramski oltar, da tamo plačući mole Božju pomoć. Zato prorok crta i ovu žalosnu pojavu:

V. 13. »*I još ovo činite, da kvasite suzama oltar Gospodnji, (okružujete ga) plačem i ridanjem (jaukanjem i tulenjem) . . .*«. Broj otpuštenih žena bio je veoma velik, kad je oltar postao pokriven njihovim suzama. Isto tako razumljivo je, da je njihov jad bio golem, tako da se očitovao silnim plačem, i ridanjem »mugitu« (tulenjem). Kako dakle da s tog oltara žrtve budu Bogu prijatne, pa zato se više ne će na njih obazirati niti ih primati u ime zadovoljštine: »*ne mogu više gledati na žrtvu, niti je primiti iz vaših ruku*«.

V. 14. »*A pitate: Zašto?*« Ovim se riječima još jače ističe tvrdoglavost ovih ljudi, koji se nakon gore ocrtanih očevidnih bezakonja još usuđuju drsko pitati: zašto Bog tako postupa. Na taj upit odgovara prorok: »*Zato, jer je Gospod bio svjedokom tebi i ženi mladosti tvoje, a ti si je napustio, premda je bila tvoja drugarica i tvoja zakonita žena!*« Bog, koji je uredio ženidbu tako, da bude trajni i nepovrjedivi ugovor (Gen 2, 24), dao je ovom vezu naročiti posvećeni karakter, kojemu je on sam svjedok i ujedno njegov branič i osvetnik. To je prvi i najvažniji razlog koji treba da odvraća od nepravednog bračnog razdora. (Gen 31, 49 ss; Tob 7, 15).Drugi naročiti razlog, zbog kojega je zabranjena bračna rastava, jest sjećanje na dane mladenačke ljubavi, koja ih je združila. »Laetare cum muliere adolescentiae tuae!« (Prov 5, 18). Nečovječno je stoga pogaziti vjeru prema onoj, koja je od mladosti bila mužu životna družica, i to kao zakonita žena (uxor foederis) iste vjere i krvi, dok je prianjanje uz neznabožačke žene nastalo usljed grješne putenosti.

V. 15. »*Ta nitko tako ne radi, ako još ima u njemu ostatak duha! A što je jedino, što traži Gospod, nego (ako ne) sjeme (potomstvo)? Čuvajte se (ustrajte) dakle u svojem duhu, i nemojte se iznevjeriti ženi mladosti svoje!*«. Prijevod s hebrejskog teksta daje ovdje jasniji smisao, nego LXX i V. Smisao je dakle ovaj: Nitko, u koga je iole još duha Božjega, ne radi tako, da otpušta svoju zakonitu ženu, koju je imao u svojoj mladosti; i ni za čim drugim ne teži, nego za potomstvom kao Božjim

darom. U tom smislu treba da ustraju u duhu Božjem, pa da ne preziru svojih žena, s kojima su se u svojoj mladosti povezali u bračnu zajednicu. Kao razlog naglašuje se glavna svrha, radi koje je bila sklopljena ženidba, naime rađanje djece, dok su se ženidbe s neznaboškama sklapale zbog grješne požude. Ovaj smisao traži i daljni kontekst, kakav slijedi u hebrejskom:

V. 16. »*Jer mrzi na otpuštanje, — kaže Gospod Bog Izraelov i pokrivat će nepravda haljine njegove, veli Gospod nad vojskama; ustrajte dakle u svojem duhu i nemojte se iznevjeriti!*« Vulgatin se tekst ovdje u smislu također razilazi od hebrejskoga, jer ovako kako glasi u Vulgati, »cum odio habueris, dimitte = ako mrziš, otpusti!« — tekst bi zapravo pogodovao onom nevaljalom običaju otpuštanju žena, koji prorok prekorava. Drugi opet misle, da se ovdje aludira na slučajeve, zbog kojih je po Mojsijevu zakonu (Deut 24, 1) bilo dopušteno dati ženi otpusnicu, ako bi se našao težak razlog (preljub), No Gospodin Isus Krist, aludirajući na ovaj stavak (Mat 5, 31; 19, 7; Mark 10, 4), objašnjava, da je to Mojsije dopuštao samo zbog »tvrdoće srca«, a u početku nije bilo tako. Kod Židova se naime kasnije ova stavka shvatila tako, da su smatrali te je dopušteno otpustiti ženu, bilo ma s kakvoga razloga. U vrijeme pak prorokovo prevladao je taj običaj zbog neuredne putene požude.

Time završava prvi glavni dio proročke knjige Malahijine o kažnjavanju grijeha. Slijedi po tom drugi glavni dio ili druga polovica proroštva: o pravednosti Božjeg suda.

II. BOŽJI SUD JE PRAVEDAN (2, 17 — 4, 6).

Da shvatimo psihološko raspoloženje naroda židovskog nakon povratka iz ropstva, valja da se sjetimo onih proroštava, u kojima je navije̋šteno, da će vrijeme povratka iz ropstva biti vrijeme obilnog blagostanja i sreće. Tako na pr. prorok Ezekijel, govoreći o blagodatima povratka iz ropstva, kaže: »I napunit ću vas ljudima i stokom i umnožit će se i rasti će; i učinit ću da ćete stanovati kao u početku, i dat ću vam veća dobra, nego li ste ih imali u početku . . . i izbavit ću vas od svih bezakonja vaših . . . i umnožit ću plod drvetâ i poljske rodove tako, da ne ćete više podnositi sramote gladi među narodima . . .; ona neobrađena zemlja postati će vrt naslade, a opu-

stjeli, razrušeni i potkopani gradovi postat će utvrđenima . . . jer ja, koji sam Gospod, sagradih što bi razrušeno i nasadih što bi neobrađeno . . .; učinit ću da ćete počivati na vašoj grudi . . . i znat će narodi, da ću i ja Gospod biti posvećen u Izraelu« (Ezek 36, 10. 15. 29. 35; 37, 26. 28). Slično naviješta obnovu naroda i grada Jerusalema prorok Isaija (45, 1ss; 49, 17), Jeremija (31, 38; 32, 26ss; i v. 37; 33, 7ss.) i Zaharija (2, 2ss).

Razumljivo je, da je pod dojmom ovakovih očekivanja židovski narod prigodom povratka iz ropstva babilonskog mislio, da će se to sve odmah doslovce ispuniti, pa se našao razočaran, kad se sve to nije odmah ispunilo. Prigodom povratka iz ropstva naišli su naime na mnoge poteškoće, neprilike i smetnje u njihovu nastojanju oko obnove hrama i glavnoga grada, trpjeli su siromaštvo, glad, nerodicu i druge nevolje, dakle sve protivno nego su prema proročanstvima očekivali, i zato su zapadali u malodušnost i davali joj oduška prigovaranjem protiv providnosti Božje (Ezr 3, 12; 4, 4ss; Neh 1, 3ss; 2, 19; 5, 2ss: Ag 1, 6; 2, 17). Pa i onda, kad im je uspjelo, da donekle podignu nanovo hram i zidove grada Jerusalema, nisu se prilike znatno promijenile na bolje, jer su pod vlašću tuđinskih upravitelja živjeli u velikoj bijedi. Promatrajući sve to obuzimala ih je nestrpljivost i malodušnost tako, da su izravno prigovarali providnosti Božjoj, zaboravljajući kraj toga, da su sami bili krivi svekolikoj svojoj bijedi, i to zato, što se nisu otresli svojih opačina i poroka, naročito nehaja u vršenju Mojsijeva zakona. U tim prilikama nastupa prorok Malahija prekoravajući narod.

1. Prekoravanje naroda zbog malodušnosti (2, 17 — 3, 6).

V. 17. »Izazivate Gospoda svojim riječima, a govorite: Čime ga izazivamo? Ta time što govorite: Svatko, tko čini zlo, dobar je u očima Gospodnjim, i takovi mu se sviđaju! Ili gdje je tu sud Božji?« Svojim nepromišljenim govorenjem izazivaju Boga, i još pitaju: čime ga izazivaju. Tako su dakle otvrdnuli u toj mani, da je više i ne vide na samima sebi. Zato ih prorok podsjeća, u čemu se sastoji to njihovo izazivanje Boga: u tom što hule na Boga govoreći: da se smatraju pred Bogom dobrima oni koji čine zlo, i da se takvi sviđaju Bogu, a to zaključuju zbog toga, što vide, da bezbožnicima ide dobro i da ni u čemu ne oskudjevaju; ili, kako oni dalje umuju, ako nije tako, kako

da onda shvate sud pravde Božje? Postoji li uopće još Božji sud? Svakako ove su riječi blasfemija protiv Boga. Zato im prorok kategorički naviješta, da će se u skoro vrijeme očitovati pravedan sud Božji.

Gl. III. v. 1. »Evo ja šaljem svoga glasnika, da mi pripravi put pred licem mojim (preda mnom)«. Ovim riječima naviješta prorok dolazak preteče Mesijina. Da se ove riječi odnose na preteču Mesijina, Ivana Krstitelja, vidi se iz tumačenja samoga Spasitelja Isusa Krista, kad kaže: »To je naime onaj, o kom je pisano: Evo ja šaljem svoga glasnika pred licem tvojim . . . (Mat 3, 3; 11, 10; ispor. Mark 1, 2; Luk 1, 16—17; 3, 4). Krist Gospodin navodi ove riječi tako, kao da ih govori Bog Otac Njemu, Sinu Božjemu, kojemu Ivan Krstitelj pripravlja put (ispor. Is 40, 3; 57, 14; 62, 10). וּפִנָּה־דֶרֶךְ = da pripravi put, aluzija na riječi Isaije proroka: pripravite put Gospodnji! (Is 40, 3). Slika je uzeta iz poznatih običaja na istoku, kao i kod nas. Prije nego bi kralj došao, da pohodi koji grad ili kraj, došao bi glasnik, da upozori stanovnike, neka pripravе puteve za kraljev dolazak. Trebalo je poravnati i izgladiti puteve, da ne budu grubi i hrapavi. Tako i preteča Mesijin opominje na pripravljanje duhovnih puteva, t. j. uklanjanje moralnih nedostataka. Tako jednodušno i sv. Oci tumače ovo mjesto o Ivanu Krstitelju kao Spasiteljevom preteči.

»*I iznenada* (prema hebr.; Vulg. »statim« = odmah, nije sasvim točan prijevod) *će doći u svoj hram Gospodar koga vi tražite«.* »Iznenada« znači, da će doći Gospodin i prije nego će ga svi očekivati. Mnogi naime još ne će biti duhovno pripravni za taj dolazak. »Gospodar«, prema hebr. הָאָדוֹן znači ***κατ᾽ ἐξοχὴν*** Gospodin, Gospodar u s v o j h r a m, a pošto je hram kuća Božja i svojina Božja, taj Gospodar jest pravi Bog, Sin Božji; to je *»onaj koga vi tražite«* t. j. Mesija, Spasitelj, Sin Božji.

»Svoj hram« shvaćaju neki u metaforičkom značenju: o Crkvi Kristovoj, ili o duši vjernika; nadalje o prečistoj Djevici Mariji, ili o čovječjoj naravi, u kojoj se Sin Božji nastanio po hipostatskom sjedinjenju kao u svom hramu (sv. Čir. Aleks., Theodoret, Augustin u svom djelu: De Civit. Dei 18, 35; i sv. Jeronim). On je ujedno »glasnik Zavjeta«, t. j. onaj, na kom su ispunjena sva obećanja, dana patrijarsima u formi starog privremenog i pripravnog Zavjeta; on je glasnik i osnivač novog, definitivnog i vječnog zavjeta. Ovo je mjesto važno po

svom Mesijanskom značenju naročito zbog toga, što se iz konteksta jasno vidi, da je »Dominator« i »angelus testamenti« jedno isto lice, t. j. Mesija je pravi Bog.

Misao, da je Mesija pravi Bog, ističe se osobito markantno kod proroka Isaije, n. pr. 9, 6—7: »Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis; et factus est principatus super humerum eius; et vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, et pacis non erit finis. Super solium David, et super regnum eius sedebit, ut confirmet illud et corroboret, in iudicio et iustitia, amodo et usque in sempiternum; zelus Domini exercituum faciet hoc.« — Zatim u Psalmu 2, 7—9: »Dominus dixit ad me; filius meus es tu; ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes in hereditatem tuam et possesionem tuam, terminos terrae. Reges eos in virga ferrea, et tanquam vas figuli confringes eos.« Nadalje u Psalmu 109, 1, 3: »Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis . . . Tecum principium in die virtutis tuae . . . ex utero ante luciferum ego genui te« — itd. Isporedi također riječi proroka Zaharije (12, 8—10): »Et domus David quasi Dei, sicut angelus Domini in conspectu eorum . . . et aspicient ad me quem confixerunt; et plangent cum planctu quasi super unigenitum . . .« Jednako se često ističe misao, da će Mesija biti osnivač novoga zavjeta i posrednik između Boga i ljudi (Is 42, 6—7; 49, 8: Et dedi te in foedus populi, ut suscitares terram; 54, 10; 55, 3; 59, 21; 61, 8; Jer 31, 31; 32, 40; 33, 20—21; Ezek 16, 60; 34, 25; Dan 9, 27; Os 2, 18. Zato i sv. Pavao naziva Isusa Krista punim pravom »posrednikom Novoga Zavjeta« (Hebr 9, 15).

V. 2. »Ali tko će podnijeti dan njegova dolaska . . .?« Nakon što je prorok navijestio, da će sigurno i iznenada doći Mesija, upozoruje, kako će za neraskajane grješnike njegov dolazak biti u znaku oštrog, strašnog i neumoljivog suca. Mjesto Vulgatinog: »poterit cogitare« imade u hebr.: מְכַלְכֵּל = tko će moći podnijeti, a tako i LXX: *τις ὑπομενεῖ* = tko će podnijeti njegov dolazak? — Ako se ljudi za njegov dolazak nisu dovoljno pripravili kajanjem i pokorom za grijehe, ne će im Mesijin dolazak biti prijatan; što više, uklanjat će mu se. *»Ili tko će obastati pred njegovim pogledom?«* Nepravednici dakle ne će moći da ga mirno gledaju. To se točno obistinilo u vrijeme Kristova dolaska. U grijehu otvrdnuli farizeji, zakonoznanci i starješine nisu mogli prijatnim pogledom gledati pravednoga Krista, koji je šibao njihove opačine: »jao vama književnici, farizeji i licemjeri . . .!« (Mat 23, 13—29: 8 puta »vae«; Luk 11, 37—54: 6 puta »vae«). Time kao da je prorok htio potsjetiti savremene nezadovoljnike, koji su nestrpljivo mrmljali, zašto Bog ne ispunja mesijanskih obećanja, da oni ne bi bili ni izdaleka niti podobni da dočekaju Mesijin dolazak, jer će on doći kao oštar sudac. Da se zornije predoči njegov sudački karakter, prorok ga uspoređuje s vatrom u kojoj se čisti kovina,

i s jednom biljkom »borith«, koja se upotrebljava za pranje vune, rublja i tkanine. *»Jer on je kao vatra, koja rastapa, i kao bjeljarska biljka«*. Vulgatin izraz »conflans« nije točan prijevod hebr. מְצָרֵף (piel od צָרַף = usijavanjem čisteći kovinu). LXX prevodi: kao vatra ljevača *(χωνευτηρίου)*. Ovdje se misli svakako na proces čišćenja kovine, kad se ona žarko usija ili rastali u jakoj vatri, pa se usljed toga iz kovine izluči svaka nečista primjesa. Ova se poredba u moralnom značenju često upotrebljava u Sv. Pismu; n. pr. Eccli 31, 31; I Kor 3, 13; Ps 11, 7; 16, 3; 65, 10; Job 28, 1—3; Sap 3, 6; Zak 13, 9. »Herba fullonum« = *biljka bjeljača,* hebr. בֹּרִית prvotni korjen בֹּר = puritas (Job 9, 30; Is 1, 25; Jer 2, 22); grčki *ποία* = neka biljka, koja se u starini, dok nisu poznavali sapuna, upotrebljavala za pranje rublja i tijela, jer sadržava mnogo alkalijeve soli, a spada među s a l s o l a c e a e ili c h e n o p o d i a c e a e (cf L. Fonck, Streifzüge durch die bibl. Flora, Freib. im Br. 1900, str. 29s; M. Hagen, Lexicon bibl. s. v. Borith). Za pranje služi i lug, načinjen od pepela te biljke. Zornom alegorijom prorok upozoruje na Mesiju kao moralnog suca, koji će provesti radikalno pročišćavanje i podjelu duhova u moralnom pogledu, da se razluče pokorom očišćeni i dobri od neraskajanih i tvrdovratih grješnika, kao što se u vatri čisti kovina od nečistih primjesa, ili kao što se pomoću alkaličnog bilja čisti rublje od mrlja. Ova se mesijanska misija naglašuje i kod drugih proroka. Tako n. pr. kod Isaije (1, 25): »Et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam et auferam stannum (smjesa od srebra i olova) tuum.« Slično: Ezek 22, 19—22; Jer 6, 27—30; Zak 13, 9. U novom Zavjetu Ivan Krstitelj naglašuje ovu mesijansku misiju u slici sječenja neplodnog drveća i čišćenja pljeve od pšenice (Mat 3, 10. 12).

V. 3. »I sjedjet će kao onaj koji rastapa i pročišćava srebro, i očistit će sinove Levijeve . . .« Čišćenje će početi od hrama, t. j. od svećenika i levita, da oni koji moraju primjerom prednjačiti drugima, postanu pročišćeni. Krist Gospodin doista je počeo revnovati za slavu Božju očišćavanjem hrama (Iv 2, 13—17; cf. Ps 68, 10). Uvođenjem i ustanovom novozavjetnog svećeništva izvršena je ta Spasiteljeva misija. *»Sjedjet će . . .«* znači da će Krist taj zadatak ozbiljno i savjesno izvršiti, a ne samo površno. Postat će u eminentnom smislu riječi pročišćeni kao zlato i srebro. Takvi će svećenici u pravednosti prinositi novozavjetnu čistu žrtvu, t. j. Euharistiju.

V. 4. *»Tada će biti draga Gospodu žrtva Judina i Jerusalemska kao od pamtivijeka i u davnim godinama«.* Iz plemena Judina započet će spasenje, pa tako i nova euharistijska žrtva, koja će biti mila poput prastarih patrijarških žrtava, kao na pr. Abelova, Noina, Melkisedekova, Abrahamova i žrtve onih prvih svećenika Mojsijeva zakona, koji su pomno pazili na neporočnost svoje službe.

V. 5. »I nastupit ću protiv vas na sudu, i bit ću brz (spreman) svjedok protiv vračara, preljubnika, krivokletnika . . .«. Poslije moralne restauracije svećenstva nastavit će Mesija svoju sudačku misiju među ostalim redovima naroda. Tu je ujedno sadržan odgovor na prigovor i pitanje u 2, 17: »Svatko, tko čini zlo, dobar je u očima Gospodnjim . . . ili gdje je tu sud Božji?« Sada se naviješta, da će doći sam Bog i nastupiti kao sudac, i to kao brz (spreman, pripravan, okretan) svjedok, t. j. koji će kao točno upućen poznavalac njihove krivnje moći dati pouzdano svjedočanstvo za sud Božji, a ujedno i brzo i odlučno provoditi sudbenu istragu i izreći presudu. Tu ne će biti mjesta izigravanju suda, izvinjavanju i zatajivanju, kao ni pristranosti, nego će se na svakoga krivca primijeniti pravedna kazna. Dalje se ističu tipične vrste grješnika i krivaca, protiv kojih će se izreći osuda, a to su: 1) *»vračari«,* t. j. oni koji se bave ili praznovjerjem, ili namjernim opsjenjivanjem slabih u vjeri. Ta se opačina često spominje u St. Zavjetu i prije ropstva (Ex 7, 11; 22, 18; Deut 18, 10; IV Reg 9, 22; Is 47, 9. 12; Jer 27, 9; Dan 2, 2; Mih 5, 11; Nah 3, 4) i poslije ropstva (Zah 10, 2). Pa i u Novom Zavjetu spominju se za vrijeme djelovanja apostola mag Simon (Act 8, 9, 19) i Elimah (Act 13, 6ss). Vračarstvo bilo je zabranjeno pod smrtnom kaznom (Ex 22, 18; Lev 20, 6. 27; Deut 18, 10—11). — 2) *»Preljubnici i krivokletnici«* koji su se također po Mojsijevu zakonu kažnjavali smrtnom kazni (Lev 19, 12; 20, 10; 24, 14—16; Deut 22, 22; Iv 8, 4—5). — 3) *»Protiv onih, koji nepravedno postupaju s plaćom radnika, s udovicama i sa sirotama«.* I ovi se grijesi zabranjuju i teško prekoravaju u Mojsijevu zakonu (Deut 24, 14. 17; 27, 19), te pripadaju među grijehe, koji u nebo vape za osvetom (Exod 2, 23; 22, 27; Prov 21, 13; Jak 5, 4). U prijevodu LXX posebno je istaknuta vrst nepravde prema udovicama i siročadi riječima: »koji čine nasilje udovicama, i koji pesnicom udaraju siročad«. — 4) *»Protiv onih, koji*

krivicu čine strancu« ne bojeći se Boga, koji po Mojsijevu zakonu (Deut 24, 17; 27, 19) i strance, kao socijalno inače nezaštićene, uzima u zaštitu. Riječima: *»te se ne boje mene«* — hoće prorok na svršetku da istakne, da je uzrok svih opačina nedostatak straha Božjega, u opreci prema osnovnoj nauci životne mudrosti Staroga Zavjeta: *»Strah Božji početak je mudrosti«* (Prov 1, 7; 9, 10; 15, 33; Job 28, 28; Ps 110, 10).

V. 6. *»Jer ja sam Gospod, i ne mijenjam se, a vi niste prestali biti sinovi Jakovljevi«.* U opreci prema nepostojanosti i prevrtljivosti izraelskog naroda gledom na držanje obećanja, Bogu zadanih prigodom sklapanja zavjeta, i gledom na vršenje zakona Božjega, kao što i u opreci prema pristranosti ljudskog suđenja s emfazom se ističe: a) Božja nepromjenljivost, jer je on punina najsavršenijeg bitka, kao što je istaknuto u samom njegovom imenu: יַהְוֶה = ὁ Ὤν (Exod 3, 14; Os 12, 5), i kako naglašuje sv. Jakov apostol: »U kom nema mijenjanja niti sjenka izmjene« (1, 17); b) iz nepromjenljivosti Božjeg bitka nužno proizlazi nepokolebljivost ili stalnost Božjih odluka i vjernost Božja obećanjima, koja je zadao; c) nepristrana pravednost Božja u suđenju, koja ne poznaje podmitljivosti (Deut 1, 17; 16, 19; Sap 6, 8; Eccli 35, 16). Sasvim protivno Izraelci, odnosno Židovi: *»nisu prestali biti sinovi Jakovljevi«,* t. j. sinovi varalice, kako to prorok na ovom mjestu ironički ističe i etimološkom igrom riječi u kontekstu, koji dalje slijedi, pobliže objašnjava, naročito u 8. verzu. Riječ naime יַעֲקֹב jest futur kala 3. l. s. m. r. = varat će, prevarit će, od korjena עָקַב = držati petu, dolaziti odostrag, zlobno podmetnuti nogu (petu), varati. Prema tomu יַעֲקֹב kao vlastito ime etimološki znači »varalica«. U vezi s ovakvim tumačenjem valja shvatiti glagol כְּלִיתֶם od korjena כָּלָה u značenju: prestati biti (deficere); dakle: *»niste prestali biti sinovi Jakovljevi* (t. j. sinovi varalice)«. Ovakvo tumačenje ne saglašava se s prevodiocem Vulgate: *»a vi, sinovi Jakovljevi, niste prestali bitisati* (t. j. niste uništeni)«, — što bi značilo: da Židovi kao potomci Jakovljevi, premda su bili toliko prevrtljivi i odani nevjeri, ipak zbog vjernosti Božjih obećanja nisu bili uništeni, kao mnogi drugi narodi, koji su nestali s lica zemlje, nego su već tako reći u svom potpunom rasulu spašeni od propasti i omogućen im je povratak u domovinu, — kako shvaćaju i mnogi egzegete (Cornel. a Lapide, Menochius, Trochon,

Fillion, Hitzig, Keil, Driver). Međutim ovo mjesto drukčije shvaća i LXX, koja prevodi כְּלִיתֶם sa *ἀπέχεοθε* = niste se udaljili, te povezuje taj glagol sa stavkom: *ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν.* Prema tome je smisao konteksta ovaj: »*A vi, sinovi Jakovljevi, ne udaljujete se* (ili prema kod. A: *ἀπέσχεσθε* = *ne udaljiste se) od nepravdâ vaših otaca*«, — što predpostavlja, prema mišljenju protestantskog egzegete J. Bachmanna, ovu hebrejsku retroverziju: לֹא כְלִיתֶם עָוֶל כִּימֵי אֲבֹתֵיכֶם = »vi se niste udaljivali od zla kao u vrijeme vaših otaca . . .«. Grčki dakle dodatak: *ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν* koga nema u hebrejskom, nadopunjuje smisao glagola „*ἀπέχεσθε*" i prikladno zaokružuje cjelinu misli. No grčki tekst po sebi, kako leži, ne mora isključivati i etimološki smisao riječi »Jakov«, makar ga izričito ne tumači.

V. 7. »*Od vremena naime otaca vaših opirali ste se mojim zakonitim uredbama i niste ih održavali . . .*«. Ovaj stavak, u duhu stilistike prorokove, — koji običava najprije postaviti tvrdnju, a onda odmah nadovezuje za nju pozitivni stvarni dokaz, — jest argumenat, kojim se potvrđuje istinitost tvrdnje: »vi niste prestali biti sinovi Jakovljevi«, u smislu postojane moralne prevrtljivosti Izraelaca, koju ovdje prorok prekorava gorkim spočitavanjem.

2. Prekoravanje zbog uskraćivanja prinosa (3, 7—12).

»*Povratite se k meni, pa ću se i ja vratiti k vama . . .*« Budući da je uzrok svih narodnih zala i kušnja u otpadu od Boga po odstupanju od Božjih zakona, logički je zaključak: treba ukloniti uzrok tih zala, ukloniti zapreku prijateljstvu i miru s Bogom, t. j. povratiti se k točnom vršenju zakona Božjega, pa će se tada i njihov odnos prema Bogu promijeniti na bolje, da postanu Bogu draga djeca sa svim povlasticama, kako blagostanja, tako i duševnog mira, što su s time u vezi. Ali, kako je narod otvrdnuo u bezakonju, vidi se iz drskog upita, kojim uzvraća na poziv, da se povrati k Bogu: »*U čemu da se vratimo?!*« Taj upit kao da sadržava i farizejsko čuđenje, kao da si nisu svijesni krivnje, da u ičemu prestupaju zakon Božji. Time se još snažnije ističe njihova tvrdovratost i okorjelost u zloći. Na to proroku ne preostaje drugo, nego da narodu navede sasvim konkretan dokaz njegove opakosti i nevjere prema Bogu, i to čini prorok jakim retorskim pitanjem:

V. 8. »*Smije li čovjek varati Boga? A vi mene varate!*« Prorok dakle spočitava narodu nečuvenu drskost, koju svaki, ako iole sudi zdravim razumom, mora uvidjeti kao zlo. U hebrejskom tekstu dolazi u ovom stihu svaki puta za značenje glagola: varati, prevarom nadmudriti, — odnosni oblik hebr. glagola: קָבַע Zanimljivo je, što taj glagol imade sinonimno značenje kao i glagol: עָקַב što smo ga spomenuli u tumačenju pređašnjeg verza kod etimologije riječi »Jakov«. Značajno je, da LXX stalno u ovom verzu upotrebljava za pojam »varati« glagol: πτερνίζειν koji je zapravo točan prijevod glagola: עָקַב, a ne glogola קָבַע. Dovedemo li to u kontekstnu vezu s verzom 6: »vi niste prestali biti sinovi Jakovljevi« (tj. »varalice«), — onda se ne možemo oteti dojmu vješte i snažne prorokove stilistike, pa zaključujemo po retroverziji glagola: πτερνίζειν = podmetnuti petu, varati iz LXX u hebrejski עָקַב = podmetnuti petu, varati, da su u hebrejskom originalnom tekstu, kakav je predležao prevodiocima LXX, mjesto sadašnjih oblika od glagola קָבַע morali biti oblici glagola עָקַב. Kako vidimo, ovo mišljenje, s obzirom na unutrašnje razloge, naročito na vezu konteksta, dosta je uvjerljivo, pa mu se zato priklanjaju i neki katolički, a i znatan broj protestantskih egzegeta, kao Sanctius, Nowack, Marti, Duhm, Isopescul, Sievers, Tichomirov, Kittel, Riessler i Wellhausen.[12] Inače Aquila i Symmachus prevode ovaj glagol sa „ὑποστερήσει" = spoliabit, dok V naizmjence sa: »affliget« i »configitis«, »configimus«. Konačni je smisao svakako taj, da se snažno naglašuje drzak način prevare, kojim Židovi vrijeđaju Boga time, što uskraćuju podavanje »*desetina i prvina*«, na koje su po Mojsijevu zakonu bili obvezani (Lev 27, 30; Num 15, 19; 18, 21; Deut 14, 22). Na tu se manu tuži također Nehemija (13, 10), premda su se nakon povratka iz ropstva babilonskoga Židovi na to ponovno svečano obvezali (Neh 10, 37). LXX parafrazira riječi: »*u desetinama i prinosima*« ovako: »*jer su su kod vas desetine i prvine*«, — t. j. jer ih pridržavate za sebe.

V. 9. »*U prokletstvu ste prokleti, a vi me ipak varate, sav narod*«. Vulgata prevodi po smislu: »in p e n u r i a vos maledicti estis«, što je sasvim ispravno, jer se ovdje radi o »prokletstvu«, o kakvom je govor gore (2, 2), t. j. kada Bog uskraćuje usjevima svoj blagoslov, pa ne donesu roda, te razna s time u vezi

[12] Knabenbauer—Hagen, o. c. 569.

druga zla, t. j. suša, siromaštvo, glad, kuga, pomor i slične nevolje. Pod bičem tih nevolja trpi kaznu »sav narod«, t. j. i puk i svećenstvo, kao što je sav imao udjela i u krivnji, uskrajući prinose i desetine. Usprkos »prokletstva« (t. j. siromaštva) koje ih bije ipak se narod ne će da okani svojih zlih navika, nego sveudilj hoće uporno da Boga vara. Tekst LXX znatno se na ovom mjestu razlikuje od M i V, jer mjesto: »*u prokletstvu ste prokleti*« imade: *ἀποβλέποντες . . . ἀποβλέπετε* = pogledavajući pogledavate, t. j. »*čudom se čudite*«, što predpostavlja drukčije čitanje hebrejskog teksta, kako je napomenuto gore među tekstualno-kritičkim opaskama. Osim toga LXX mjesto: »*sav narod*« — imade: *τὸ ἔτος συνετελέσθη* = »*ljeto (godina) se svrši*« — pa odmah nadovezuje v. 10: »*i vi donesite sav prirod . . . da ga bude na jagmu . . .*« — U M pak i u V ove riječi sačinjavaju novi stavak:

V. 10. »*Donesite sve desetine u spremište, da bude hrane u mojoj kući . . .*« Prorok predlaže narodu, kako će popraviti svoje bijedno stanje: mjesto da iskušavaju Boga varanjem i prkosom, neka ga iskušaju time, što će vršiti zakon. Neka snesu sve desetine u spremište, pa će vidjeti, ne će li Bog izliti na njih obilje blagoslova zemaljskih rodova. S emfazom se ističe: »sve desetine«, da nijedne ne pridrže ili uskrate. Prinosi desetina pohranjivali bi se u posebnim spremištima, sagrađenim pokraj hrama, da se odanle dijele za uzdržavanje svećenicima i levitima. Ta je spremišta dao sagraditi kralj Ezekija, postavivši nad njima posebne upravitelje (II Par 31, 11ss), a poslije ropstva su obnovljena za Nehemije (Neh 10, 37ss: 13, 3—12). »*. . . ne ću li vam otvoriti nebeske ustave i izliti na vas blagoslov sve do ne pomanjkanja (t. j. V: do izobilja)*«. Prema tadašnjem načinu izražavanja »cataractae coeli« su nebeske ustave (prijekleti, prozori ili bezdani) što sadržavaju u sebi vodene mase nad atmosferom, kao i »thesauri« riznice, što sadržavaju razne vrsti oborina, naročito kišu (Gen 7, 11; 8, 2; Num 20, 6; Lev 28, 12; IV Reg 7, 2; Job 26, 8; Is 24, 18; Ps 77, 13).[13] Kad Bog otvori nebeske pregrade (cataractaé), izlit će svoj »*blagoslov*«, što znači: obilje kiše, koja je osobito u orijentalnim krajevima glavni uvjet bujne vegetacije i plodnosti zemlje. Protivno ovakvom izljevu blagoslova jesu: »*coeli clausi*«,

[13] Oberški dr. J., Antikni nazor o svijetu i Biblija, Zagreb 1938., str. 9

»ferrei« ili »aenei« (Lev 26, 19; Deut 28, 23; III Reg 8, 35; II Par 6, 26; 7,13; Ps 77, 23). Fraza: *»sve do ne pomanjkanja«* = »do izobilja«, kako po smislu prevodi V, t. j. toliko, da ne će dostajati spremišta, da se u njima pohrani obilje plodova. LXX parafrazira: *»da ga bude na jagmu«.*

V. 11. *»I zaprijetit ću poradi vas proždrljivcu (skakavcima), da vam ne kvari roda zemaljskoga«.* Nije dosta, da Bog dade obilje kiše, da uzmognu usjevi roditi, jer se kraj svega toga može dogoditi, da plodovi usjeva propadnu usljed tuče, navale skakavaca, hrušteva i gusjenica, što u orijentalnim krajevima nisu rijetke pojave (Exod 10, 4. 12; III Reg 8, 37; Deut 28, 38; Ps 77, 46; 104, 34; Joel 1, 4s; 2, 25; II Par 7, 13). Ove razumijeva prorok pod riječju »devorantem«. *»I vinova loza u polju ne će vam biti nerodna«.* Gajenje vinove loze bila je jedna od najvažnijih privrednih grana agrikulture na istoku (Gen 49, 11; Deut 11, 14; 14, 23; 33, 28; IV Reg 18, 31). Zato se smatralo velikom nedaćom u gospodarstvu, ako bi vinova loza podbacila ne donijevši željena roda (Deut 28, 30. 39; Ps 77, 47; Is 5, 4; Joel 1, 4. 7; Am 5, 17; Hab 3, 17). *»Kaže Gospod nad vojskama«.* Ovim se riječima naglašuje nepokolebljiva sigurnost Božjeg obećanja.

V. 12. *»Svi narodi zvat će vas blaženima, jer ćete vi biti poželjna zemlja«.* Posljedica obraćenja k Bogu bit će ta, da će narod uživati toliko vremenito blagostanje, te će ih svi narodi nazivati blaženima i željeti si takvo blagostanje, što je istaknuto i za vrijeme Mojsijevo (Deut 33, 29), a i drugi proroci to naglašuju (Is 62, 4; Jer 3, 19; Ezek 20, 6; Zah 7, 14; 8, 13. 15).

3. Navještaj suda Božjega (3, 13—4, 6).

U narednom odlomku nadovezuje prorok pobijanje daljnjih prigovora, kojima narod blasfemički vrijeđa i izaziva Boga i naviješta konačni objektivni sud Božji. Obradba je stilistički provedena analogno kao gore (od 2, 17—3, 6).

V. 13. *»Drske su vaše riječi protiv mene, govori Gospod«.* Usprkos argumentacije u pređašnjim recima, u kojima je prorok pozvao narod, neka točno održava propise o prinosima desetina, pa da će imati i obilje Božjeg blagoslova u poljskim prihodima, narod ne prestaje da sveudilj nasilno navaljuje na Boga svojim prigovorima, i to načinom koji naliči na svadljivo izazivanje. Prorok opet navodi njihovo drsko pitanje, koje odaje tvrdovratost u opačini.

V. 14. »*A vi pitate: Što smo međusobno govorili protiv tebe? Rekli ste: Zaludu je služiti Bogu i koja nam korist od toga što držimo njegove zapovijedi i što hodamo pred Gospodom vojska u žalosti (u crnom odijelu u znak pokore)?*« Narod je mislio, da je dovoljno samo izvanjskim načinom ispunjavati zapovijedi Božje i vanjskim načinom postiti, ali to nije pred Bogom dovoljno. Trebalo je i unutrašnjim načinom, srcem i dragovoljno podvrgavati se i potpuno se predati volji Božjoj. To su isticali i proroci: Isaija i Zakarija. Isaija n. pr. prekorava narod, što posti samo izvana, a u isto vrijeme ustraje u svojim grijesima: udovoljava strastima, postupa nemilo s bližnjim, svađa se i prepire (Is 58, 3ss; Zak 7, 5—6). Jednako su proroci isticali, da su bez vrijednosti i sve žrtve i bogoslužna djela, ako ih ne vrše tako, da cijelim životom nastoje izvršivati zakon Božji (Jer 6, 20; Amos 5, 21). Sve ove pojave samo vanjskog izvršivanja slova zakona bez unutrašnje ozbiljne volje podvrgavati se Bogu vodile su sve izrazitije u farizeizam. Prorok nastavlja s prekoravanjem blasfemičkog govorenja naroda, koje kulminira u apsurdnom zaključku, da je ispravnije nazivati bezbožne blaženima. Narod s drzovitom ironijom, ili bolje reći sarkazmom kao da predbacuje Bogu:

V. 15. »*Od sada ćemo, dakle, nazivati blaženima bezbožnike, jer se oni i naziđuju, premda čine što je zlo; premda iskušavaju Boga, ipak ostaju nekažnjeni!*« Na taj način izražavaju sumnju i o Božjoj pravednosti i Božjoj svetosti. Tako narod u svojoj nestrpljivosti kao da odvraća na prorokov poziv. neka kušaju Boga vršeći točno propise zakona Božjega, protivnim argumentom: eto bezbožnici iskušavaju Boga svojim zloćama, pa mjesto da budu kažnjeni, njima ide u svemu dobro! . . . »*bivaju nazidani*« = u svemu napreduju: umnožava im se porodica i potomstvo i obiluju u materijalnom bogatstvu. Sigurno pomišljaju i na povoljne političke, ekonomske i socijalne prilike susjednih moćnih država, premda u njima vlada idolopoklonstvo; a kakvo je nasuprot bijedno stanje židovskoga naroda, gdje bi se morao očitovati prosperitet obnavljanja teokratskog kraljevstva.

V. 16. »*Na to progovaraju među sobom oni, koji se boje Boga, svaki prema bližnjemu svomu*«. Onima koji blasfemički mrmljaju protiv Boga, spominje prorok kao antitezu »timentes Dominum«, t. j. one, koji u isto vrijeme (»tunc«) sa strahopoči-

tanjem prema Bogu razgovaraju međusobno. Premda i ovi podnose razne nevolje, ipak zato u predanosti u volju Božju ne očajavaju o Božjem milosrđu. Ne spominje se, o čemu oni govore. Možda se i tuže na svoje nevolje, ali ne drsko i blasfemičkim riječima, nego poput strpljivog Joba (21, 7ss), ili proroka Jeremije (12, 1ss) i Habakuka (1, 3. 13). Na uzdisaje pobožnih, koji imadu strahopočitanje prema Bogu, »*Bog se obazire i uslišava ih*«. Slikovito se predočuje, kako Bog vodi računa o njihovim dobrim djelima: »*i piše se pred njim knjiga spomenica . . .*«, kako je to bio običaj u ono vrijeme i na kraljevskim dvorovima (Ezra 6, 1) i u javnim spomenicama (Est 6, 1), da se ubilježuju važni događaji. »*Knjiga spomenica*« ovdje simbolički označuje brigu Božje providnosti i Božje sveznanje, kojem ne može ostati ništa sakriveno ili zaboravljeno. U Svetom Pismu upotrebljava se dosta često ova simbolika, i to bilo za pojedinca čovjeka (Exod 32, 32; Dan 12, 1; Tob 12, 12), bilo skupno (Ps 68, 29; 138, 16; Dan 7, 10). I u katoličkoj liturgiji imademo: »Liber scriptus proferetur . . .« (Sequ. missae de requie). »*I koji misle na ime njegovo*« znači, da nastoje shvatiti duboko značenje imena Božjega, t. j. neizmjernih savršenstava, koje sadržava to ime, naročito Božje nepromjenljivosti, pravednosti, istinitosti i vjernosti (ispor. gore 3, 6).

V. 17. »*I oni će biti moja tečevina u dan koji ću ja odrediti*«. Dan posebnog Božjeg određenja jest sudnji dan, kada će se pred čitavim svijetom očitovati neizmjerna pravednost Božja. U taj će dan pravednici postati odabrana svojina Božja, jer će ih Bog primiti, da naslijede obećanu baštinu vječnog blaženstva kao nagradu za njihovu vjernost Bogu i postojanost u kreposti. »*I bit ću im milostiv, kao što je čovjek milostiv svome sinu, koji mu služi*«. LXX mjesto »*milostiv*« imade »*i prigrlit ću ga*«, a V: »*i oprostit ću mu*« (poštedit ću ga); smisao je konačno isti. Bog u svom neizmjernom milosrđu i beskrajnoj ljubavi kao dobri otac spreman je da oprosti (Luk 15, 11—32) ljudima njihova pomanjkanja, od kojih ni pravednici nisu posve čisti, ako su inače puni straha Božjega te se raskajani poprave. Takvi će biti na sudnji dan pošteđeni od vječne kazne.

V. 18. »*I obratit ćete se i vidjet ćete, kakva je razlika između pravednika i grješnika, između onoga koji služi Bogu i onoga, koji mu ne služi*«. Na ovom svijetu u zemaljskom životu ne mogu ljudi uvijek potpuno shvatiti i dokučiti tajne Božjeg

promisla, zašto Bog dopušta, da često grješnici živu u obilju i bogatstvu, a pravednici trpe i pate (Ps 72; Job 31, 35—40). No sve će to jasno upoznati na sudnji dan. Mjesto Vulgatinog »et covertemini« može se hebr. izraz וְשַׁבְתֶּם prevesti prislovno sa »et iterum« = »i opet ćete vidjeti«, naime zato, jer su već imali prilike to vidjeti u svojoj povijesti, n. pr. kad je Bog učinio razliku među Izraelcima i Egipćanima (Exod 11, 7). Tada će se u punom sjaju Božje providnosti odraziti nespojiva razlika među pravednicima i bezbožnicima, među onima koji služe Bogu i onima koji mu ne služe; misao je pojačana paralelizmom.

Gl. IV, 1. Prorok nastavlja opisujući veličanstvenu i strašnu pojavu sudnjega dana. *»Jer evo, približava se dan vruć kao peć«* (LXX: *i spalit će ih).* Prorok poređuje sudnji dan sa užarenom peći. U Svetom Pismu često se spominju teofanije (vidljive pojave Boga) u obliku ili uz prisutnost vatre (Gen 15, 17; Exod 3, 2; 14, 24; 19, 18; Deut 4, 12. 15; 5, 24; Ps 17, 9; 96, 3; Dan 7, 9—10). Vatra je simbol: ili veličanstva Božjega, ili Boga kao zakonodavca, ili njegove pravde i osvete (n. pr. kod propasti Sodome i Gomore, Gen 19, 24; ili kad Ilija kažnjava u ime Božje bezbožne pedesetnike, IV Reg 1, 10. 12); ona je sredstvo za iskušavanje i očišćavanje, kao kad se kovina u vatri čisti od raznih nečistih primjesa. Naročito se naglašuje pojava vatre uz sudnji dan, i vječna vatra kazne u paklu (Joel 2, 30—32: Sof 1, 18; Mat 25, 41; II Sol 1, 8; II Petr 3, 12 i dr.). Sudnji dan prispodablja se užarenoj peći, jer je u zatvorenom prostoru mnogo jača vrućina ognja, nego vani na slobodnom zraku. *»I bit će svi bezbožnici i svi, koji čine zlo, kao slama, i zapalit će se u dan, koji će doći, . . . tako da ne će ostati ni korjena ni grančice.«* Snažna je poredba, gdje se oholice i bezbožnici uspoređuju sa slamom, odnosno u hebr. tekstu sa pljevom, koju u tren sažiže vatra, da se tako istakne njihova prolaznost i ništavost, tako da će im se zatrti i korijen i sjeme. Egzegete Calmet i Reinke tumače ovo mjesto također u smislu razorenja Jerusalema, kad je bila uništena židovska država i njihov glavni grad. Međutim oba događaja, t. j. propast Jerusalema i židovskog naroda i sudnji dan zbog sličnosti elementarnih strahota spaja i sam Isus Krist u Matejevu evanđelju (24, 2—31).

U opreci prema strašnoj sudbini bezbožnika prorok poređuje sreću pravednika sa suncem, koje donosi svojim zrakama zdravlje.

V. 2. »*A vama, koji se bojite mene, svanut će sunce pravde, kojega zrake donose zdravlje.*« Kao što je sunce izvor svijetla, topline, rasta i uspijevanja u biljnom i životinjskom carstvu na zemlji, tako će Bog u neizmjernom sjaju svog veličanstva, ljepote, dobrote, pravednosti i milosrđa zasjati na radost i blaženo uživanje pravednicima. Kao što sunce sa svojim svijetlim i toplim zrakama, što se prispodabljaju krilima, donosi zdravlje organskim bićima (sanitas in pennis eius), tako Gospod Isus Krist, kao Sunce pravde, t. j. najpravedniji, unosi svojim spasonosnim zakonima blagostanje u čovječanstvo, uklanjajući rane grijeha i opačina. »*I izlazit ćete i poskakivati kao telad iz staje.*« Veselje pravednika na sudnji dan predočuje se zornom slikom iz pastirskog života. Dok su naime pravednici bili pritješnjavani nevoljama, kao da su bili lišeni slobode, zatvoreni i sakriveni u svoje stanove (Is 26, 20); povedeni pak u slobodu blaženstva bit će obuzeti neopisivim veseljem.

V. 3. »*I gazit ćete po bezbožnicima, jer će oni postati prah pod stopalima vaših nogu u dan, koji ću ja odrediti . . .*« Prorok ističe snažnom antitezom, kako će biti silna razlika na dan suda Božjega između pravednika i bezbožnika, jer će bezbožnici, koji su se u zemaljskom životu banili ohološću, isticali se drzovitošću, uživali vlast, bogatstvo, udobnost i raskoš, — na sudnji dan biti izjednačeni s pepelom, (t. j. sa prezrenom i odbačenom stvarju) po kom će gaziti pravednici. Jednaka misao istaknuta je n. pr. u Ps 1, 4; »Non sic impii non sic; sed tanquam pulvis quem proiicit ventus a facie terrae . . .«; ili u Ps 17, 43: »Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos«. Time je izraženo, kako će bezbožnici pored kazne vječnoga ognja biti također predmetom najstrašnijeg odbačenja, poniženja i prezira. Tako dakle prorok, pogledom u daleku budućnost, hoće da svrati pažnju na konačni sud Božji i tako da suzbije neopravdane blasfemičke prigovore nestrpljivog naroda. Pomisao na neizmjernu nagradu za pravedan život treba da pravednike krijepi i u najtežim časovima nevolja i kušnja zemaljskog života, kako to naglašuje i sv. Pavao Apostol u II Kor 4, 7—5, 5.

EPILOG MALAHIJINA PROROŠTVA (4, 4—6).

Nakon što je prorok temeljito oprovrgao besmislene i blasfemičke prigovore protiv Božje pravednosti, upozorivši na to, da će se pravednost Božja u punom svom sjaju očitovati defi-

nitivno na sudnji dan, poziva narod ozbiljnim riječima na točno vršenje Mojsijeva zakona, danog im na gori Horebu.

V. 4. *»Sjećajte se zakona sluge moga Mojsija, što sam mu zapovjedio na gori Horebu za svega Izraela, odredbe i presude.«*

Hoće li narod da sebi osigura sretnu sudbinu pravednika na sudnji dan, treba da vjerno izvršuje zakon Mojsijev. Neka se sjeti svečanih obećanja zadanih Bogu prigodom proglašenja zakona Mojsijeva i sklapanja zavjeta s Bogom, kad im je obećao da će ih za vjerno izvršivanje zakona nagraditi također obiljem vremenitih dobara (Lev 26, 3—13; Deut 28, 1—14). Ako li se pak iznevjere, kako im je Bog zaprijetio kaznama (Lev 26, 14—35; Deut 28, 15—68). Taj su napokon zavjet i nakon povratka iz ropstva svečano obnovili pred Nehemijom (9, 38—10, 39). Zakon Mojsijev bio je za narod izraelski, kao ograda što ga je čuvala od zla, kao pedagog, koji ga je odgajao i pripravljao za dolazak Mesijin. *»Sluge moga Mojsija.«* Mojsije je i po svojoj službi kao posrednik između Boga i naroda izraelskog, kao i svojim uzornim primjerom, u eminentnom smislu riječi bio uzorni sluga Božji. Zato prorok potsjeća narod i na njegov ugled po kom je primio od Boga zakon. *»Na gori Horebu«*. Gora Horeb dio je sinajskog gorskog skupa na Sinajskom poluotoku. U Sv. Pismu uzajmice se spominju gora Sinaj i gora Horeb kao mjesto, gdje su Izraelci primili preko Mojsija od Boga svoj zakon (Ex 17, 6; 19, 11. 16. 18; 20, 18; Deut 1, 6; 4, 10. 15; 5, 2; 9, 8; 18, 16; 29, 11; 33, 2). Prorok hoće da narod podsjeti na veličanstveni prizor teofanije prigodom proglašivanja zakona, koji je prizor u narodu pobudio silno strahopočitanje prema Bogu. U vezi sa sjećanjem na sve ove okolnosti opomena: *»sjećajte se!«* dobiva tim veću snagu. *»Za svega Izraela, odredbe i presude.«* Ovim se riječima naglašuje, kako je Mojsijev zakon obvezatan za cijeli Izraelski narod, jer se sav narod svečano obvezao na njegovo vršenje, te uključuju cjelokupni zakon Mojsijev, t. j. sve vrste propisa, bio to dekalog, ili obredni i građanski zakon.

Na posljetku prorok dodaje jedno značajno proroštvo o ponovnom dolasku Ilijinom prije sudnjega dana na ovaj svijet sa svrhom obraćenja potomaka izraelskog naroda. To je proroštvo najsjajniji dokumenat nepokolebljive vjernosti, kojom Bog održava ugovor, sklopljen s patrijarsima, pa makar je izraelski narod toliko puta prekršio zadanu vjeru, i samoga Mesiju

odbacio, kako je to unapred prorekao Isaija (10, 22—23; 65, 2ss), a i sv. Pavao Apostol to potvrđuje (Rim 9, 27; 10, 19—21; 11, 5. 25).

V 5. »*Evo, ja ću vam poslati proroka Iliju prije nego dođe veličanstven i strašan dan Gospodnji.*« Velika većina svetih Otaca i tumačitelja slažu se u tom, da se ove riječi imadu svakako shvatiti u doslovnom smislu. Prema tomu prorok Malahija na ovom mjestu proriče ponovni dolazak Ilijin na ovaj svijet prije sudnjega dana. Poznato je naime, da je prorok Ilija bio bez smrti uzet sa zemlje na ognjenim kolima i konjima u nebeske visine (IV Reg 2, 11; Eccli 48, 9; I Mak 2, 58). Dakako da Ilija još nije mogao biti uzet u pravo nebo blaženika, jer takvoga još nije bilo, doklegod nije Spasitelj izvršio na križu djelo Otkupljenja, a ni zato, jer ni na Iliji još nije ispunjen uvjet smrti za prelaz u konačno eshatološko stanje čovjeka. No nema sumnje, da je Bog u svemiru mogao naći zgodno mjesto, gdje će se Ilija moći sačuvati živ do onoga vremena, kada će ga Bog prije sudnjega dana poslati na ovaj svijet u svrhu propovijedanja pokore za obraćenje potomaka izraelskog naroda.

Istinu o ponovnom dolasku Ilijinu na ovaj svijet prije sudnjeg dana potvrđuju nam također i ona mjesta iz novozavjetnih knjiga, gdje se govori o uvjerenju Židova da će Ilija ponovno doći na svijet (Mat 11, 11—14; 16, 14; 27, 47. 49; Mark 6, 15; 8, 28), a i sam Gospodin Isus Krist potvrđuje ispravnost ove vjere svojim izjavama (Mat 17, 10—13).[14] Taj će se dolazak dogoditi prije sudnjeg dana. Ne valja ovdje identificirati ovaj dan »*velik i strašan*« s onim u našem tekstu gore (3, 1), gdje se proriče dolazak Mesijina preteče, nego tu se govori isključivo o sudnjem danu, koji će doista biti strašan za potpuno osuđenje i odbačenje bezbožnika.

V. 6. »*On će učiniti, da se obrati srce otaca k sinovima, i srce sinova k ocima njihovim.*« Kao što je Ilija za svog historijskog života i djelovanja na zemlji vršio važno poslanstvo Božje, da u borbi protiv idololatrije bezbožnih izraelskih kraljeva, Ahaba i njegovih nasljednika, revnuje za obnovu pravovjernog kulta, propovijedajući među ostacima vjernih izraelovih sinova (7000 onih koji nisu prignuli koljena pred Baalom — III Reg 19, 18; Rim 11, 4), tako će on propovijedati pokoru za obraćenje čovječanstva (naročito potomstva izraelskog naroda) prije

[14] Oberški dr. J., O parusiji Ilije i Henoha, Zagreb 1938., str. 12-16.

sudnjega dana. U ovom smislu tumači se i mjesto iz Apokalipse sv. Ivana Apostola (11, 3—12) o dvjema svjedocima. Zbog nevjere izraelskih sinova, koji su prezreli, odbacili i dapače ubili Spasitelja, odvratilo se srce vjernih praotaca izraelskih od njihovih sinova, jer nijesu u svom srcu mogli odobriti zloću i okrutnost odmetnulih svojih sinova. No Ilija će time, što će obratiti zabludjele sinove izraelskog naroda na put prave vjere, sklonuti duše pravednih otaca, da s ljubavlju natrag prigrle svoje sinove, kad se obrate. S druge pak strane i sinovi, obraćeni od zablude i pokajavši se od svoje zloće, okrenut će se u svojim srcima i dušama da upoznaju jasno onu istinu, koju su vjerovali njihovi pravedni ocevi. *»Da ne dođem i ne udarim zemlju prokletstvom.«* Ponovnim poslanjem proroka Ilije na zemlju Bog će opet pružiti dokaz svoje beskrajne dobrote i milosrđa, kao što i nepokolebljive svoje vjernosti u održavanju sklopljenog ugovora prema odabranom narodu, da tako predusretne potpunom uništenju i zabačenju svekolikog potomstva odabranog naroda. Tako će se barem ostaci toga naroda pred sudnji dan spasiti od potpune propasti, o čemu govori i sv. Pavao Apostol u svojoj poslanici Rimljanima (9, 27; 10, 19—21; 11, 5. 25).

PRIKAZI, IZVJEŠTAJI I BILJEŠKE.

POGREB I KOMEMORACIJA † DRA FRANA BARCA.

Smrt prelata i kanonika Dra Frana Barca pobudila je sveopću sućut u mnogobrojnom kleru ne samo zagrebačke nadbiskupije, nego i izvan njezinih granica, a tako i u mnogobrojnom građanstvu od najviših do najnižih slojeva. Vidljiv dokaz te općenite sućuti bio je silan broj učesnika kod pokojnikovih pogrebnih svečanosti dne 23. rujna 1940., komu je prisustvovao ne samo zbor prvostolnoga kaptola i ostalog zagrebačkog svećenstva, nego i najviši odličnici političkih i kulturnih predstavništava, napose predsjednik Akademije znanosti i umjetnosti Dr. A. Bazala, rektor sveučilišta Dr. Stj. Ivšić sa sveučilišnim profesorima, bana zastupao je prof. Matz, zatim gradski načelnik M. Starčević, u ime polit. vodstva Dr. J. Reberski, senjski kaptol Msgr. Dr. Frančišković i Dr. I. Blažević, đakovački kaptol Msgri: prepozit Dr. Spiletak, Sokol i Anaković. Pogrebno opijelo pred kućom žalosti i svečani rekvijem u prvostolnoj crkvi izvršio je preuzv. g. nadbiskup Dr. A. Stepinac uz veliku asistenciju, a potom je ispraćeno tijelo pokojnika u nepreglednoj povorci građanstva, sjemenišne mladeži i klera na Mirogoj, gdje je izvršio završne obrede sahrane kanonik Msgr. Dr. Milan Beluhan s asistencijom u arkadama prvostolnoga Kaptola. Tu je prvi izrekao nadgrobno slovo rektor zagrebačkog sveučilišta Dr. Stj. Ivšić, koji je iznio svoje uspomene na pokojnika kao svoga profesora na požeškoj gimnaziji, a kasnije kao kolegu na zagrebačkoj gornjogradskoj gimnaziji i na sveučilištu. On je istakao njegovu veliku naučnu spremu, rodoljublje i značajnost. Po tom se u ime teološkog fakulteta i klera zagrebačke nadbiskupije oprostio od pokojnika dekan bogoslovskog fakulteta i kanonik Msgr. Dr. Stjepan Bakšić ovim govorom:

Žalobni zbore!

Dubokom proniknuti tugom rastajemo se u ovaj čas sa smrtnim životom prelata, profesora i kanonika dra Frana Barca. Ova pietetna bol i žalba tako je istinska i velika, kao što je stvarna i opsežna životna djelatnost velikog pokojnika.

On je bio odličan pedagog, duboki naučenjak i marni saradnik i pomoćnik crkvene hierarhije, a uvijek i u svemu radu svećenik, zanašan čežnjom, da Kristov lik odrazi na sebi.

Svoj pedagoški rad započinje kao mlad svećenik na gimnaziji u Slavonskoj Požegi (g. 1895.) i vrši ga neumorno kroz tri lustra. Da, kroz tri duga lustra bio je živa apologija kat. istine, bio je budni sionski stražar na vratima svetišta mladenačkih duša, da im na mekanu njivu neprijatelj ne zasije kukolj. Toplinom svećeničke ljubavi, umjetnošću prokušanog pedagoga, Ciceronskom rječitošću, auktoritetom spremnog apologete on je razglabao probleme i raspršivao sumnje, kojima je ili zli učitelj ili loša knjiga ili sumnjičavi svijet htio da zamrači i pokoleba vjeru mladosti. Da, on je bio jaki Kristofor, koji je na ramenima svojim kroz mladenačko previranje prenio mnogu dušu i sačuvanih ideala odaslao u život. Stoga danas na glas smrti njegove prosuzit će možda mnogo oko i već zrelog muža, koji je u iskušenju života ili na ruševinama propalih nada u slomljenom srcu našao utjehu u onoj vjeri, koju mu je za školskih dana tako duboko urinuo u dušu profesor religije dr. Fran Barac.

Ali nije dragi pokojnik bio samo mudri, praktični odgojitelj mladeži, nego je i naučno duboko poznavao sve probleme pedagogije i religijske metodike. Tomu su glasni svjedoci mnogi pedagoški i katehetski članci u »Kršćanskoj školi« (od g. 1899.) i »Katoličkom Listu« (od g. 1895.), a napose srednjoškolski udžbenici »Liturgika« (1908.) i »Katolička dogmatika« (1908.).

Međutim plemenita ambicija dra F. Barca za što dubljim poznavanjem Božje istine, koju Lessing nazivlje najvećom potrebom duše, pošla je još i dalje. Zvan kao profesor religije toliko puta, da brani osnovne vrednote kršćanstva, našao je u tome snažni poticaj, da se svom dušom dade na znanstveno produbljivanje apologetskih problema, koji čine osnov čitave veličanstvene teološke zgrade. I u tom je radu neumoran ne žaleći često ni neprospavanih noći držeći se Horacijeve riječi: »Čovječji život bez velikog truda ne daje ljudima ništa.« On u svrhu ovog studija putuje i na glasovita zapadna sveučilišta u Fribourgu i Louvainu, da u dodiru s velikim znanstvenjacima proširi svoje poglede i kontrolira svoje zaključke. A plod ovog rada jest divna studija: O modernoj apologetici (g. 1907.). Ona se kreće oko najdubljeg problema ljudske povijesti: vjere i nevjere, a pokazuje put i određuje sredstva, kako će apologeta savremenog čovjeka dovesti do portala svetišta katoličkog vjerovanja. To je riznica, bogata dubokim mislima, gdje riječ teče čas nalik na prečist izvor, ugodan i tih, čas je prodahnuta vedrom duhovitošću, a čas je ko u tragediji ozbiljna i uzvišena.

Ova studija osposobila je dr. F. Barca, da bude povučen u Atenej hrvatskog sveučilišta, gdje kao profesor apologetike djeluje gotovo kroz tri decenija. Tu su generacije mladih bogoslova okružujući njegovu katedru visjele o njegovoj slatkoj riječi i

srkale čisti napitak istine. Provodeći ih kroz mračne klance poganskih religija, on ih uprt na analizu ljudskog srca, koje vječno teži za istinom, i kritičko ispitivanje Kristove pojave dovodi na sunčane proplanke sjaja i vedrine, gdje im se kršćanstvo ukazuje kao Bogom objavljeno, a Katolička Crkva kao mistički Krist, koji u Crkvi živi i naučava kroz vjekove. Ali ne samo riječju nego on kao profesor i perom osvijetljuje duboke probleme svoje struke. Njegove studije i rasprave: »Je li religija uopće čovjeku potrebna« (g. 1905.), »Na kritička pisma mladom apologetu« (g. 1912.), »Bilješke o monizmu (g. 1912.), »O vjeri i znanosti« (g. 1914.), »Religija duha i auktoriteta« (g. 1914.), »Je li Isus Krist živio« (g. 1911.), »O nepogrešivosti pape« (g. 1914.), »Djevica-majka i spasitelj u sumerskoj religiji« (g. 1928.), odraz su i duboke spreme i ljubavi za struku.

Ovakvim evo radom postao je prof. Barac ponajodličnija ličnost teološkog fakulteta i čitave univerze, vrijedan, da u najtežim danima svjetskog ratovanja bude njezin rector magnificus (g. 1915./16.).

Na nastavnički i naučni pokojnikov rad tako se organički povezuje njegovo djelovanje u Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji, kojoj je od početka bio I. podpredsjednikom, a iza smrti slavnog don Frana Bulića, trajnim predsjednikom. I ako je ona danas popularizacijom teološke znanosti, izdavanjem znanstvenih edicija i dviju revija, opravdani ponos hrvatskog klera, onda je to plod najveće skrbi, ljubavi i požrtvovnosti njezinog mrtvog predsjednika dra Frana Barca.

To je evo životni tribut, koji je veliki pokojnik dao hrvatskoj bogoslovskoj knjizi. Mnogo je učinio, a zacijelo bio bi još i više, da ga kroz dugi razmak od ove centralne težnje njegova življenja ne odijeliše interesi domovine i potrebe Crkve tražeći, da njima žrtvuje velike sposobnosti svoga duha, oštrinu suda i bogatstvo iskustva.

Zato on u teškim danima narodnoga života daje dragocjenu pomoć borcima za ostvarenje hrvatskih narodnih težnja. A nesebični i plemeniti duh patriotizma nadisao ga je uvijek: i onda, dok je stupio na političku arenu, i onda, dok je zbog svojih političkih naziranja odstranjen s fakulteta, i onda, dok je pod konac života gledajući prolom svjetskog obzorja i pokolebane temelje Europe sa strahom u duši sa svima nama drhtao nad budućnosti hrvatskoga naroda.

Zvan opet od Crkve vrši kroz deset godina tešku i odgovornu dužnost ravnatelja dječačkog sjemeništa, kome je posvetio svu toplinu svoje ljubavi, svu skrb svoga srca i svu energiju svoga života. On je kod biskupijske sinode g. 1925. ponajjači saradnik, on kroz šest godina vrši zamašnu misiju redaktora Katol. Lista, a kod crkvenog sudišta bio je kroz dugi period zatočnik pravice i branitelj ženidbenog veza.

Sav pak ovaj mnogostruki rad dragog pokojnika isticao je iz srca, koje su resile velike svećeničke odlike. On je bio ne-

sebičan i darežljiv, zato rado pomaže sve plemenite narodne institucije, a pred svima i upravo mecenatski svoje miljenče Hrvatsku Bogoslovsku Akademiju. On je bio srca samilosna, zato je nastojao otrti svaku suzu i pomoći svaku bijedu. On, ponosan duhom, tako je često viđen skrušen i ponizan pred Gospodom u dubokoj molitvi. On, uvijek zaposlen, bio je revni adorator euharistijskog Krista. Na srcu njegovu tražio je praštanje grijeha i slaboća, kojima smo opterećeni svi. U njemu je našao utjehu i mir i u teškom bolovanju svome. Žrtvuje se Gospodu radosno s riječima: Nek se vrši Božja volja, i čekao je smrt smiren smatrajući zemaljski život vigilijom, predvečerjem vječnog dana, putovanjem na domovinske obale, a smrt rođenjem vječnoga života.

Takav nam je evo bio veliki pokojnik.

Zato danas njega oplakuje omladina, zato za njim žale i kroz moja usta s boli u srcu od njega se mrtva dijele teološki fakultet, hrvatska univerza i sav naš kler. A sva dobra djela njegova, sjedinjena s toplim i usrdnim molitvama duša naših, neka kod Gospoda budu nagrađena jedino istinskom i vječnom slavom za koju govori prorok: »Gospodin vojska bit će u dan onaj vijenac slave njihove« (Is 18, 5). Dr. Franu Barcu vječni mir i vječna slava!

KOMEMORATIVNA SJEDNICA ODBORA HRVATSKE BOGOSLOVSKE AKADEMIJE POVODOM SMRTI NJEZINOG PREDSJEDNIKA MSGR. DRA FRANA BARCA.

Da počasti svijetlu uspomenu svog neprežaljenog predsjednika i dobrotvora, odbor H. B. A. održao je dne 30. rujna o. g. u prostorijama dekanata bogoslovskog fakulteta u Zagrebu svečanu komemorativnu sjednicu. Prisustvovali su: preuzv. g. dr. Josip Lach, pomoćni biskup: presv. g. dr. Franjo Zagoda, apostol. protonotar i sveuč. prof. u m.; dr. A. Živković, prorektor hrvatskog sveučilišta; dr. Stj. Bakšić, dekan bogoslov. fakulteta; dr. Gahs, prodekan bogoslovskog fakulteta i potpredsjednik H. B. A.; gg. sveuč. profesori: dr. M. Barada, dr. J. Marić, dr. Đ. Gračanin, dr. J. Oberški i dr. N. Žuvić; dr. V. Keilbach, sveuč. docent i tajnik H. B. A.; dr. N. Kolarek, profesor i urednik »Katoličkog Lista«.

I. Potpredsjednik otvara sjednica u ½12 sati ovim govorom:

Preuzvišeni gospodine, vele poštovana gospodo!

Zapala me je žalosna dužnost, da komemoriram gubitak, koji je zadesio Hrvatsku Bogoslovsku Akademiju smrću njezinog višegodišnjeg predsjednika i dobrotvora dra Frana Barca.

»Fidelis servus«, vjeran sluga stvari Gospodnje i narodne, — ove riječi mogu kao životna lozinka najbolje označiti dugi i revni rad našeg pokojnog predsjednika. Takav se naime očitovao u mladim danima, takav je ostao do svojih starih dana,

uvijek spreman, da izvrši sve, što je moglo koristiti Crkvi i hrvatskome narodu. Tako je temeljni motiv opstanka Hrvatske Bogoslovske Akademije uistinu bio njegov životni program.

Došavši još kao mladomisnik g. 1894. u Požegu za gimnazijalnog katehetu i prefekta u Nadbiskupskom orfanotrofiju, vršio je svoje katehetske dužnosti na način, da su svi njegovi đaci bez razlike ponijeli u život u najmanju ruku respekt pred religijom. Ono, što je rektor hrvatskog sveučilišta, dr. Stjepan Ivšić, naglasio u nadgrobnom govoru, mogli bi potvrditi stotine drugih đaka stare požeške gimnazije. Njegov taktički sistem slobodnih upita, koje su mu đaci mogli stavljati, a da sami ostanu njemu nepoznati; njegov individualni privatni kontakt s đacima, koji su mu se povjerili u svojim vjerskim teškoćama, ili u kojima je on sam nazrijevao takove teškoće; njegove lojalne i diskretne prekaucije, da se Presv. Pričest ne izvrgne pogibelji svetogrđa; — sve to i slično drugo pribavilo mu je poštovanje spojeno s povjerenjem i među profesorima i među đacima. U isto je vrijeme zašao i u javni život, opet u službi Boga i naroda. Nije se bojao dolaziti na skupštine socijalista i tako zvanih pokretaša, da javno raskrinkava i pobija njihove krilatice protiv vjere i Crkve. A u svim je svojim nastupima znao spojiti taktičnost s odlučnošću, kojom je provodio svoje plemenite nakane, znajući pri tome također žrtvovati svoje interese; tako kad je poradi svog političkog držanja ostao kroz više godina preteriran u službenom napredovanju. Zato je ubrzo stekao veliki ugled nesamo među vjernicima nego i među protivnicima.

Međutim se odmah od početka očitovala njegova predilekcija za znanstveni apologetski rad. U Požegi se pokraj svih mnogostrukih poslova spremao za rigoroze, da stekne doktorat sv. bogoslovlja; iz Požege je preko praznika odlazio na strana sveučilišta, da produbi svoje apologetsko znanje i usavrši svoje znanstvene metode; u Požegi je izradio svoju habilitacionu radnju, da postane privatnim docentom iz apologetike na našem teološkom fakultetu. Takav mu je neprekinuti naporan rad pribavio g. 1903. akutan slom živaca, od kojega se zapravo nikada nije potpuno oporavio.

Kad je g. 1909. došao u Zagreb, nastavlja kao »fidelis servus« pojačanim elanom svoju službu za Boga i hrvatski narod: najprije kao katehet gornjogradske gimnazije i ujedno privatni docent, da godine 1911. kao izvanredni profesor filozofije i apologetike naslijedi katedru blagopokojnog nadbiskupa dra Antuna Bauera. Osim toga je odmah postao urednikom »Katoličkog Lista«, a nešto kasnije također »Bogoslovske Smotre«. Njegova predavanja na fakultetu, kaošto i brojni njegovi članci i kratki izvještaji ili notice u spomenutim časopisima, dostatno svjedoče, da je pratio sve pojave na apologetskom znanstvenom području i u javnom životu Hrvata, reagirajući na njih pronicavom uviđavnošću, kritičkim duhom i nepokolebljivom objektivnošću.

U prvom pogledu treba istaknuti, da su poglavito njegovim zauzimanjem, a uz moralnu potporu blagopokojnog nadbiskupa Bauera i prof. Bujanovića, na našem fakultetu osnovane i od Hrvatske zemaljske vlade odobrene, a onda postepeno također popunjene, četiri nove katedre u bližoj ili daljnoj vezi sa apologetikom, i to: za filozofiju, za povijest religija, za povijest dogmi i za istočno bogoslovlje. Time je dužnom zahvalnošću zadužio njihove prve predstavnike, koji ih još i danas zauzimaju, kao i njihove nasljednike. Posebno pak moram spomenuti, da je pokojni naš predsjednik uz blagopokojnog nadbiskupa Bauera prvi kod nas uočio pravu vrijednost povijesti religija, što dokazuju njegovi članci i izvještaji u »Bogoslovskoj Smotri«, pa je nesamo poradio oko osnutka katedre za ovaj predmet, nego također dao poticaj i priskrbio financijalna sredstva za specijalni studij njezinog prvog i današnjeg predstavnika, inače svog starog đaka i sa požeške gimnazije i sa teološkog fakulteta. Neka mu je za sve to i ovdje izrečena duboka i iskrena zahvala!

Kao urednik »Bogoslovske Smotre« pokojnik je uz aktivno sudjelovanje Don Frana Bulića i uz moralnu i finacijalnu potporu blagopokojnog nadbiskupa Bauera pripravljao osnivanje Hrvatske Bogoslovske Akademije. O tome, kao i o njegovome radu u svojstvu Akademijinog podpredsjednika i kasnije predsjednika, više ćete čuti u historijskom osvrtu g. tajnika. Međutim već ovdje treba istaknuti, da je od vremena opće financijalne krize i zaleđivanja Akademijih glavnica jedino pokojnikova darežljivost omogućila redovito štampanje »Bogoslovske Smotre«, koja ostaje centralna publikacija naše Akademije. A povrh toga je njegova darežljivost pomagala mnoge mlade sile u njihovom uspjelom ili neuspjelom nastojanju za sticanjem većeg znanja i znanstvenoga aparata.

Što se pak tiče rada u službi naroda za vrijeme pokojnikovog boravka u Zagrebu, sigurno je to, da je on u svim peripetijama predratnog, ratnog i poratnog političkog života sudjelovao sa iskrenom željom, kako bi poslužio istinskim interesima hrvatskog naroda. Neke su činjenice u tom pogledu već iznesene, više ili manje točno, u posmrtnim člancima dnevnih novina, a za neke činjenice nije još vrijeme, da budu otkrivene, niti u ovakovom užem krugu. Ostaje već sada to, da je pokojnik u svim svojim političkim nastupima radio sasvim nesebično, dapače na svoju vlastitu materijalnu štetu. A u najgore doba za hrvatski narod bilo je dosta pokojniku reći: ovaj je stradao pod pritiskom diktature, ili ovdje bi trebalo financijalno omogućiti neku protuakciju, pa je svaki mogao biti siguran, da ne će otići praznih ruku, makar se radilo i o desecima tisuća dinara. Jednaku su darežljivost kroz to vrijeme osjetila i različita vjerska društva.

Dosljedan i nepokolebljiv u svome uvjerenju u novoj je državi doživio nešto slično onomu, čime je započeo u staroj

državi: kao što je naime onda poradi svog političkog držanja ostao kroz više godina preteriran u službenom napredovanju, tako je g. 1924. nasilnim penzioniranjem maknut sa fakulteta. Ali u tom penzioniranju pokojnik nije gledao mirovanje. Kad ga je naime blagopokojni nadbiskup Bauer u znak protesta protiv ovog nasilja imenovao kanonikom, pokojnik ostaje »fidelis servus« u službi crkvene uprave. Svjedoci ovog njegovog neprekidnog napornog rada ostaju: ogroman posao u pripravi za dijecezansku Sinodu, koja se imala održati nakon punih stotinu godina, zatim vodstvo velike gradnje Dječačkog sjemeništa, napokon prva uprava toga sjemeništa kroz punih deset godina, a sve to pokraj redovite kanoničke službe u katedrali i u ordinarijatu, kao i pokraj profesorske službe, u kojoj je g. 1925. ponovno bio uspostavljen.

I kad je, živčano već sav iscrpljen i prepunih godina državne službe, godine 1937. konačno napustio profesorsku službu i upravu Dječačkog sjemeništa, doskora se pojavila teška bolest, kao da je samo čekala, da pokojnik izvrši sve, što je prema svim konkretnim okolnostima bilo u njegovim silama. Njegova pak živa vjera i iskrena pobožnost, kao i molitve tolikih njegovih zahvalnih štovatelja, očito su sklonule Božje milosrđe, da mu udijeli milost strpljivosti u velikim bolima i naročito milost utješne smrti, kojoj je mogao kroz puna tri sata svijesno gledati u oči, opetovano pobuđujući čin vjere, ufanja i ljubavi, pokajanja i predanosti u ruke Božje i ljubeći Propelo uz glasne molitve prisutnih svećenika, časnih sestara i najbliže rodbine.

Bio je dakle uistinu »fidelis servus« do kraja, a to ujedno znači dosljednost i karakternost, znači u zadnjoj liniji nesebičnost, koja imade smisla, aktivnosti i darežljivu ruku za sve, što je plemenito, to jest za sve, što je Božje. Zato će mu u Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji ostati trajna i harna uspomena.

Pokoj vječni njegovoj duši, a svijetla mu i časna uspomena među nama!

Prisutni ustaju uz poklik: Slava mu!

II. Tajnik čita ovaj historijski osvrt na pokojnikov rad u Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji:

O radu pokojnog predsjednika, dra Frana Barca, u Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji bili bi drugi pozvaniji da govore, oni naime koji su od samog osnutka HBA s njim u njoj sarađivali. Ja sam tek mogao sakupiti podatke iz zapisnika odborskih sjednica i glavnih godišnjih skupština HBA. Budući da je g. podpredsjednik već ocrtao ličnost i značaj pokojnog predsjednika, to ću sasvim jednostavno iznijeti različna mjesta iz spomenutih zapisnika, koja su ujedno najautentičnija svjedočanstva o vrijednosti rada dra Barca u našoj Akademiji.

Kao dekan Bogoslovskog Fakulteta predsjedao je dr. Fran Barac u prostorijama dekanata sjednici, na kojoj se 19. listopada 1922. osnovala HBA. Koliko se on lično zalagao za osni-

vanje Akademije, možemo donekle razabrati iz slijedećih riječi zabilježenih u zapisniku: »Prof. Barac je u svom referatu, koji se odlikovao i bogatom sadržinom i ukusnom formom, lijepo istakao prevažnu ulogu bogoslovske znanosti u prosvjeti svakoga naroda. Orisao je vjerno, živim crtama i prilike u svijetu uopće, a naše domaće napose. Kod nas upravo treba da se organizira što veći broj pristaša bogoslovske znanosti u strogom i širem smislu značenja riječi. Nove prilike apeliraju na novo oružje, kojim treba da bude danas snabdjeven svaki, tko hoće da bude propovjednik kršćanske prosvjete i vjere.« U privremeni odbor HBA izabran je dr. Barac kao odbornik, ali na odborskoj sjednici od 20. listopada 1923. preuzima dužnost prvog podpredsjednika te ostaje na tom položaju do 1935. godine, kad je nakon smrti Don Frane Bulića na XII. glavnoj godišnjoj skupštini »jednodušno aklamacijom« izabran za predsjednika.

Da je dr. Barac bio vrlo aktivan, vidi se i iz toga što je na njegov prijedlog prihvaćeno više važnih rješenja, kojima je i sama Akademija postepeno dobila svoj lik. Na odborskoj sjednici od 27. svibnja 1923. »dr. Barac izlaže, kako bi se morala povesti akcija, da se trajno obezbijedi i HBA i BS (Bogoslovska Smotra) napose sakupljanjem većih prinosa diljem domovine«. Koliko mu je taj prijedlog bio važan, pokazuje činjenica da na odborskoj sjednici od 22. listopada 1924. predaje »na čitanje pismo, kojim saopćuje da je on na korist Hrvatske Bogoslovske Akademije Akademije uložio kod Prve Hrvatske Štedionice 25.000 dinara«; 1932. povisio je svoju zakladu na 35.000 dinara, 1933. na 60.000 dinara, a 1940. na 100.000 dinara.

Na odborskoj sjednici od 20. kolovoza 1923. primljen je prijedlog dra. Barca, da redakciju Bogoslovske Smotre od nove godine vodi profesorski zbor zagrebačkog bogoslovskog fakulteta. Usvojen je njegov prijedlog, koji je glasio ovako: »Uz redakcioni odbor, koji bi sačinjavali spomenuti profesori, trebalo bi da bude i jedan tehnički redaktor, koji bi izvješćivao odbor o prispjeloj građi, razdijelio je po strukama pojedinim profesorima i vodio tehničke redakcione i štampane poslove, koji su vezani uz izdavanje društvenog glasila.«

Isto tako je na prijedlog dra. Barca prihvaćen kriterij (na odborskoj sjednici od 15. siječnja 1926.), po kojem bi se imao vršiti izbor članova-radnika HBA. Članovima-radnicima mogu biti imenovani: »svi imenovani profesori teoloških fahulteta i habilitirani docenti, zatim urednici i saradnici bogoslovskh listova te profesori bogoslovskih učilišta, koji su poznati kao stručni pisci, te konačno zasebnih bogoslovskih djela.«

1927. je definitivno provedeno sjedinjenje Staroslavenske Akademije u Krku i Leonovog Društva u Senju s Hrvatskom Bogoslovskom Akademijom. Na V. glavnoj godišnjoj skupštini od 24. siječnja 1928. istaknuo je dr. Barac, da je odbor HBA »kroz čitavu godinu 1927. dopisivao, pregovarao i raspravljao o modalitetima tog sjedinjenja«, a iz odborskih se zapisnika

vidi da je dr. Barac u tom dopisivanju i pregovaranju i raspravljanju sam nosio najveći teret. Nakon izvršenog sjedinjenja konstatirao je, »da je u kronici HBA ovo djelo najznamenitije iza samoga osnovanja HBA.« Od onda je HBA razdijeljena na različne odsjeke.

Na prijedlog dra. Barca protestirala je HBA 1932. protiv teških napadaja u »Vesniku srpske crkve« na Katoličku Crkvu. O tom protestu obavijestila je Predsjedništvo Biskupskih Konferencija, a u vezi s ovim protestom kao i s općim crkvenim prilikama u ono vrijeme poslala je brzojav Sv. Ocu, na kojem se Državno Tajništvo Vatikana vrlo srdačno zahvalilo.

Ovaj izvještaj ne bi bio potpun, kad ne bismo dodali — što u zapisnicima nije jasno istaknuto — da se dr. Barac vrlo zauzimao za popularizaciju znanstvenog rada, i to ne samo za popularna izdanja u nakladi HBA, već i za javna popularna predavanja. Obično je i sam dolazio na pojedina predavanja, a kako dobrovoljni prilozi redovno nisu dostajali za isplaćivanje troškova oko tih predavanja, to je iz svog vlastitog džepa pokrivao razliku.

Budući da je dr. Barac već i prije mjesto odsutnog i bolesnog predsjednika Bulića vodio predsjednikove poslove, to je on tako reći od osnutka Akademije do pred nekoliko dana, dakle oko 18 godina, imao glavnu brigu oko Akademije i njenog unapređivanja. On je njen dugogodišnji radnik, predsjednik i mecen. Slava dru. Barcu!

III. Podpredsjednik zaključuje komemorativnu sjednicu ovim izvještajem:

1. HBA je položila na pokojnikov odar vijenac s natpisom: Svom Predsjedniku i dobrotvoru — Hrvatska Bogoslovska Akademija.

2. HBA je izdala osmrtnicu i razaslala je u 125 komada. Dosada su poslali svoje izraze saučešća, dijelom na adresu HBA, dijelom na adresu bogoslovskog fakulteta, koji je također izdao osmrtnicu: preuzv. gg. dr. Alojzije Stepinac, hrvatski metropolita i nadbiskup zagrebački; dr. Nikola Dobrečić, nadbiskup barski i primas Srbije, dr. Ivan I. Tomažič, biskup mariborski; dr. Viktor Burić, biskup senjski; dr. Josip Srebrnić, biskup krčki; dr. Jerolim Mileta, biskup šibenski; Msgr. Miho Pušić, biskup hvarski; Msgr. Pavao Butorac, biskup kotorski i apostol. administrator biskupije dubrovačke; fra Josip Garić, biskup banjalučki; dr. J. M. Carević, bivši biskup dubrovački a sada tit. biskup aristijski; preč. Stolni Kaptol u Varaždinu, Mariboru, Senju, Šibeniku, Dubrovniku, Kotoru i Sarajevu; dr. Ivo Krbek, podban; ing. Nikola Belančić, predstojnik odjela za rudarstvo; ing. Zvonimir R. Pavešić, predstojnik odjela za tehničke radove; Petar J. Nedjeljković, armijski general; Hrvatska Akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu; dr. Stjepan Ivšić, rektor Hrvatskog sveučilišta; dr. E. Sladović, rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole; dr. M. Slavič, rektor sve-

učilišta u Ljubljani; ing. P. Micić, rektor sveučilišta u Beogradu; dr. Stj. Bosanac, rektor Više pedagoške škole; bogoslovsko učilište u Makarskoj; bogoslovski fakultet u Ljubljani; pravni, filozofski, medicinski, veterinarski, tehnički i poljoprivredno-šumarski fakultet u Zagrebu; dr. Milovan Zoričić, predsjednik Upravnog suda u Zagrebu; gg. sveuč. profesori: dr. B. Eisner, dr. M. Šenoa, dr. A. Barac, dr. I. Botteri, dr. E. Miloslavić, dr. B. Spišić, dr. F. Smetanka, dr. L. Bosnić, ing. Lj. Peterčić i dr. M. Gračanin; dr. Urban Talija, prof. u Dubrovniku.

3. Bogoslovski je fakultet mjesto vijenca na pokojnikov odar sakupio svotu od 1660 dinara i na spomen pokojnika darovao je Hrvatskoj Akademskoj menzi u Zagrebu.

4. Pokojnik je oporučno ostavio svoje knjige bogoslovskog i filozofskog sadržaja Hrvatskoj Bogoslovskoj Akademiji, na čemu neka mu je izrečena ovdje javna i srdačna zahvala.

O 400-GODIŠNJEM JUBILEJU DRUŽBE ISUSOVE.

Dr. J. Oberški.

U životu mističkoga tijela Kristova, t. j. Crkve Kristove kao otajstvenog živog organizma, zapažamo čudnovatu pojavu, da taj organizam pokazuje, prema različitim životnim prilikama, posebnu snagu aktiviteta, koja odgovara upravo specifičnim potrebama odnosnog vremena. Ovu činjenicu potvrđuje osobito osnutak i djelovanje Družbe Isusove u katoličkoj Crkvi.

Postanak D. I. pada u kritično vrijeme crkvene povijesti, kad je Luterov revolucionarni duh silovito ustao protiv hijerarhijskog auktoriteta u katoličkoj Crkvi, što joj ga je postavio njezin božanski osnivač. Tomu od Boga postavljenom auktoritetu postavio je Luter kao opreku privatni auktoritet pojedinačne ljudske samovolje. To je bio uzrok anarhije na području vjere i ćudoređa, što je kao neobuzdana bujica povukla sa sobom pretežni dio njemačkog naroda u protestantsko krivovjerje i otcijepila ga od živog stabla otajstvenog tijela Crkve Kristove.

U takvim prilikama Božja providnost uskrisuje junaka sasvim oprečna karakteru Luterovu. Bio je to sv. Ignacije Lojola, rodom Španjolac, a po zvanju vojnički časnik, koji je pod ravnanjem čudesnog promisla Božjega i rasvijetljen svrhunaravnom zrakom milosti herojskom spremnošću stavio sve svoje sposobnosti viteškog vojničkog temperementa u službu Bogu i Crkvi, nalazeći u tom jedinu dostojnu svrhu svekolikog čovječjeg stremljenja i borbe za pravom pobjedom, koja završava nebeskom slavom. Osobni značaj i naravne sposobnosti Ignacijeve tipičan su primjer, kako svrhunaravna milost može da oplemeni bazu naravnih darova i sposobnosti tako, da donosi predivne svrhunaravne plodove. Duhu Luterove neobuzdanosti i anarhije u nepriznavanju svrhunaravnog auktoriteta

u ime blistave lažne slobode suprostavlja se duh uzorne i stroge discipline, podvrgnute upravljanju od Boga zajamčenog auktoriteta Crkve, koji donosi istinsku evanđeosku slobodu dušama pravednika, očeličenih u kušnjama. Karakter sv. Ignacija, prožet duhom vojničke stege, udara osebujni pečat novoosnovanoj družbi, kojoj je on sastavio konstitucije, kad je sa svojih 6 drugova na blagdan Velike Gospe 1534. g. položio u Parizu na Montmartre-u zavjet siromaštva, čistoće i revnovanja za spasenje ljudskih duša. Dne 27. IX. 1540. potvrdio je papa Pavao III. konstitucije te novoosnovane zajednice, koja se prozva »Societas Jesu« — Družba Isusova. Od tog je dana D. I. postala prava duhovna vojnička garda katoličke Crkve, koja se svagda isticala viteškim biljegom borbenosti za kraljevstvo Kristovo, te zadobila u eminentnom smislu riječi ime »Ecclesiae militantis«. Viteški duh D. I. doskora je sve jače dolazio do izražaja u njezinom mnogostrukom djelovanju, kako u borbi za obranu kraljevstva Kristova, tako u promicanju njezinih probitaka, sve u znaku devize: »Omnia ad maiorem Dei gloriam!«

1. Boj protiv krivovjerja. Kad je Luterovo krivovjerje povuklo u svoj vrtlog veći dio Njemačke, zaprijetila je opasnost, da se to krivovjerje proširi i među drugim narodnostima unaokolo. U toj pogibli D. I. uložila je najjaču svoju snagu u to, da poput jakog bedema zaustavi širenje hereze u Poljskoj, Austriji, Mađarskoj, Hrvatskoj, Francuskoj i Engleskoj, bilo izravno katehezom, da se katolički puk temeljito pouči u vjerskim istinama, bilo neizravno, uzgojem mladeži, osobito svećeničkog i redovničkog pomlatka, da bude dorastao borbi protiv krivovjerja. Borba bila je naročito žestoka u Engleskoj, gdje je potekla i mučenička krv Campiona i drugova. U Njemačkoj stajao je na čelu te borbe sv. Petar Kanizije, a i kod nas imamo iz tog doba mučenika bl. Marka Križevčanina, koji je primio svoj odgoj kod Isusovaca. Neslomiva energija D. I. ne samo da je uspješno zaustavila širenje krivovjerja, nego je i pozitivno dala snažan poticaj za obnovu katoličkog vjerskog i moralnog života, a osobito za procvat bogoslovske znanosti. Stoga se punim pravom može reći, da je D. I. bila jedan od najzaslužnijih faktora u provedbi istinske katoličke reformacije protiv lažne reformacije, ili točnije rečeno, protiv vala destruktivne revolucije Luterova vjerskog otpada.

2. Misijska djelatnost. Drugo prostrano polje djelovanja jest njezina golema misijska djelatnost. Već sam osnivač D. I. sv. Ignacije želio je, da svim žarom duše započne misijsko djelovanje među muslimanima u Palestini, ali taj prvi njegov korak nije uspio. Putevi Božje providnosti omogućili su uspjehe misijskom djelovanju tek njegovom drugu, sv. Franji Ksaverskom, koji je postao apostolom istočne Azije počevši od prednje Indije do japanskih otoka te je svojom rukom pokrstio oko milijun obraćenika. Djelo sv. Ksavera nastavili su mnogobrojni misionari D. I. nesavladivim heroizmom ne samo u Aziji,

nego i po svim ostalim kontientima svijeta uz cijenu krvi mnogih mučenika. Osobito je za pokrštavanje afričkih crnaca zaslužan sv. Petar Klaver, koji je pokrstio oko 300.000 duša. Tako je D. I. obilato nadoknadila gubitke vjernika, nastale u Evropi otpadom protestantizma, jer je privela mnoštvo obraćenih naroda Azije, Afrike i Amerike u krilo katoličke Crkve. D. I. posvećuje i u današnje doba cvijet svoje snage i aktiviteta misijskom apostolatu širenja svete vjere među neznabošcima, jer od ukupnog broja njezinih članova djeluju njih 3484, t. j. 17%, kao misionari, raspršeni po različitim stranama svijeta, podijeljeni na 51 misijsko područje, koje vodi brigu oko obraćenja 190 milijuna neznabožaca. Među misijskim ustanovama D. I. napominjemo tek najznatnije: 15 sveučilišta sa 10.289 studenata; 12.274 misijske škole što ih polazi oko pola milijuna mladeži; 1938 mladića kandidata svećeničkg staleža; 28 tiskara, 106 misijskih časopisa; 107 sirotišta, 33 bolnice; 7 bolnica za gubavce; 294 dispanzera. U misijskim područjima jedne od najtežih misija u Bengaliji i među afričkim crncima djeluje s velikom požrtvovnošću i nekoliko Hrvata članova D. I.

3. Unutrašnje misije. Pored misija u neznabožačkim krajevima veoma je zamašno djelovanje D. I. u unutrašnjim misijama, gdje se radi na obnovi i preporodu vjerskog i ćudorednog života kršćanskog puka. Na tom području, osobito u posljednjih nekoliko decenija, duguje ovoj družbi i hrvatski narod veliku zahvalnost. U svrhu promicanja vjerskog života služi također njihova propaganda dobre štampe, promicanje duha pobožnosti pomoću apostolstva molitve, Marijinih kongregacija, štovanja Presvetog Srca Isusova i različitih drugih akcija. Osobito su važno sredstvo za duhovnu obnovu katoličkog klera i lajkata duhovne vježbe po metodi sv. Ignacija, što ih D. I. upriličuje diljem katoličkog svijeta. U vezi s time razumljivo je, da D. I. vodi brigu o tom, kako joj ne bi manjkalo vrsnih propovjednika i prokušanih duhovnih vođa, pa zato i nalazimo u njoj imena velikih govornika, kao što su: Bourdaloue, Segneri, Vieira, Skarga, Hunolt, Ravignan, Roh, Felix, Abel i dr.

4. Odgoj mladeži. Jedno od najintenzivnijih područja djelatnosti D. I. jest odgoj mladeži, komu je ona od prvih vremena svog opstanka posvećivala posebnu pažnju. Klaudije Aquaviva, peti general D. I., duboko je shvatio važnost problema vrsnih uzgojitelja i profesora mladeži, te je u tu svrhu sam zasnovao naučni plan »Ratio studiorum« s pripadnim pedagoško-metodičkim uputama za uspješan uzgoj mladeži. Poslije nekoliko decenija opstanka D. I. izašli su svuda na glas njezini odgojni zavodi, koje je podizala u velikim kulturnim centrima, a i u znatnijim provincijskim gradovima pod imenom kolegijâ i akademijâ, kamo su najodličniji krugovi slali cvijet mladeži, da se odgaja i poučava u osnovnom znanju i umijeću, i da stječe akademsku naobrazbu. Kao snažno po-

magalo u vjerskom odgoju mladeži služile su Isusovcima Marijine kongregacije, iz kojih redova i danas izlazi elita pobornika katoličke akcije. Nije stoga čudo, da je D. I. zbog svoga uspješnog uzgojnog i naučnog djelovanja stekla toliko povjerenje i priznanje, da je u vrijeme tik prije svog ukinuća brojila oko 200.000 pitomaca u svojim odgojnim zavodima. Za vrijeme pak samog ukinuća D. I. ruska carica Katarina II. uzima Isusovce pod svoju zaštitu i dopušta im da u njezinom carstvu drže svoje odgojne zavode i škole, ne dopuštajući da se u njezinom carstvu proglasi papinski breve o ukinuću družbe.

D. I. stekla je također velikih zasluga za odgoj i školstvo u hrvatskom narodu. Dubrovnik, kao hrvatska »Atena«, primio je prvi već g. 1560. Isusovce, koji su tu osnovali glasoviti »Collegium Ragusinum«, gdje je primala naobrazbu mnogobrojna dubrovačka inteligencija, naročito književnici i diplomati. God. 1606. osnivaju Isusovci kolegij (gimnaziju) u Zagrebu, a g. 1638. dodaju mu filozofiju (akademiju) i teologiju. Nadalje osnivaju gimnazije: na Rijeci g. 1610; u Varaždinu 1630; u Požegi 1698; u Osijeku 1702; u Beogradu 1724; u Petrovaradinu 1765. U vrijeme dakle teške borbe hrvatskog naroda za svoj opstanak Isusovci daju hrvatskoj mladeži kulturu ravnu onoj drugih zapadnih evropskih naroda, i time stiču sebi neprocijenjene zasluge za hrvatski narod, da je u kulturi ravan ostalim zapadnim kršćanskim narodima.

5. Promicanje znanosti. Kruna kulturno-odgojnog djelovanja D. I. jest njezin snažan udio u svim područjima znanosti, naročito filozofije i teologije. Kolikih je zasluga stekla D. I. na tom području do danas, vidi se po tom, što ona uživa posebno povjerenje najviše crkvene uprave, koja joj povjerava vodstvo najviših crkvenih uzgojnih i naučnih zavoda, kao što je n. pr. odgojni zavod za elitu katoličkoga klera »Germanicum« u Rimu, zatim papinsko sveučilište »Gregoriana«, Papinski Biblijski Institut u Rimu i u Jerusalemu, i Orijentalni Institut u Rimu. Osim toga D. I. dala je katoličkoj Crkvi čitavu falangu prvorazrednih naučnih stručnjaka tako, da je po njima sama družba smatrana redom stručnih učenjaka i profesora. Već na crkvenom saboru u Tridentu počašćeni su pohvalom otaca kao najbolji teolozi članovi D. I. Laynez i Salmeron. Među svijetlim imenima naučenjaka priznata je svetačka aureola crkvenih učitelja sv. Robertu Belarminu i sv. Petru Kaniziju. U plejadi naučnih stručnjaka ističu se u struci: skolastičke filozofije: Taparelli, Liberatore, Cathrein, Hontheim, Urráburu, Monaco, Remer, Donat, T. Pesch; dogmatičari: Suarez, de Lugo, Lessius, Molina, Perrone, Franzelin, Mazzella, Palmieri, Wilmers, Kleutgen, Billot, Ch. Pesch; biblicisti: Maldonatus, Cornelius a Lapide, Ribera, R. Cornely, Hummelauer, Knabenbauer, Fonck (osnivač pap. Bibl. instituta); moralisti: Toletus, Sanchez, Busenbaum, Gury, Ballerini, Bucceroni, Reuter, Lehmkuhl, Veermersch, Noldin; kanonisti:

Schmalzgrueber, Nilles, Ojetti, Wernz, Vidal, Capello; u crkv. povijesti: Družba Bolandista u Bruxellesu, koja je pokrenula kolekciju »Acta Sanctorum«, Harduin i Granderath kao povjesničari koncilâ, Grisar, Pallavicini, Gretser, Farlati, Schneemann i dr.; ascetičari: Ignacije Loyola, Rodriguez, De Ponte, Nierenberg, Surin, Lallement, Scaramelli, Chaignon, A. v. Doss, Meschler. Na područjima svjetovnih znanosti, osobito prirodnih, također su poznata imena učenjaka D. I.: u astronomiji i matematici: Ricci, Schall, Verbiest, Grimaldi, Cysat, Guldin, Zucchi, Secchi, Belgrado, Hagen i Hrvat Ruđer Bošković; u botanici: Boym, Cobo, Kamel, D'Incarville, Charlevoix; biolog: Wasmann; arheolozi: M. Martin, Kircher, Mannhart, Strassmayer, Kugler; historici: Mariana, Brouwer, Brunner, Balbinus, Daniel, Naruszewicz; povijest umjetnosti i literature: Tiraboschi, Andres, Denis, Longhaye, Baumgartner, Braun; umjetnici: Seghers, Dal Pozzo, De Breul; filozofi: De Nobili, Perpignan, Alvarez, Torsellino, Pontanus, Gretser, Perzivales, Beschi, Colonia; pjesnici: Bidermann, Spee, Balde, Sarbiewsky, Avancini, Rosacinus, Bresciani, Hopkins. Za hrvatsku literaturu pripadaju u broj zaslužnih njezinih predstavnika svijetla imena prvih gramatičara i leksikografa: Kašića, Mikalje, Habdelića, Arderija della Bella, Sušnika, Jambrešića; pjesnika: Ignjata Đorđića i nedavno preminulog M. Pavelića.

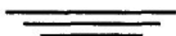
6. Uzori svetačkog života. Kao najljepši ures D. I. treba da na posljetku spomenemo divnu četu svetačkih uzora, koje je Crkva podigla na čast oltara, i to među njima 23 sveca i 139 blaženika, a u toj četi imade 134 mučenika.

U vremenu 400-godišnjeg svog opstanka proživljavala je D. I. teške borbe u obrani od svojih neprijatelja, a naročito u bojevima za obranu Crkve Kristove. Neprijatelji D. I. nisu se u toj borbi žacali ni najcrnijih kleveta protiv nje. Providnost Božja dopustila je, da družbu Isusovu zadesi i najteža kušnja ukinuća za pape Klementa XIV., što je proglašeno papinskim breveom »Dominus ac Redemptor« od 21. VII. 1773. Od toga dana održala je D. I. kontinuitet svog opstanka jedino na području Rusije, gdje je carica Katarina II. spriječila proglašenje pomenutog ukinuća. Ali nakon ove najteže kušnje slijedio je tim utješniji triumf pravde. Za pape Pija VII. počela je Sv. Stolica djelomično dizati zabranu D. I., dok napokon nije isti papa dne 7. VIII. 1814. bulom »Sollicitudo omnium ecclesiarum« sasvim ukinuo zabranu i dopustio općenitu obnovu D. I. Od toga vremena D. I. počela je obnovljenom snagom kao pomlađena opet razvijati svoje plodosno djelovanje po uzoru svojih starih tradicija na svim područjima spasonosnog rada za promicanje slave Božje.

D. I. posebno je zadužila i hrvatski narod svojim blagotvornim djelovanjem posljednjih nekoliko decenija na vjer-

skom i moralnom preporađanju katoličkog puka održavanjem misija, širenjem katoličke štampe, promicanjem duha pobožnosti apostolstvom molitve i štovanjem Presvetog Srca Isusova, a osobito uzgojnim djelovanjem među mladeži pomoću Marijinih kongregacija i u odgojnim zavodima našeg svećeničkog i redovničkog pomlatka. Neprijateljima katoličke Crkve i hrvatskog naroda bilo je njihovo djelovanje trn u oku, pa se svi još živo sjećamo one kampanje, koja je zaprijetila družbi Isusovoj, kao najjačem stupu hrvatske katoličke svijesti, izgonom ili barem zatočenjem. Ali svijesna hrvatska katolička javnost podigla je jednodušno snažan protest protiv ovakova nečuvenog nasilja i time dala sjajnu zadovoljštinu i priznanje zasližnom djelovanju D. I. kod nas.

Razumljivo je stoga, da se ove godine, na dan 27. rujna i slijedeće nedjelje, kad se slavio 400-godišnji jubilej opstanka D. I., sav hrvatski katolički narod sa srdačnom radošću priključio ovoj slavi s toplim molitvama Svevišnjemu, da i unapredak što obilnijim blagoslovom pomaže djelovanje D. I. na procvat vjerskog života hrvatskog naroda i na dobro svete Crkve, a sve pod divnim geslom: »Omnia ad maiorem Dei gloriam!«



RECENZIJE.

Bernhard Jansen, Die Geschichte der Erkenntnislehre in der neueren Philosophie bis Kant. Schöningh, Paderborn 1940.

To je prvi svezak, o noetici novovjekovne filozofije do uključivši Kanta; drugi će biti o metafizici toga razdoblja, treći o etici. Bez bibliografske tehnike i općeno povijesnih podataka, knjiga nam (u oslonu na izvore) prikazuje idejne i problemske komplekse, oživljene unutarnjim vezama, napose koliko je filozofska cjelina 17. i 18. vijeka bila pod uplivom skolastike. U tome je pravcu ta knjiga originalna i daje važnu nadopunu dosadašnjoj literaturi. Jedva bi tko drugi, osim Jansena, i bio pozvan za taj posao, kome su prethodile mnoge pojedinačne studije s ovoga područja, pa je knjiga bogat rezultat istraživalačkih predradnja. Pretpostavlja, dakako, čitaoca dovoljno upućena u povijest filozofije i glavnu njezinu problematiku. **Z.**

Engelbert Wingendorf S. J., Das Dynamische in der menschlichen Erkenntnis. Bd. 1. 1939, B. 2. 1940. Hanstein, Bonn.

Uglavnom je to u tekstualnim izvadcima reprodukcija Maréchalova opusa »Le point de départ de la métaphysique«. U vidu finalne dinamike razuma traži se opravdanje spoznajnoj objektivizaciji u ontološkom smislu — suprot fenomenalističke objektivacije u smislu Kantova apriorizma. Maréchalu je bila intencija pokazati, kako se kod Tome Akvinskoga nalaze elementi noetičkog sistema, koji spoznajnu objektivaciju svodi na bitak kao takav (= ontološki, metafizički), da na osnovu toga uzmogne opravdati sposobnost razuma za spoznaju metafizičke ili apsolutne realnosti. Pretpostavka, da je objekt spoznaje bitak kao takav, služi polaznom točkom u opravdanju metafizičke spoznaje. Tu je razlaz sa Kantom! K njegovu je noetičkom nazoru osnovna pretpostavka, da je spoznajna objektivacija vezana na osjete — i zato zabacuje teoretsku metafiziku. Da nju rehabilitira, Maréchal se vraća na polaznu točku: usmjerenost razuma prema bitku kao takovom. Ovu tezu tumači na svoj način — i o tome je pred desetak godina bilo dosta rasprave. Wingendorf, na poticaj Jansena, obnavlja Maréchalovu teoriju, djelomično ju nadopunjuje i navodi prognoze (Descoqs, Przywara . . .). Djelo je izašlo kao 15. i 16. svezak Söhngenovih »Grenzfragen zwischen Theologie und Philosophie«. **Z.**

Slavič dr. Matija, Sveto Pismo Stare Zaveze, I del, Pet Mojzesovih knjig in Jozuetova knjiga. Založila Družba sv. Mohorja v Celju 1939, 8°, str. XVI + 650, s prilogom 4 tabelâ. Cij. vez. u platno din. 96; za članove Društva sv. Mohora din 72; vez u polukoži din 116; za čl. din 87.

Poslije kako je već u dva izdanja objelodanjen u slovenskoj bogoslovskoj literaturi prijevod Sv. Pisma Novoga Zavjeta od univerzit.

profesora dra A. Snoja, dao se na zamašni pothvat prevođenja Sv. Pisma Staroga Zavjeta univerzit. profesor dr. Matija Slavič. Ovaj prvi svezak prijevoda pet knjiga Mojsijevih i Josuine knjige prvi je plod njegova nastojanja. Prijevod je načinjen izravno iz originalnog hebrejskoj jezika, dok su uz ostale bilješke po potrebi naznačene razlike u prijevodu Vulgate.

Prevodilac je nakon predgovora stavio kratki opći uvod u Sv. Pismo St. Z., a po tom posebni uvod u Pet knjiga Mojsijevih, gdje daje samo kratki sadržaj pojedinih knjiga. Zatim slijedi sam tekst prijevoda, razdijeljen sadržajnim naslovima pojedinih odsjeka, dok su brojevi pojedinih glava masnim tiskom izbačeni na rubu teksta, a brojevi verzova običnim tiskom. Tekst prijevoda vidno se veličinom garmonda razlikuje od bilježaka ispod linije, štampanih petitom. Na prvi pogled upada u oči, da bilješke nisu preobilate; što više, na nekim mjestima imade i po nekoliko stranica bez ikoje bilješke. Prevodilac se dakle ograničio na malen opseg napomena, t. j. tek toliko, koliko su one potrebne za razumijevanje u tekstu nejasnih mjesta, dok je opširno tumačenje s pravom prepustio eventualnim komentatorima, premda su neki očekivali uza sam prijevod obilniji opseg bilježaka. Međutim sigurno je i prevodilac imao na umu načelo, da je dobar i jasan prijevod sam po sebi već u neku ruku komentar.

Što se tiče karakteristike samog prijevoda, on odaje vrsnog naučnog stručnjaka, koji poznaje i najsuptilnije nijanse duha hebrejskog jezika te ih vješto pretače u slovenski jezik, tako da se jedva gdje osjećaju tragovi hebraizama, koji se inače u drugim prijevodima na svakom koraku susreću.

U pogledu transkripcije hebrejskih vlastitih imena prevodilac usvaja mišljenje slovenskih jezikoslovnih stručnjka A. Breznika i F. Ramovša, koji se uglavnom priklanjaju oblicima Vulgate, što su postali uobičajeni u slovenskom jeziku, dakako ipak nešto udešeni prema slovenskom izgovoru. Kako je poznato, kod nas se zbog toga pitanja povela polemika protiv našeg prevodioca Sv. Pisma Staroga Zavjeta, g. univerzitetskog profesora dra A. Sovića, koji je htio hebrejska vlastita imena prilagoditi hrvatskom jeziku prema geniju i glasovnim zakonima toga jezika, ali je u tom naišao na protivljenje. Međutim držimo, da time još nije izrečen konačni naučni sud o tom pitanju kod nas.

Na teškim kritičnim mjestima prevodilac ne postavlja novih teorija o neriješenim problemima, nego se priklanja onom mišljenju, koje je po sudu zdrave kritike najvjerojatnije i oslanja se na svjedočanstva tradicije. Ne možemo se ovdje upuštati u analizu svih takovih mjesta, jer su vrlo brojna, nego ćemo taknuti samo neka najznatnija.

Odmah na početku Geneze (1, 2) dolazi mjesto, što ga Vulgata prevodi: »et Spiritus Dei ferebatur super aquas«, koje naš prevodilac izražava: »in duh božji je vel nad vodami«, te prema tomu slijedi tradiciju Vulgate. Daničić prevodi ovo mjesto: »i duh Božji dizaše se nad vodom« (Sv. Pismo St. i N. Z., izd. Brit. i inostr. bibl. društva, Budimpešta 1912), a naš najnoviji lekcionar od univerzit. prof. dra N. Žuvića prevodi ovo mjesto neobično verbalno prema Vulgati: »i Duh se Božji nosio nad vodom« (str. 45), dok ga inače obično prevodimo: »i Duh Božji

lebdio je nad vodom«. Prevodilac se dakle opredjeljuje za smisao, koji zastupaju već najstariji grčki prijevodi, kao LXX, Akvila, Simah, Teodocijon i najistaknutiji predstavnici kršćanske predaje, t. j. da se pod riječju »Duh Božji« imade razumijevati ili stvaralačka i oživljavajuća moć Božja, koja djeluje, kako u uzdržavanju, tako i u daljnjem uređivanju svijeta; ili, što više, izravno treća Božanska Osoba, Duh Sveti. Naročito tumačenje podaje hebrejskom glagolskom obliku מְרַחֶפֶת sirska tradicija, koja ovom glagolu daje značenje: fovere, incubare = grijati, leći, kao što je radnja ptice, što toplinom svoga tijela grije jaja, iz kojih se izležu mladi. Ovo značenje podsjeća na mitološku priču »de ovo mundi«. Ali gledajući na unutrašnju vezu konteksta čini se, da nije bez temelja mišljenje, koje daje ovoj frazi sasvim realističko značenje, a dopušta ga hebrejsko značenje riječi, što sačinjavaju ovu frazu: »spiritus Dei ferebatur super aquas«, t. j. da se može prevesti i ovako: »i silan vjetar duvao je nad vodom«. Hebrejska naime riječ »ruah« ima dvostruko značenje: duh i vjetar; riječ pak »Elohim« ima pored značenja »Bog« također atributno značenje, da se istakne silna veličina, kao n. pr. u frazi: »Mons Basan, mons Dei« (Ps 67, 16) = Goro basanska, silna (golema, velika) goro!« (Isp. Gesenius — Buhl, Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch, Leipzig 1921, str. 40, stupac II, pod 2. »har-Elohim«, »eš Elohim«). Dakle, mjesto »Duh Božji« moglo bi se prevesti: »silan (jak) vjetar duvao je nad vodom«. Ovakav prijevod logički bi se nadovezivao na prva dva stavka, koji opisuju fizičko stanje stvorene zemlje: »bila je pusta i prazna, tama bila je nad bezdanom« — i kao dopuna slijedio bi opis stanja zračnog sloja nad vodom: »i silan vjetar duvao je nad vodom«. Možda ne bi bilo na odmet, da je prevodilac u bilješci spomenuo i ovu mogućnost smisla hebrejskog teksta.

Kod »protoevanđelja« (Gen 3, 15) prevodilac, razumljivo, slijedi hebrejski tekst, i zato prevodi: »Sovraštvo bom postavil med teboj in ženo in med tvojim zarodom in njenim zarodom; ta ti bo glavo strl, ti ga pa boš ranila na peti«, — dodavši u bilješci objašnjenje o razlici u Vulgatinom tekstu.

Jedno od vrlo teških mjesta jesu riječi Jakovljeva blagoslova Judi (Gen 49, 10), koje glase u Vulgati: »donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium«, — što je posve slobodan prijevod, koji predpostavlja drukčije čitanje hebrejskog teksta, nego je današnji masoretski, t. j.: אֲשֶׁר לוֹ יִקְהַת עַמִּים mjesto: שִׁילֹה וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים = »cui competit (scil. iudicium), cuique (scil. competit) oboedientia populorun«. Ovog se potonjeg čitanja držao i naš prevodilac razrješujući ga ovako: »dokler ne pride tisti, ki mu gre, in njemu bodo narodi pokorni«. U jednom i u drugom slučaju ima ovo mjesto nedvojben mesijanski smisao, t. j. proriče dolazak Spasiteljev u vrijeme, kada će biti oduzeta kraljevska vlast od plemena Judina. O tom mjestu postoji golema egzegetska literatura. Najteži problem leži u nejasnosti riječi »šiloh«, jer o njoj samoj napisao je učeni židovski rabin Poznanski monografiju u objamu od 500 stranica (Heinisch, Genesis, Bonn 1930, str. 413).

Posebni su problemi za prevodioce ona mjesta starozavjetnih hebrejskih tekstova Sv. Pisma, gdje se opisuju akcije prinošenja žrtava

prije spaljivanja, što je u hebrejskom izraženo riječima תְּנוּפָה primicanje i odmicanje, i תְּרוּמָה = dizanje i spuštanje (Exod 29, 24. 20s; Lev 7, 30; Num 18, 18 i dr.). U Vulgatinom prijevodu označuje se jedna i druga radnja zajedničkim izrazom: elevatio, elevatum. Ali prema predaji talmudista i izlaganju biblijskih arheoloških stručnjaka (Kortleitner, Arheol. bibl., Oeniponte 1917, str. 314). תְּנוּפָה znači horizontalno pomicanje žrtve, držane u rukama, u smjeru napred i natrag, ili prema mišljenju drugih, od istoka prema zapadu i od sjevera prema jugu, a תְּרוּמָה znači dizanje i spuštanje žrtve u smjeru vertikalnom. Tim se akcijama simboliziralo, da se žrtva prikazuje Bogu kao univerzalnom Gospodaru svijeta, a ako se taj simbol posmatra retrospektivno s novozavjetnog liturgijskog stajališta, on nam već kod starozavjetnih žrtava očituje znak križa. Daničić izražava u svom prijevodu te akcije žrtvovanja riječima: »obrtati«, »žrtva obrtana« i »podizati«, »žrtva podizana« (Exod 29. 24. 26s). Naš prevodilac ispravno prevodi značenje tih radnja oblicima glagolâ »primikati in odmikati« i »dvigati«. Ovakav prijevod svakako je točniji, nego u Daničića: »obrtati«, »žrtva obrtana«, jer to bi imalo značenje akcije slične obraćanju na ražnju, što, čini se, ne bi odgovaralo simboličkom aktu prinašanja.

Iz ovih nekoliko primjera lako razabiremo načela, kojih se držao prevodilac kod rješavanja težih mjesta. Svakako ovaj prvi svezak prijevoda Sv. Pisma St. Z. na slovenskom jeziku treba radosno pozdraviti kao uspješan plod marnoga rada vrlog naučnog stručnjaka sa željom da proslijedi u tom radu, dok ne bude okrunjen konačnim uspjehom, t. j. objelodanjenjem prijevoda čitavog Sv. Pisma St. Z., koji je predviđen u četiri sveska: I. Mojsijevo petoknjižje i knjiga Josuina; II. Preostale povijesne knjige od Sudačke do uključivo Makabejskih; III. Poučne ili pjesničke knjige; IV. Proročke knjige.

Tehnička oprema, tisak i papir kao i uvez veoma su ukusni. Stoga već prvi svezak ovoga prijevoda najtoplije preporučujemo.

Dr. J. Oberški.

Žuvić dr. Nikola, Čitanja i Evanđelja na nedjelje i blagdane u crkvenoj godini, Zagreb 1940. 4°, 176 str.; cijena (prema kakvoći uveza između platnenog sa crvenim rezom do crne kože u zlatorezu) od dinara 126 do 200.

Pred nekoliko mjeseci izašao je iz štampe novi liturgijski priručnik pod gornjim naslovom, priređen od sveučilišnog profesora bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, g. Dra Nikole Žuvića, i to, kako je istaknuto u podnaslovu knjige i u predgovoru: »po naredbi i dopuštenju zagrebačkog nadbiskupa i suglasnosti hrvatskog katoličkog episkopata, u smislu crkvenih propisa, za upotrebu u javnoj službi Božjoj.« Knjiga je štampana u folio formatu, dvostupačno, sa crveno istaknutim naslovima blagdana, na solidnom papiru, a može se nabaviti po želji u različitim uvezima uz cijenu koja odgovara odnosnoj opremi. Priručnik je službeno propisan za crkvenu upotrebu od nadbiskupskih i biskupskih Ordinarijata u Zagrebu, Sarajevu, Beogradu, Đakovu, Senju i Hvaru, kako je saopćeno u »Hrv. Straži« od 9. X. 1940. Povodom izdanja ove knjige na-

pisao je sam auktor opširniji referat u »Katoličkom Listu« br. 24., 25 i 26. 1940., gdje je izložio načela, prema kojima je priredio knjigu. Povrh toga donijeli su zagrebački dnevnici prigodice bilo objavu, bilo opširniji literarni prikaz kritiku knjige (Obzor 24. VIII. 1940.; Jutarnji List 22. IX. 1940.; Novosti 13. X. 1940., str. 15—16). Na kritiku u »Novostima« osvrnuo se auktor u »Hrvatskoj Straži« od 1. XI. o. g. na što je uslijedila replika u »Novostima« od 3. XI. o. g. Budući da je izdanje ove knjige od posebne važnosti zbog službene upotrebe u liturgiji, potrebno je, da se i u našem stručnom glasilu rekne o njoj koja riječ, tim više, što su u spomenutim dnevnicima doneseni kritički prikazi što u pozitivnom, što u negativnom smislu.

I. Sadržaj podijeljen je prema uobičajenom rasporedu u Rimskom Misalu: I. i II. dio crkvene godine odgovara onomu, što je u RM »Proprium de tempore«; dalje slijede perikope svetačkih blagdana, u RM »Proprium de sanctis«; zatim perikope zajedničkih misa svetaca i Bl. Dj. Marije, u RM »Commune sanctorum«; napokon perikope prigodnih i pokojničkih misa, u RM »Missae votivae« i »Missae pro defunctis«. Ispred teksta perikopa svagdje je istaknut crvenim slovima natpis odnosne nedjelje ili blagdana, a kod nepomičnih svetkovina označen je i njihov datum. Ovakav je poredak najnaravniji i posve u skladu s liturgijskim propisima. Što se tiče samog oblika i veličine tih crvenih naslova, vjerojatno je da ne će zadovoljiti biraniji ukus čitalaca, na kakav su navikli u skladnoj varijaciji slova službenih izdanja rimskih liturgijskih knjiga; ali ovdje valja imati u vidu i tehnički nedostatak tiskare za takav posao. Bilo bi također poželjno, da je jače istaknut i liturgijski rang pojedinih većih svetkovina, osobito Božića, Bogojavljenja, Uskrsa, Uzašašća, Duhova i t. d. Međutim taj nedostatak tehničke naravi nije toliko važan, koliko sadržajni, kojemu čini opravdanu zamjerku kritik prof. J. Gršković u navedenom br. »Novosti«, t. j. da taj liturgijski priručnik nije k o m p l e t n i izvadak svih epistolarnih i evanđeoskih perikopa iz čitavog misala, jer ne sadržaje niti svih ferijalnih lekcija niti od svih svetačkih blagdana, imajući dakako u vidu i posebne svetkovine u nekim našim krajevima i dijecezama. U tom pogledu, valja priznati, potpuniji je lekcionar o. P. Vlašića. Osobito je od velike vrijednosti na svršetku knjige višestruko kazalo: 1. Kazalo samih perikopa blagdana; 2. Tabla biblijskih tekstova Vulgatina kanona; 3. Alfabetsko kazalo imena blagdana, misa i svetaca. Ova kazala omogućuju brzu i laku orijentaciju u knjizi.

II. Što se tiče samog prijevoda, čuli su se s jedne strane povoljni, ali ne dovoljno konkretno argumentirani, a s druge strane dosta nepovoljni, ali konkretno argumentirani glasovi. Svakako ovo je pitanje mnogo važnije od pitanja sadržajne potpunosti i tehničke opreme, pa zato treba da ga ovdje pomnije promotrimo.

Ispravno je načelno nastojanje auktora, da dade prijevod u laganom jeziku, očišćenom od arhaizama i brojnih semitizama, kojih se nisu mogli otresti mnogi stariji prevodioci, ali mu se općenito zamjera pretjerana protivna skrajnost, što ju je u predgovoru naglasio kao načelo, da hrvatskih prijevoda nije upotrebljavao zato, »da ne bi zapao u shematičnost«. Držimo, da se dosadašnjim našim prevodiocima mora priznati.

da je svaki od njih u najplemenitijoj nakani nastojao dati svojim prijevodom ono, što je smatrao najboljim. U tom se radu zacijelo svaki od njih suočio s brojnim problemima, koje je prema individualnom maru i spremnosti nastojao riješiti. Stoga promatranjem starijih prijevoda može svaki novi prevodilac ne samo da sebi prištedi veliki dio truda, koji su već drugi uložili, nego da i mnogo toga nauči iz njihova iskustva, a konačno i to, da usporedi svoj prijevod s njihovima i da prosudi, da li njegovo djelo predočuje napredak ili nazadak. Štogod imade dobra u starim prijevodima, može se mirne duše zadržati, a novo se uvodi, kad je sasvim sigurno utvrđeno, da je bolje od onoga, što je bilo do sada. Takav je postupak u skladu i s duhom opravdanog konzervatizma u crkvenoj liturgiji, da se predusretne pogibli iskrivljenog shvaćanja same doktrine, koja možda, zaodjenuta u ruho novijih riječi, ne bi bila dosta vjerno izražena. Zato i postoji u liturgijskoj literaturi posebna terminologija, koja je dugovjekom tradicijom zadobila svoj sakralni karakter; pa makar bi u svjetovnoj literaturi mnoge riječi bile arhaizmi, ipak im ovdje pripada časno mjesto zbog toga, jer su vjerni tradicionalni čuvari točno određenih pojmova crkvene doktrine. To je i jedan od osnovnih razloga, zbog kojih se katolička Crkva tako konzervativno drži upotrebe mrtvog latinskog jezika u liturgiji. Neosporiva je činjenica, da se svaki živi jezik neprestano razvija i zbog toga se često mijenjaju nijanse značenja pojedinih riječi. Uvijek je dakle potreban velik oprez u izboru novih izraza i njihova značenja kod moderniziranja prijevoda liturgijskih perikopa Sv. Pisma, pa zato je od ne male važnosti uvid u kontinuitet napretka u jeziku u dosadašnjim izdanjima hrvatskih lekcionarija. To napokon zahtijeva i karakter stručne reputacije u ovakvoj vrsti rada.

Suvišno je da se opsežno rekapituliraju kritičke primjedbe g. prof. J. Grškovića, koje su, apstrahirajući od lične temperamentnosti, stvarno u svom pretežnom dijelu opravdane, te odaju ruku vrsnog filologa hrvatskog, staroslovenskog i staroklasičnih jezika. Držim da ne ću biti indiskretan (jer je uostalom i sam auktor u svom predgovoru to napomenuo), ako spomenem, da sam kao cenzor upozorio g. auktora na mnoge stvari, da ih popravi prije, nego preda rukopis u štampu, ali je on moje napomene tek djelomično uvažio (što je, uostalom, stvar njegova suda). Među ostalim mnogo sam naglašavao, da treba pisati »Jerusalem« ili »Jerusolim«, a ne »Jeruzalem«, jer ovdje nije opravdano primjenjivati pravilo fonologije latinskoga jezika, da se »s« između dva vokala čita kao »z«, budući da je »s« u riječi »Jerusalem« nastao prema hebrejskom »Jerušalem«, a taj »š« redovno se u hrvatskom jeziku transkribira sa »s«, kao n. pr. hebrejska imena. »Šaul«, »Šemuel« prelaze u hrvatskoj transkripciji u: Saul, Samuel. Po istom pravilu nije ispravno »Izaija«, nego »Isaija«, jer je u hebrejskom »Ješa'jah«; tako i hebrejska imena: »Šadrak« i »Mešak« treba transkribirati: Sidrak (što je i auktoru ispravno), Misak, a ne Mizak (Str. 53 i 54). U vezi s time valja napomenuti i za hebrejski konsonant »tsade« ili »ssade«, koji izgovaramo ili kao oštri »s«, ili kao »c«, da se u hrvatskom jeziku transkribira sa »s«, kao na pr. u riječi »Melkisedek«, kako ispravno ima auktor u perikopi poslanice Hebrejima na dan sv. Tome biskupa (str. 8). Dosljedno s istoga razloga

treba pisati »Isak«, a ne »Izak« (str. 48), jer u hebrejskom glasi »Jiçhaq« ili »Jishaq«, gdje se »çade« ili »sin«, pogotovo zbog oštro aspiriranog »h« koji po tom slijedi, ne smije transkribirati sa »z« nego sa »s«. Ne mogu da se saglasim s g. kritikom Grškovićem, da je bolje »Židovima« nego »Hebrejima«, pa naglašujem, da je to auktor u rukopisu na moj poticaj promijenio od »Židovima« u »Hebrejima«, kad se radi o poslanici sv. Pavla Hebrejima. Razlog zato jest sama autencija naslova, a i stvarni pojam, jer »Židovi« su samo jedno pleme »Hebreja«, a »Hebreji« su sva plemena Jakovljeva potomstva kao odabranog naroda. Da je postojala distinkcija izraelskih plemena još u doba apostolsko, vidi se odatle, što sv. Pavao za sebe izričito kaže, da je »Hebrejin« i »Izraelita« iz plemena Benjaminova (Rim 11, 1; Flplj 3, 5), ali se nigdje ne identificira sa Židovima, nego to jasno distingvira, kad kaže: »Factus sum Judaeis, tamquam Judaeus« (I Kor 9, 20) = »... Židovima kao židov« — naglašuje se dakle sličnost, a ne identitet.

Što se tiče čišćenja od arhaizama, najjače dolazi u Žuvićevu lekcionaru do izražaja uklanjanje mnogobrojnih imperfekata, aorista i participa, koje nastoji pretežno pretvarati u perfekte, odnosno participe aorista razrješivati s vremenskim rečenicama, n. pr. »kad je čuo« mjesto »čuvši« (str. 2). U tom pogledu prijetila je ispočetka opasnost suvišno radikalnog, malone šablonskog postupka, od čega je auktor ipak na moj savjet u velikoj mjeri popustio, i to s razloga, jer je uvidio, da je na mnogim mjestima vrlo opravdana upotreba aorista i historijskog prezenta, a nerijetko i imperfekta, budući da varijacija tih vremena omogućuje gipkost prijevoda u hrvatskom jeziku; povrh toga gdjekad nam pomaže, da se preciznije približimo originalnom smislu, nego je to moguće u latinskom prijevodu Vulgate zbog nedostatka glagolskih vremena i načina, kojima grčki jezik znatno natkriljuje genij latinskoga jezika. Ali treba primijetiti, da auktoru zbog ove reforme nije svuda uspjelo potpuno uskladiti stilističku izmjenu i međusobnu povezanost vremenskog redosljeda, odnosno prelaza iz jednog vremena u drugo. To osobito izbija na vidjelo u prevođenju Pavlovih poslanica, koje je bez sumnje stilski najteže prevoditi zbog mnogostruko sastavljenih anakoluta. Tako n. pr. u Pavlovoj poslanici Rimljanima na 1. nedjelju Adventa dobro je razriješen particip prezenta »scientes« s prezentskim oblikom »znate« (str. 1), bolje nego u Ivekovića »znajte«. Malo dalje, poslije »povjerovasmo« bolje bi se stilski nadovezivali aoristi: »noć prođe, a dan se približi«, nego perfekti: »Noć je odmakla, a približio se dan«. Inače lijepo n. pr. teku perikope poslanica: na 3. nedj. Adventa (str. 2), na božićnu ponoćnicu (str. 4), na dan sv. Tome 29. XII. (str. 8), na 1. 2. 4. i 6. nedj. po Bogojavljenju (str. 12, 14, 15), 1. i 2. korizmenu nedjelju.

U pogledu semitizama auktor je načelno zauzeo ispravno stanovište: razriješiti ih po mogućnosti prema duhu hrvatskoga jezika, a gdje je to nemoguće, mogu se zadržati u doslovnom prijevodu. Tako n. pr.: »inventa est in utero habens de Spiritu Sancto« prevedeno je slobodnije: »ona je začela po Duhu Svetom«, nego u Ivekovića (Čitanja i Evanđelja, III. izd. 1912, str. 138): »nađe se da je zatrudnjela (zanosila) od Duha Svetoga«. Bolje je u našeg auktora »sluga obrezanih« (str. 1), nego u Ivekovića »sluga obrezanja« (str. 2); bolje je »tamna djela«, nego »djela

tame« (Iveković str. 1). U Evanđelju druge božićne Mise ima naš auktor: »a Marija je sve ovo pamtila razmišljajući u svom srcu«, što je bolje nego hebraizam: »čuvaše sve riječi ... slažući u srcu svojem« (Iveković str. 7), premda bi možda bilo još bolje: »... pamtila i u sebi pomno razmišljajući o tom«. Hebraizam: »exclamantes voce magna« prevodi naš auktor sad sa: »vičući svim grlom« (str. 6), što bi bolje bilo: »iz svega grla«; — malo niže: »glasno zavika«, što držimo da je teško podnošljiva tautologija, jer »vikati« već samo u sebi sadržava pojam »glasno«, a osim toga ne može se zamisliti suprotni pojam »tiho (!) vikati«, — pa zato bi bilo bolje zadržati frazu: »jakim glasom«, ili kako imade postojano provedeno u Ivekovića: »iza glasa«. Na drugim mjestima nalazimo kod našeg auktora: »jakim glasom« (str. 30 i 34), ili: »na sav glas« (str. 75), a na jednom mjestu zadržan je hebraizam: »velikim glasom« (str. 39). Hebraizam: »ambulare (coram Domino)« ispravno razrješuje naš auktor sa moralnim smislom: »živjeti«; n. pr. »Živite kao djeca svjetlosti!« (str. 22), Iveković: »kao sinovi svjetlosti hodite!« (str. 30). Ovdje je ujedno zadržan hebraizam: »djeca svjetlosti«, koji bi teško bilo pohrvatiti. Isto tako teško bi bilo sasvim ukloniti hebraizme: »obucite se u Gospodina« (str. 1), »i ne će nestati tvojih godina« (str. 5), »blagoslovljena ti među ženama«, — koji su inače u hrvatskom jeziku razumljivi. Suviše verbalno, čini se, da zvuči prijevod fraze: »super asinam et pullum, filium subjugalis« — »na magarici i mladom od one, koja se ujarmljuje«, — što držimo da je bolje kod Ivekovića (str. 35): »... i na magaretu, mladetu magaričinu«, jer se iz konteksta par redaka prije razabire, da je govor o mladetu te iste magarice. Mogao se, nadalje, ukloniti i onaj teško razumljivi hebraizam: »Što je meni i tebi, ženo?« (str. 13), koji držimo da nije uspješno riješen kod Ivekovića sa: »Što je meni do tebe. ženo?« (I. izd. 1875, str. 15), niti sa: »Što imam ja s tobom, ženo?« (III. izd. str. 15). U prvom slučaju ostaje ovako formulirana fraza u hrvatskom jeziku nerazumljiva, a u oba Ivekovićeva pokušaja zvuči dosta oporo, što ne možemo zamisliti, da bi se moglo čuti iz Isusovih blagih ustiju prema blagom i dobrohotnom upitu Bl. Dj. Marije. Da to mjesto razriješimo, potrebno je uglaviti dvoje: 1) što može značiti upit: *τί ἐμοὶ καὶ σοί;* 2) što može značiti u familijarnom nagovoru riječ *γυνή*, odnosno u vokativu *γύναι*. Po mišljenju biblijskih filologa (Blass-Debrunner, Grammatik des neutestam. Griechisch, Göttingen 1931, § 299, 3. str. 172) može pomenuti upit upravo na ovom mjestu (Iv 2, 4) imati značenje: »Što se to tiče mene i tebe?« — a riječ *γύναι* može u familijarnom nagovoru imati otmjeno značenje: »gospođo!« ili »Gospo!« (ispor. F. Petračić, Gerčko-hervatski rěčnik, Zagreb 1875, str. 176; tako i Fr. Zorell, S. J., Lexicon graecum[2], Paris 1931, str. 268). Prema tome čitavo mjesto, razriješeno u svjetlu ovih značenja, postaje mnogo jasnije, jer bi mu smisao bio ovaj: »Zar se to tiče mene i tebe, Gospo?« ili: »Zar je potrebno, da se brinemo za to ja ili ti, Gospo?« Ovakvo pitanje kao da ima hipotetski smisao: ako je potrebno, da se ja i ti brinemo za to, pričekaj malo, jer još nije došao moj čas. Prema tomu, sadržava j e s n i odgovor na molbu blažene Gospe, i jedino tako možemo shvatiti ono, što nam govori daljnji kontekst o njezinim uputama slugama: »Štogod vam rekne, učinite!« — Mjesto »ženo« također bi bolje pristajalo: »Go-

spo!« u prijevodu Isusovih riječi na križu: »Mulier, ecce filisus tuus!« = »Gospo(đo), evo ti sina!« — nego: »Ženo, evo ti sina!« (str. 44, kod Iv 19, 26).

U novom lekcionaru imade nadalje nekih mjesta, gdje je prevodilac nastojao dati jasniji smisao, nego je u latinskom liturgijskom tekstu, tako n. pr. Vulgatin »exquisierat« u Evanđelju na dan Nevine dječice (str. 7) prevodi sa: »točno ispitao«, što znači više, nego kaže Vulgata i grčki tekst. Dalje, Vulgatin »nardi spicati pretiosi« (Mark 14, 3) prevodi radije prema grčkom πιστικῆς sa: »prave nardove pomasti« (str. 31), premda ovdje nije trebalo zbog jasnoće utjecati se originalnom tekstu, jer je i Vulgatin tekst dosta jasan, ako se prevede sa: »pomasti od nardova klasja«, kako imade Iveković (u III. izd. str. 45). Od narda se naime može praviti dragocjena pomast od soka iz korjena i iz klasja, ali ova potonja mnogo je jača i skupocjenija.

Imade mjesta, gdje je prevodilac bez dovoljnog razloga znatno oslabio smisao teksta, premda se latinski i grčki tekst sasvim slaže. Tako n. pr. tekst: »Et egressus foras Petrus flevit amare« preveden je: »I izađe van, udari u plač« (str. 38). Ovo ne valja ni gramatički, jer je izostavljen subjekt »Petar«, niti stilistički, jer druga rečenica, koja se nadovezuje bez veznika, nije dovoljno povezana s prеđašnjom, a niti je stvarno točno izražena misao originalnog teksta, jer je mnogo puniji smisao fraze: »flevit amare«, koju i u hrvatskom jeziku možemo sasvim jednako prevesti sa: »gorko zaplače (proplače)«, kod Ivekovića: »plaka gorko« (str. 57). Nije dobro u duhu hrvatskog jezika preveden izraz: »sequere me« sa: »idi za mnom!« (na dva mjesta u Evanđ. na blagd. sv. Ivana apostola, str. 7). Imperativ: »idi!« uzima se u smislu, kada se nekoga šalje od sebe drugamo; a ovdje bi trebalo reći: »Pođi« ili »hajde za mnom!« — Nije zgodno reći za haljine, da su »mekušaste« (str. 2), nego »meke«. Postoji doduše imenica »mekušac«, koja se u drugotnom smislu uzima za oznaku ljudi pretjerane osjetljivosti na neugodne podražaje, ali haljine su neživo biće, koje ne mogu imati takovih podražaja. Uostalom u rječniku Broz-Ivekovića i ne nalazimo ovog pridjeva. U Evanđelju na 23. nedj. po Duhovima (str. 82) stavak: »et tenuit manum ejus. Et surrexit puella« — stilistički je nezgodno preveden sa: »uze ruku djevojke i djevojka je ustala«. Fraza »uze ruku« značila bi, da je ruka bila odijeljena od tijela; zato bi ovdje bilo na mjestu osvijetliti značenje utjecanjem k originalnom tekstu i prevesti: »uhvati je za ruku, i djevojka ustade«, — ili još bolje, da stilistički bude još jasnije: »primi djevojku za ruku, i ona ustade«. Odmah dalje, mjesto: »I taj glas proču se« bilo bi bolje reći: »I glas o tom . . .«

Nije bilo potrebno, da se traže pretjerani eufemizmi, kao n. pr. »tijela« (str. 155) mjesto »utrobe«, kako imademo kod Slovenaca: »sad tvojega telesa« u molitvi »Zdravo Marijo«; tako ni »imati sina« mjesto »roditi«, pogotovo, kad je poznato, da u biblijskoj terminologiji ovaj izraz imade svoje posebno važno juridičko značenje. Vrlo neobično prevedena je Vulgatina fraza: »et Spiritus Dei ferebatur super aquas« sa: »a Božji se dah nosio nad vodom« (na Vel. Subotu, iz Gen 1, 2; str. 45). To je suviše verbalan prijevod, koji je manje razumljiv od onoga, kako se obično prevodi: »i Duh Božji lebdio je nad vodom«. Tu je opravdano, da se ne-

jasni smisao glagola »ferebatur« objasni utjecanjem k originalnom tekstu »merahhefeth«, koji znači: »bijaše lebdeći«, dakle »lebdio je« (ispor. Deut 32, 11), pa da se zadrži smisao, koji usvaja kršćanska tradicija; premda nije nemoguće, da bi ovdje mogao pristajati i smisao: »i silan vjetar duvao je povrh vode (nad vodom)«.

Još bi se moglo mnogo toga naći u ovom novom liturgijskom priručniku, što bi trebalo ispraviti, dotjerati i usavršiti. Nadamo se, da g. auktor ne će zlo shvatiti iznesene primjedbe i opaske, jer svima treba da nam bude na srcu, da ovakva knjiga, koja je određena za liturgijsku upotrebu, gdje uistinu dolazi do izražaja njezin najširi publicitet ne samo među pukom, nego i pred najvišim narodnim slojevima, — koji imadu istančan osjećaj za čistoću i ljepotu jezika, — bude kako u jezičkom, tako i u stvarnom pogledu, doista što savršenije djelo; pogotovo pak i zato, jer se to dolikuje uzvišenom dostojanstvu i same Riječi Božje, da je zaodjenemo najljepšim ruhom, što joj ga možemo dati. U tom pogledu, ne osporavajući g. auktoru do sada uloženi trud, dobru volju i plemenito nastojanje, želimo, da u narednom izdanju djelo osvane pročišćeno od nedostataka i što bolje usavršeno. **Dr. J. Oberški.**

Simón H. — Prado I., Praelectiones biblicae ad usum scholarum, Vetus Testamentum, liber I, De sacra Veteris Testamenti historia. Editio tertia recognita. Marietti, Taurini 1940, 8°, pag. XX + 546, cij. Lit. 40.

Ovaj priručnik, započet od zaslužnog biblicíste Hadrijana S i m o n a, prerađen je već u trećem izdanju od poznatog biblijskog stručnjaka Ivana P r a d o, C. SS. R., koji je učenik Papinskog Biblijskog Instituta u Rimu. Ovaj svezak podaje nam kritički pregled svete povijesti Staroga Zavjeta, podijeljen u četiri odsjeka: 1. o postanju svijeta i roda ljudskoga; 2. o postanju naroda hebrejskoga; 3. o hebrejskoj monarhiji; 4. o obnovi hebrejske države poslije ropstva babilonskoga. Premda je priručnik po opsegu zbijen i u razmjeru s golemom građom kratak, ipak pregledno obuhvata i registrira na savremenoj naučnoj visini sve znatnije probleme i naučne rezultate ove posebne biblijske discipline, koja u novije vrijeme sve više uzima mjesto nekadašnjem sustavu biblijske introdukcije. Kod svakog odsjeka i znatnijeg pitanja daje pregledni uvid u samo pitanje, zatim kritiku različtih problema i najpotrebniju orijentaciju u literaturi. Osim toga knjiga donosi 33 klišeja, što iz arheologije, što iz antikne geografije u svrhu naučne potvrde obrađenoga gradiva.

Što se tiče pojedinih otvorenih pitanja, o kojima u biblijskoj struci postoje različite teorije, ovaj priručnik iznosi pregled različnih mišljenja, a na posljetku izlaže najvjerojatnije. Tako n. pr. kod sustava tumačenja heksaemerona priklanja se idealno-historijskom, koji se danas među biblicistima smatra najvjerojatnijim (str. 27). O p o t o p u priklanja se mišljenju, da bi biblijski potop mogao biti identičan s mesopotamskim iz predsumeranskog doba, a što se tiče njegova karaktera, da je dovoljno, ako se smatra antropološki moralno-univerzalnim, ukoliko obuhvata sve ono pokoljenje čovječanstva, koje je imalo znatniji udio u povijesti ekonomije spasenja (str. 86). U pitanju v r e m e n a i z l a s k a Izraelaca iz Egipta prihvaća kao vjerojatnije mišljenje, da je

faraon tlačitelj bio Tutmosis III. (1503—1449), a sam izlazak da se zbio za Amenofisa II. (1448—1420). Ovome mišljenju govore u prilog i rezultati arheoloških iskopina u Jerihonu po Garstang-u, koji zaključuje da se razorenje Jerihona moralo zbiti oko 1400. g. pr. Kr. Međutim stručnjaci biblijske arheologije još ne smatraju ovaj argumenat nepobitno sigurnim (str. 175). U pitanju tumačenja Danijelova proroštva o 70 sedmica prihvaća opravdano mišljenje, da se to proroštvo odnosi u literarnom smislu na Mesiju (str. 454 s).

Na svršetku knjige nalaze se dva kazala: egzegetsko i stvarno, i napokon kao prilog geografsko-historijska karta Palestine u vrijeme kraljevsko i makabejsko s nacrtom starog Jerusalema.

Knjiga može da posluži kao izvrstan priručnik studentima teologije za orijentaciju i putokaz u biblijskim pitanjima St. Zavjeta, pa zato je možemo toplo preporučiti. **Dr. J. Oberški.**

G. B. Guzzetti: La perdita della fede nei cattolici, studio storico-dogmatico, 8⁰, str. XVI + 214, Venegono (Varese) 1940, Casa editrice »La scuola cattolica«.

Ova je knjiga u svojim osnovnim crtama auktorova doktorska disertacija na rimskoj Gregorijani, kako on sâm ističe u predgovoru. Proširena i produbljena bila je u pojedinim dijelovima štampana u časopisu »Scuola cattolica«, a sada je izdana u cijelosti u lijepom formatu. Predmet o kojemu ova knjiga radi i danas je uvijek aktuelan: imaju li i mogu li imati kakav, ma i subjektivno uvaženja vrijedan razlog, oni katolici koji ostavljaju svoju Crkvu? Je li svaki otpad od Crkve skopčan s grijehom? Makar da je to pitanje manje više decizivno riješeno među katoličkim bogoslovima, i sa strane crkvenog naučiteljstva, ono se stalno vraća i tišti tolike duše. Smatran da je bilo vrijedno truda povući u pretres povjesne događaje i zbivanja iz prošloga stoljeća, osvijetliti ih savremenoj generaciji i prikazati iznova, da se na njihovom primjeru u obratnom smjeru ojača uvjerenje i ustali ispravan nazor.

Prvi dio knjige (str. 15—79) radi o Hermesu i zbivanjima oko njegovoga stava kasnije odsuđenoga od Crkve; drugi dio (str. 79—179) radi o njemačkim prepirkama između pojedinih zastupnika nauke (Clemens, Kuhn, Froschhammer, Schmid, Schieeben, Kleutgen, Schötzler i dr.), o slobodi nauke i njezinom odnosu prema vjeri, zapravo: o slobodi filozofa vjernika i nevjernika, te vjernika katolika i nekatolika; treći dio (str. 179—214) iznosi i analizuje odluke vatikanskoga koncila u predmetu.

Čitava je knjiga rađena strogo naučnim metodama, na osnovu vrela i suvremene literature, kritičnom akribijom, ali i potrebnom suzdržljivošću u sudovima. Dobro poznavanje njemačkog jezika je autoru omogućilo, da je talijanskoj bogoslovskoj knjizi dao jedno vrijedno i vrsno djelo. **Prof. A. Živković.**

Glasnik Skopskog naučnog društva knjiga XXI, odelenje društvenih nauka, urednik dr. Mita Kostić, 8⁰, str. IV + 186, Skoplje 1940, cijena 100 din.

Između članaka što ih ovaj svezak donosi jedan se (veći) dio odnosi na povijest, a drugi na umjetnost srpsku. Spominjemo: Čremošnik, Studije iz srpske paleografije i diplomatike, Mošin, Povelja kralja Vladislava, Radojičić, Izbor patrijarha Danila i kanonizacija kneza Lazara, Kolendić, Njegoš u Dubrovniku, Kostić, Iz istorije Srba u novopazarskom Sandžaku posle berlinskog kongresa, Radojčić, Ikona »Hvalite Gospoda« iz crkvenog muzeja u Skoplju, Čorović-Ljubinković, Dve crkve XVII veka iz kruševskog sreza, Purković, Prilozi crkvenoj istoriji i dr. Na koncu: pregled literature. **A. Ž.**

Šmic dr. Petar: Njega tijela, nauka o tijelu i njegovim potrebama, iz njemačkoga preveo ?, Senj 1939, naklada »Fides«, str. 90, tiskala »Tipografija« u Zagrebu.

Csaba dr. Margareta: Njezin bijeli vijenac, s predgovorom Msgr. dr. Tihomira Totha, Zagreb 1940, Izdanje naklade »Spes«, mala 8⁰, str. 178, din. 16, uvez. 26.—.

3. **N. Hartmann: Kako sam došao na svijet?** priređno prema njemačkom originalu, I. dio, 16⁰, din. 2.—, II. dio 16⁰, str. 36, din. 3.—. Izdanje naklade »Spes«, Zagreb 1940.

4. **Schilgen Hardy S. J.: Ti i on**, stav djevojke spram mladića, 8⁰, str. 196; **Ti i ona**, stav mladića spram djevojke, 8⁰, str. 180, Zagreb 1939, cijena broš. 20.—, uvezanom primjerku 30.— dinara. Izdavač: Župski ured sv. Marije, Zagreb, Kaptol 3.

1. Knjiga dr. P. Schmitz-a (prevađači nisu imali prava mijenjati njegovo prezime u »Šmic«!) ne obrađuje neku »njegu tijela«, kako bi tko prema naslovu mogao misliti; ona iznosi katoličku nauku o dužnostima i postupku s tijelom duhovno-tjelesna bića — čovjeka — na zemlji, a pod vidom konačne svrhe njegove. Ispravna orijentacija u pitanju funkcija tijela u vezi s dušom, s društvom i sa samim sobom, a naročito nastrana mišljenja našega vremena izrasla pod uplivom protukršćanske propagande, nalaze u ovoj knjizi svoje točno opredijeljeno mjesto. Sva problematika u vezi s ljudskim životom: postanak života, upotreba tijela i svrha, ovdje je postavljena i riješena znalački i stručno . . . . Jedna rijetko dobra, jasno i dokumentarno pisana, veoma uporabiva i korisna knjiga. U interesu moralnog napretka naše omladine, a naše inteligencije napose, treba ovoj knjizi naći što širi krug čitatelja.

Izdavaču skrećem pažnju (osim gornje opaske): bilo bi uvijek poželjno znati tko je prevodilac djela iz tuđeg jezika; osim toga također originalan naslov djela. U slučaju o kojem je riječ, čini se da prevedeni naslov »Njega tijela« ne odgovara točno originalu.

Što se tiče prijevoda napominjem, da prevodilac napadno mnogo upotrebljuje pasivne oblike (str. 6, 8, 21, 23, 24, 27, 47) »da se sebe omalovažuje«; da sklanja particip prezenta (»umirućega«); da ne pazi na kakofoniju (»i s toga razloga ga Crkva. . .«). Na str. 30. je u opasci trebao dati odgovor na teško pitanje o nasljedno bolesnima; na str. 37. nije jasno iznesena misao o korijenu sadašnje mode; str. 67. pogrješno Kapellmann. (Izvodi o spolnoj etici su vrlo dobri uopće.)

2. Naklada »Spes« je nakon prve knjige dr. Margarete Csaba (»Njezino proljeće«) izdala i drugi dio uputa, što ih ta vrijedna autorica pruža djevojkama o pitanjima, koja ih sve bez razlike moraju zanimati prije stupanja u bračni život. Madžarskom je izdanju napisao lijep predgovor pokojni prof. Tihomir Toth, a hrvatskom vjeroučitelj dr. V. Wagner. Njihovim preporukama nemam što dodati. Knjiga je u svakom pogledu prvorazredna, pisana stilom koji privlači, načinom koji zanima, solidnošću koja zadovoljava. Prijevod je isto tako veoma dobar (zašto nije označeno ime prevodioca?), vanjska oprema vrlo ukusna. Najtoplije preporučujem.

3. Ne znam i ne shvaćam kako se može naći ljudi, koji čak prigovaraju izdavaču što je ove dvije male knjižice izdao za našu omladinu, zapravo do 12. I. (i iznad 12 II.) godina! Zahvaliti mu treba u ime onih nevinih dječjih duša, koje će ovako na pristojan i kršćanski način saznati tajne o postanku ljudskoga života, a ne će ih učiti od pokvarenih drugova i družica uz ranjavanje svojih duša. Obje su knjižice opremljene vanredno lijepo, a ukrašene prikladnim ilustracijama. Neka donesu ploda u obilju!

4. Preporuke uvaženih stranih lica što prate obje ove knjižice, izjave djevojaka i mladića o knjizi u hrvatskom prijevodu, same su najbolje svjedočanstvo o vrijednosti ovoga izdanja i o njegovoj potrebi u naše dane. Neka izdavač ne žali ni truda ni troška; trošak će naplatiti čitatelji, a trud Gospodin Bog! Djelo je pisano s mnogo potrebne ozbiljnosti, mnogo finoga psihološkog opažanja, s mnogo poznavanja života i ljudske duše uopće. Što je glavno ono je iscrpivo: stvar koju načme, izvede do kraja. — I prijevod je u glavnom dobar; uklopljene bi rečenice valjalo u hrvatskom osamostaliti, njemački ih jezik lakše podnosi. Na omaške sloga i stila (»inponiraju«, II/ 65), »bude li on mogao«, I/109) i sl. ne ćemo ovdje uzimati u obzir.

Djelo zaslužuje najtopliju preporuku jer pruža najsolidniju moralnu uputu od kompetentnoga svećeničkoga lica. Želim da postane vjernim drugom i trajnim prijateljem hrvatske muške i ženske omladine!

5. Ova je knjiga (II. u izdanju naklade »Istina i život«) u glavnom istoga sadržaja kao i ove naprijed spomenute, ali se ipak od njih veoma razlikuje. Ona je pisana za inteligenciju s nešto filozofskog poimanja stvari i života oko sebe; od ljudi koji probleme seksualnog života promatraju dublje i suptilnije, otvoreno i bez primišljanja prolazeći stvari do dna. Metafizički osnov njihov u prvom je redu ovdje od interesa. Cio niz autora obrađuje seksualnost s obzirom na ličnost, na moral, na društvo i spiritualnost. Vjerujem, da se nitko, kakovagod naziranja na svijet i život bio, nije kadar oteti snazi dojma što probija s ovih stranica, snazi logike što se obara na čitaoca, jačini osjećaja o stvarnoj istinitosti zaključaka što ih povlače ovi autori. — Dobro je, da je pisana ovako na prekide, u nizu članaka pojedinih autora; tako se dade lakše slijediti i polagano proćućivati.

Ovo je na mjestima »tvrd govor« i traži koncentraciju mišljenja i osjećanja, ali je zahvalna lektira koja diže dušu, bistri pogled, čeliči

karakter. Neka se osobito naši ljudi od knjige, pisci sviju vrsta literarnog djelovanja, napoje na ovim stranicama kao na vrelu koje osvježuje. Njihove će duše naći tračak svijetla, koje će oni, ako budu htjeli. moći i znati raspiriti na korist naroda za koji rade!

Ne ulazim u pojedinosti niti se osvrćem na gdjekoju tu misao, što se kao posebno autorovo gledanje odvaja od općeg i u većini usvojenoga naziranja n. pr. o prostituciji, seksualnoj higijeni, psihoanalizi i dr. Razumljivo je da takovih misli u ovakovom djelu mora biti. Ali one ne kvare cjelokupnoga dojma niti jedinstvenosti pogleda, što ih ova knjiga zastupa. Po tomu je svom glavnom stavu ona jedna akvizicija za našu kulturnu sredinu **prof. A. Živković.**

N. de Baumgarten, Aux origines de la Russie, Roma (Orientalia Christiana Analecta) 1939. str. 88. Lit. 18.

Djelo, koje prema riječima auktorovim ima kao temu: početke Rusije, zamršeno pitanje prve pojave Rusa u povijesti. Prava ruska povijest počinje 941. Sve prije toga su samo »legende, predaje, izmješane s fabulama«. Nestorova »Primitivna kronika« je puna nejasnoća i anahronizama. Auktor na temelju brojnih starih pisaca bizantinskih i arapskih, koji spominju štogod u vezi s imenom »Rhos«, »Rotzi« paralelno s ekspedicijama Normana, Skandinavaca u krajeve Bizanta ističe: »Teško je poreći utjecaj Skandinavaca na Rusiju . . .« (str. 18.) Postavlja tezu: da su zavojevači Normani (Rusi) zavladali nesjedinjenim narodima slavenskim, dali im ime, a primili jezik, vjeru i običaje (str. 19). (Prim. Francuske, Bugarske!) Pobija tezu Vasilievskog, koji na temelju legende o sv. Georgiju Amastridskom i sv. Stjepanu Surožskom izvodi podrijetlo Rusa iz Tamatarga ili s Krima, te mu prvi spomen stavlja mnogo ranije (prije g. 860). Po Kronici prviput se spominju Rusi 825 i osnivač države Rurik. Unoseći nešto škrtog svijetla u povijest: Olge, Igora, u prve tragove kršćanstva u Kijevu te stav Sviatoslava prema kršćanstvu i njegov pohod Bugarskoj iza smrti Simeona. prisiljen je da zaključi: »Čitavo izlaganje — koje sam učinio — samo je skup vjerojatnosti . . . To izlaganje ipak nailazi na stanovite historijske činjenice, koje — čini se — prije treba usvojiti nego li odbiti«. (str. 77). Knjiga je posvećena uspomeni Pape Pija XI. koji ju je par dana prije smrti primio. Donosi u dodatku jednu Genealošku tablicu. Index imena lica, i geografski index.

Djelo je rađeno s mnogo mara i strpljivosti, pa ga neće moći mimoići nijedan povjesnik ruske historije. **Đuka Marić.**

Crnica dr. Antonius, Commentarium theoretico-practicum Codicis Juris Canonici, Vol. I, Normae Generales et De Personis (Bibliotheca theologica cura Instituti theologici O. F. M., Makarska, Jugoslavia, Lib. 4). Šibenik 1940. In 8°, pp. XXXI+513. Cijena 90 dinara, za inozemstvo 40 Lit.

Poznati naš pravnik dr. Crnica nakon objelodanjenog djela o općim pravilima kanonskog prava na hrvatskom jeziku, koje je zamišljeno prvenstveno kao školski priručnik, daje nam sada novo djelo iz područja kanonskog prava na latinskom jeziku. Ovo sadržaje tumačenje

prve i druge knjige crkvenog Zakonika. Čitavo djelo u planu imalo bi obuhvatiti tri sveska: u drugom bi imao slijediti tumač treće, a u trećem tumač četvrte i pete knjige crkvenog Zakonika.

Razlog radi kojeg se autor dao na pisanje latinskog komentara i prije nego je svršio započeto djelo na našem jeziku, po njegovim riječima jest: što drugi komentari pisani metodom institucija obrađuju neke stvari prekratko i nedovoljno, dok druge, koje su jednako vrijedne i za praktični život potrebne, i ne spominju; jednako sistematska djela i komentari, koji su upotrebljavaju u visokim školama, tzv. schola textus, da su preopširni tako te se u našim školama ne mogu upotrebljavati. Otuda — prema dru Crnici — i dolazi u mnogo slučajeva nepoznavanje crkvenog prava. Da tome pomogne dr. Crnica upotrebljava jedan novi način izlaganja, koji se u biti ne udaljuje od metode tumačenja teksta, koju upotrebljava n. pr. Blat u svom djelu Commentarium textus Codicis iuris canonici, ili Toso u svojim Commentaria minora. Dr. Crnica donosi najprije potpuni tekst kanona, a u tumačenju se opširnije osvrće samo na ona mjesta, koja mu se čine nejasnim. On ih tumači, osvjetljuje primjerima i paralelnim mjestima. U tome se ističe odlično poznavanje kanonskog prava kod autora i njegovo praktično primjenjivanje.

Moglo bi se ovom načinu prigovoriti to, što autor donosi cijele zakonske tekstove. Sigurno je da to olakšava u mnogom uporabu djela, kad se svaki tekst ima pred očima. Ali obzirom na to što će svaki čitalac imati uvijek crkveni Zakonik u rukama, i što donošenje čitavih tekstova znatno povećava opseg djela i prema tome i njegovu cijenu, vjerujemo da bi bilo bolje, da je tekstove autor ispustio na korist tumačenja.

U izlaganju je dr. Crnica, kao i inače u svojim djelima i stručnim raspravama, vrlo jasan. U spornim pitanjima spominje mišljenja raznih pravnika, ali donosi ono koje mu se čini boljim i vjerojatnijim. Dr. Crnica ne slijedi slijepo tuđih izvoda i tumačenja u pravnim pitanjima. On ima i svojih originalnih mišljenja, koja smo već susretali u gore spomenutom djelu na hrvatskom jeziku, ili u njegovim raspravama objelodanjenim u Ius Pontificium ili u Novoj Reviji. Za praksu bit će od naročite koristi upute o načinu postupka u raznim pravnim slučajevima, kao što će dobro doći i formulari za razne slučajeve koje autor mnogo puta donosi.

Šteta je što se je u ovakovom djelu, koje ima pretenziju da se proširi i na međunarodnom tržištu, potkralo dosta tiskarskih grešaka.

Gledajući na djelo kao cjelinu sigurni smo da će biti od velike koristi kako slušateljima teologije, tako i svima koji se bilo na koji način bave pitanjima kanonskog prava: župnicima, kapelanima, crkvenim kancelarijama itd. To nam jamči i samo ime pisca, koji je kao dobar poznavalac kanonskog prava poznat i u internacionalnom svijetu.

Dr. K. Karin.

Uredio: Dr. Janko Oberški.

INDEX HUJUS FASCICULI:

I. DISSERTATIONES:

II. ANALECTA, NOTAE:

UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

Snoj dr. Andrej, Uvod v Sveto Pismo Nove Zaveze. Ljubljana 1940 8°, str. 188; cij. 55 din.

Šetka dr. Jeronim, Hrvatska kršćanska terminologija, I. dio, Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla. Šibenik 1940. 8°, str. 210. Cij. 60 din.

Ušeničnik dr. Fran, Pastoralno bogoslovlje, 3. popravljena izdaja, Ljubljana 1940. 8°, str. XVI+667. Cij. 180 din.

IZDANJA HRVATSKE BOGOSLOVSKE AKADEMIJE U ZAGREBU, KAPTOL 29.

I. DJELA:

I. Izdanja u nakladi HAB:

1. **Jelenić** fra **Julijan** dr.: **Povijest Crkve Hristove,** III. sv., din 70.—.
2. **Spiletak Andrija** dr.: **Biskup J. J. Strossmayer na vatikanskom saboru** din 50.—.
3. **Zimmermann Stjepan** dr.: **Temelji psihologije,** din 40.—.
4. **Kniewald Dragutin** dr.: **Pastirsko bogoslovlje,** I. sv., din 100.—.
5. **Zimmermann Stjepan** dr.: **Psihologija za srednja učilišta** (Rasprodano).

II. RASPRAVE:

1. **Šimrak Janko** dr.: **De relationibus Slavorum meridionalium cum S. Sede Apostolica** saec. XVII et XVIII, din 50.—.
2. **Šanc Franjo,** D. I.: **Sententia Aristotelis de compositione corporum** (Rasprodano).
3. **Marić Josip** dr.: **Celebris Cyrilli Alexandrini** formula christologica de una activitate Christi in interpretatione Maximi Confessoris et recentiorum theologorum. — Quaestio I. ad novam apologiam papae Honorii, din. 30.—.

INDEX HUJUS FASCICULI:

I. DISSERTATIONES:

II. ANALECTA, NOTAE:

UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

Snoj dr. Andrej, Uvod v Sveto Pismo Nove Zaveze. Ljubljana 1940 8°, str. 188; cij. 55 din.

Šetka dr. Jeronim, Hrvatska kršćanska terminologija, I. dio, Hrvatski kršćanski termini grčkoga porijekla. Šibenik 1940. 8°, str. 210. Cij. 60 din.

Ušeničnik dr. Fran, Pastoralno bogoslovlje, 3. popravljena izdaja, Ljubljana 1940. 8°, str. XVI+667. Cij. 180 din.

4. **Zimmermann Stjepan** dr.: **Historijski razvoj filozofije u Hrvatskoj,** din. 12.—.
5. **Oberški Janko** dr.: **Atos i crkveno jedinstvo,** din 20.—.
6. **Marić Josip** dr.: **Pseudo-Dionysii Areopagitae** formula christologica de Christi activitate theandrica. — Quaestio II. ad novam apologiam papae Honorii, din. 50.—.
7. **Vanino Miroslav,** D. I. dr.: **Povijest filozofijske i teologijske nastave** u isusovačkoj akademiji u Zagrebu, din 20.—.
8. **Živković Andrija** dr.: **Enciklike Pape Pija XI.** za moralno-socijalni preporod društva, din. 35.—.
9. **Marić Josip** dr.: **Nova formulae christologicae** Leonis I. papae de Christi activitate interpretatio. — Quaestio III. ad novam apologiam papae Honorii, din. 30.—.
10. **Živković Andrija** dr.: **Eugenika i moral.** (Rasprodano).
11. **Keilbach Vilim** dr.: **Problem religije,** din. 40.—.

III. NAUČNO-POPULARNA KNJIŽNICA :

1. **Gahs Aleksandar** dr.: **Krapinski čovjek i njegovi savremenici,** najnovija otkrića o vjeri pračovjeka, din. 3.—.
2. **Živković Andrija** dr.: **Jedinstvo kršćanske kulture,** din. 3.—.
3. **Živković Andrija:** dr.: **Kulturni bolješevizam,** din 3.—.

IV. POSEBNI OTISCI,
koji se mogu dobiti dijelom kod autora, dijelom kod HBA :

A. Otisci iz »Bogoslovske Smotre«:

1. **Barac Fran** dr.: **† Dr. Ante Bauer,** nadbiskup zagrebački, din 3.—.
2. **Gračanin Gjuro** dr.: **Odnošaji naravnog i nadnaravnog reda,** din. 20.-
3. **Guberina Augustin** dr.: **Nacionalizam i katolicizam sv. Ćirila i Metoda,** din. 3.—.
4. **Šegvić Kerubin: Borba za hrvatsko bogoslužje** i Grgur Ninski ili skizma u Hrvatskoj i Dalmaciji, din. 20.—.
5. **Spiletak Andrija** dr.: **Je li biskup Strossmayer bio liberalan katolik** ili pobornik pokreta za osnivanje narodne crkve?, din 3.—.
6. **Guberina Augustin** dr.: **De conceptu Petrae** ecclesiae in ecclesiologia byzantina, din. 20.—.
7. **Spiletak Andrija** dr.: **Strossmayer o slobodnim zidarima,** din. 3.—.
8. **Živković Andrija** dr.: **Osnovne ideje »pozitivnog kršćanstva«** u Njemačkoj (A. Rosenberg: Der Mythus des XX. Jahrhunderts), din 5.—.
9. **Spiletak Andrija** dr.: **Biskup J. J. Strossmayer i pravoslavlje,** din 5.—.
10. **Gračanin Gjuro** dr.: **Naučni indeterminizam i mogućnost čuda,** din. 5.
11. **Kukolja Stjepan: Obraćenje izabranog naroda,** din 10.—.
12. **Oberški Joanes** dr: **Num Gen 15 componitur e duobus fontibus** (J et E)? din 5.—.
13. **Keilbach Vilim** dr.: **Problem intuicije,** din. 5.—.
14. **Oberški Janko** dr : **»I načini Bog Kainu(?) znak«** din. 5.—.
15. **Keilbach Vilim** dr.: **Ruđer Josip Bošković,** din. 5.—.
16. **Oberški Janko** dr.. **O parusiji Ilije i Henoha,** din. 5.—.
17. **Keilbach Vilim** dr.: **O psihologiji stigmatizacije,** din. 5.—.
18. **Oberški Janko** dr.: **Tragovi predhistorijskog čovjeka u Palestini i susjednim krajevima,** din 10.—.
19. **Oberški J.** dr.: **Važnost iskopina u Ras eš - Šamra za biblijsku arheologiju,** din 3.—.
20. **Oberški Janko** dr.: **Pregled biblijskih arheoloških istraživanja,** din 3.-.
21. **Gračanin Đ.** dr.: **»Čudesna ozdravljenja« kod starih Grka,** din. 3.—.
22. **Gračanin Đ.** dr.: **Prvotni monoteizam i biblijska objava,** din. 3.—.
23. **Oberški J.** dr.: **Socijalni položaj žene po Hamurabiju u odnosu prema Mojsijevu zakonu,** din 5.—.
24. **Oberški J.** dr.: **Prorok Malahija,** din 20.

»BOGOSLOVSKA SMOTRA«

glavni organ **»Hrvatske Bogoslovske Akademije«** u Zagrebu, izlazi 6 puta godišnje: početkom veljače, travnja, lipnja, kolovoza, listopada i prosinca u svescima po 5 araka.

Cijena: Din 60.— (za članove HBA Din 40.—), za bogoslove Din 25.—; za inozemstvo Din 80.—. Naručbe, pretplatu i članarinu prima:

UPRAVA: Zagreb, Kaptol 29. II. Ček. račun broj 35.022.

Uredništvo: Zagreb, Podolje 17 (Dr. Đuro Gračanin) ili Radićevo šetalište 8 (Dr. J. Oberški).

Knjige na recenziju šalju se na tajništvo HBA: Zagreb, Kaptol 29 (Dr. V. Keilbach).

Tisak **Narodne Tiskare,** Zagreb, Palmotićeva ul. br. 3. Telefon 67-83

SADRŽAJ:

I. ČLANCI: strana

II. PRIKAZI, IZVJEŠTAJI, BILJEŠKE :

III. RECENZIJE :